

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Παν - Πόδος - Μακεδονία

• • •

Η Νάουσα, η Επανάσταση και «ο Χαλασμός» της

• • •

Ορθοδοξία
και Πολιτική

• • •

Δημοτικό Θέατρο Νάουσας «Τιτάνια» (1931)

Το κωμικό στον Κινηματογράφο

• • •

AIDS: Το χρονικό ενός προαναγγεληθέντος θανάτου

• • •

Η γεωργία, η φυτοπροστασία και η σύγχρονη δεώρησή τους

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον
τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Ι-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Βασ. Φιλίππου 21. Ώρες λειτουργίας απογεύματα Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

-ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ-

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1992

Έτος ΙΣΤ', Τόμος Η' Τεύχος 61

ΙΔΡΥΤΑΙ:

Σύλλογος Αποφοίτων - Οδυσσεύς Ντινόπουλος †

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Διον. Σαλωμού 3. Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ

Τηλ. 0332/24.102

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος 60-331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Αρχείο Σικογενείας Σιαμούλη

Δημοτικό Θέατρο Νάουσας «Τιτάνια» (1931)

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Μαυρογένη

Αντωνίου Καμάρα 3 Τηλ. 260-140

FAX 261747 Θεσσαλονίκη.

Περιεχόμενα

Ιστορικά - Λαογραφικά

	Σελ.
ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ: Παν - Πόθος - Μακεδονία	152
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ: Γνωριμία με τις αρχαιότητες της Νάουσας	156
ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΙΟΝΙΔΗ: Η Νάουσα, η Επανάσταση και «Ο χαλασμός» της το 1822	159
ΧΡΗΣΤΟΥ Χ΄ΙΩΑΝΝΙΔΗ: Μακεδονικός Αγώνας «ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ»	164
ΣΤΕΛΙΟΥ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ: Οι οργανοπαίκτες της Ημαθίας	170
ΛΕΥΚΗΣ ΣΑΜΑΡΑ: Τα πρώτα γυναικεία περιοδικά	171
ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΜΕΛΗ: Ορθοδοξία και πολιτική	173
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ: Δύο φαρμακεία στην παλιά Νάουσα	176
ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ: Παροιμίες που λέγονται στη Νάουσα	178
ΑΧΙΛΛΕΑ ΓΚΟΥΤΑ: Το τραγούδι	181

Σύγχρονα θέματα - Τέχνες

ΓΙΑΝΝΗ ΒΥΘΟΥΛΚΑ: Το κωμικό στον κινηματογράφο	182
ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΠΑΤΑΝΤΖΗ: Ποιήματα - Στίχοι	185
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΡΤΗ: Από την «Ιδέα της πρωτεύουσας» στην «Ιδέα της Αποκέντρωσης»	187

Ιατρικά - Γεωργικά - Δραστηριότητες

ΚΩΝ/ΝΟΥ ΤΖΑΜΑΛΗ: Αισθητική χειρουργική των αυτιών	190
ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΤΩΝΑ: AIDS το χρονικό ενός προαναγγεληθέντος θανάτου	193
ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΓΟΥΡΟΥ - ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ: Η γεωργία, η φυτοπροστασία και η σύγχρονη θεώρησή τους	195
ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ: Η στερνή υποθήκη ενός εκπαιδευτικού	197

Αγαπητοί φίλοι της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

Με το 61ο τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας η ΝΙΑΟΥΣΤΑ κλείνει τα δέκα πέντε χρόνια της έκδοσής της.

Πάντα με εσάς στο πλευρό, με την αγάπη σας, προχωρούμε για τα είκοσι μας χρόνια.

Πάντα μαζί σας.

Πιστεύουμε πως κάνουμε ό,τι μπορούμε για να φανούμε αντάξιοι του ιδρυτού του περιοδικού Οδυσσέα Ντινόπουλου και να ανταποκριθούμε στις προσδοκίες σας.

Οι σελίδες της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ είναι ανοιχτές για όλους τους Ναουσαίους, όλους τους Ημαθιώτες, όλους τους Έλληνες.

Σας ευχαριστούμε για την αγάπη σας όλα αυτά τα χρόνια και μαζί θα γιορτάσουμε και την εικοσαετία της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χρόνια Πολλά

Καλή Χρονιά

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές

Λογιστικό Γραφείο

Βαγγελίτσας Δεληχρήστου

Παναγούλη 14. Τηλ. (0332) 25.278

(δίπλα στο ταχυδρομείο)

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	1.500
Δημοί - Κοινοότητες - Συνομοί	3.000
Εξωτερικού δολλάρια	30

ΠΑΝ - ΠΟΘΟΣ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Παν και εν Αρκαδία μέγα τίμιος, αλλά Πόθος με
πνεύμα Μακεδονία σύμμαχον ηγάγετο.
Ιπποκλέους δε αρετά με τεθαλότα και νέον ώδε
θήκε γε τε εκ προγόνων Κίσσον αναψάμενος
αθάνατος βασιλείες επεί χάρις άδε Φιλίππου:
και τέκνων τέκνοις αϊδίως εδόθη
και κτεάνων ατελής δόμος άτε επίσημος.
Αντιγόνου φάμα τόνδε εφύλαξε νόμον.

Η ΑΠΟΔΟΣΗ

Είμαι ο Παν και με τιμούν πολύ στην Αρκαδία
αλλά ο Πόθος μ' έφερε - της Αφροδίτης γέννα -
σύμμαχο πνεύμα φιλικό για τη Μακεδονία.
Του Ιπποκλή η αρετή τον Κίσσο για προστάτη
απ' τους προγόνους βάζοντας, ως ταίριαζεν αλήθεια,
μ' έστησε δω νέο ανθηρό, γιατί τη χάρη τούτη
του Φιλίππου, αθάνατη, του δωσε η βασιλεία:
Ναό με πλούτη και τιμές ελεύθερο από φόρους
να τον φροντίζει πρώτα αυτός κι έπειτα τα παιδιά του
και των παιδιών τους τα παιδιά, παντοτινά η γενιά του.
Το νόμο αυτό τον φύλαξε του Αντιγόνου η φήμη.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ

Στο επίγραμμα μιλάει ο ίδιος
ο Παν. Ο επιγραμματοποιός με
σοφία χρησιμοποιεί το εύρηκα αυ-
τό για να έχουν οι μαρτυρίες του
αναμφισβήτητο κύρος, πράγμα
που είχε μεγάλη σημασία για
τους άμεσα ενδιαφερομένους, εί-
τε πρόκειται για τον Ιπποκλή ή
κάποιον από τους κληρονόμους
του. Οι μαρτυρίες του Πανός με
τη σειρά είναι οι εξής:

Στιχ. 1 - 2: Ο Παν απολάμβαν-
ε μεγάλες τιμές και στην Αρκα-
δία (τη γενέτειρά του), αλλά και
αλλού. Ο Πόθος τον έφερε σύμ-
μαχο πνεύμα για τη Μακεδονία.

Στιχ. 3 - 5: Εδώ (ώδε) που τον
βλέπουν οι προσκυνητές του με
μορφή σικμαίου (ανθηρού) νέου
τον έστησε ο ενάρετος Ιπποκλής
αφού επικαλέστηκε την προστά-

σία του προγονικού Κίσσου γιατί
ο βασιλιάς Φίλιππος του έκανε
την εξής αθάνατη χάρη:

Στιχ. 6 - 7: Δόθηκε στον ίδιο
τον Ιπποκλή, στα παιδιά του και
στα παιδιά των παιδιών του για
πάντα ναός του οποίου τα υπάρ-
χοντα ήταν απαλλαγμένα από φό-
ρους με επίσημο διάταγμα.

Στιχ. 8: Αυτό το νόμο (διάτα-
γμα, απόφαση) τον διαφύλαξε ο
φημισμένος Αντίγονος.

Άς σημειωθεί ότι η λέξη νόμος
σημαίνει και μουσικός ρυθμός. Οι
μαρτυρίες του Πανός γραμμένες
σε ελεγειακά δίστιχα είχαν οπωσ-
δήποτε και μουσικό ρυθμό.

Από τις παραπάνω μαρτυρίες
του Πανός μαθαίνουμε ότι στη
Βέροια λατρευόταν εκτός από την
Αφροδίτη και ο γιός της ο Πόθος.
Από άλλες πηγές μπορούμε να
συμπεράνουμε ότι στη Βέροια λα-
τρεύονταν και τα δύο άλλα παι-

Μαρμάρινο αγαλματίο Αλεξάνδρου -
Πανός από την Πέλλα. Χαρακτηριστι-
κά Αλεξάνδρου στο πρόσωπο, κέρατα
Πανός στο κεφάλι. Ελληνιστικής επο-
χής. Ύψος 0.375μ. Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας αρ. ΓΑ 43

Του φιλολόγου Θωμά Γαβριηλίδη

διά της Αφροδίτης, ο Έρωτας
και η Φιλότητα.

Εφόσον το επίγραμμα χρονολο-
γείται στον 3ο αι. π.Χ. ο βασιλιάς
Φίλιππος για τον οποίο γίνεται λό-
γος (βασιλείες Φιλίππου) πρέπει
να είναι ο Φίλιππος Ε' (221 - 179
π.Χ.), ο Βεροιαίος επιγραμματο-
ποιός βασιλιάς της Μακεδονίας.

Απαλλαγή από τη φορολογία
είχαν στη Βέροια και τα ιερά του
Ασκληπιού και του Ηρακλή (Γ.
Χιονίδης ιστορία της Βέροιας, τομ.
Α', σελ. 154).

Το άγαλμα που έστησε ο Ιππο-
κλής παρουσίαζε τον Πάνα ως
ανθηρό νέο και όχι ως εξαντλη-

μένο γέρο.

Η αναφορά στον προγενικό Κίσσο, ο οποίος ήταν γιός του Αιγύπτου, βασιλιάς της Θράκης και πατέρας της Εκάθης και του Ηρακλείδη Αλθαιμένη, σφηνεί να εννοηθεί ότι και ο Ιπποκλής ήταν Ηρακλείδης όπως ο Τημενίδης Μέγας Αλέξανδρος και ο Αντιγονίδης Φίλιππος Ε'. 'Αν θυμηθούμε τη μαρτυρία που θέλει τους Αντιγονίδες Βεροιαίους, τότε συμπεραίνουμε ότι στη Βέροια υπήρχε και άλλος κλάδος Ηρακλείδων.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι το όνομα Κίσσος αναγράφεται και σε επιγραφή επιτύμβιου θωμού του 3ου αι. μ.Χ. αφιερωμένου σε απλό Βεροιαίο πολίτη, πράγμα που δείχνει ότι το όνομα είχε γίνει κοινό:

ΚΙΣΣΟΣ ΕΡΜΟΦΙΛΩ ΤΩ ΤΕ ΙΑ- ΝΩ ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ

Βέβαια επειδή στο αρχαίο κείμενο η λέξη ΚΙΣΣΟΝ είναι γραμμένη με κεφαλαία γράμματα και χωρίς τόνο φυσικά, θα μπορούσε να διαβαστεί και (κισσόν), οπότε θα δήλωνε το γνωστό και σήμερα με το ίδιο όνομα φυτό.

Το νόημα βέβαια στη δεύτερη περίπτωση αλλάζει στο σημείο αυτό. Ο γράφων προτιμά την πρώτη εκδοχή, γιατί νομίζει ότι εξυπηρετεί περισσότερο στην κατανόηση του κειμένου.

Για το φημισμένο Αντίγονο που διαφύλαξε αυτό το νόμο δεν ξέρουμε τίποτε άλλο. Ήταν άραγε από τη γενιά του ενάρετου Ιπποκλή ή μήπως κάποιος ποιητής, επιγραμματοποιός που πήρε παραγγελία να δώσει στο νόμο του Φιλίππου Ε' ελεγειακή μορφή;

Στην επιτύμβια στήλη του Πατερίνου (αρχές Ιου αι. π.Χ.) ο «ήρωνας» αναφέρεται ως ονομαστός (κλυτός) γιος του από παλιά φημισμένου (παλαιοδόξου) Αντιγόνου, ενώ η κόρη του, η οποία και του αφιέρωσε την επιτύμβια στήλη, χαρακτηρίζεται από τον επι-

γραμματοποιό ως «γέννα αγαθών Αγάθα».

Αν ο παλαιόδοξος Αντίγονος έχει κάποια συγγενική σχέση με το φημισμένο Αντίγονο και η ενάρετη Αγάθα με τον ενάρετο Ιπποκλή, τότε θα πρόκειται για μια οικογένεια Βεροιαίων με ρίζες στην εποχή του μύθου που κρατάει ως τον 1ο αιώνα π.Χ.

Το οκτάστιχο αυτό επίγραμμα τέσσερα ελεγειακά δίστιχα - είναι χαραγμένο σε μια από τις στενές πλευρές του κάτω αέριου τμήματος πεσσόσχημης παραστάδας, που χρονολογείται στον 3ο αιώνα π.Χ. και θρήθηκε στο οικόπεδο Β. Βασιλογλου - πάροδος Εδέσσης - σε δεύτερη χρήση και όχι στην αρχική του θέση, που πρέπει να ήταν ο ναός (δόμος) του Πανός στη Βέροια ή την περιοχή της.

Με την πρώτη ματιά το επίγραμμα διαβάζεται εύκολα, αλλά παρουσιάζει κάποιες δυσκολίες στη μετάφραση, γιατί, όπως φαίνεται, ο χαράκτης προσπαθώντας να το χωρέσει σε μια πολύ μικρή επιφάνεια έκανε κάποια λάθη. Βέβαια φαίνεται ότι το ξανακοίταξε και πρόσθεσε από πάνω (στιχ. 2) τη λέξη - με - που είχε παραλείψει. Όμως αν σκεφτούμε ότι είναι δύσκολο να διορθώνει κάποιος ο ίδιος τα γραπτά του, τότε καταλαβαίνουμε γιατί πάλι δεν είδε ότι στον 5ο στίχο έγραψε βασιλείες αντί βασιλείας και στον έβδομο στίχο παρέλειψε τη λέξη «αυτώ» (δοτ. της οριστικής ή επαναληπτικής αντωνυμίας αυτός) με συνέπεια να λείπει από το δακτυλικό εξάμετρο ένας δάκτυλος.

Αυτές τις δύο διορθώσεις που προανέφερα τις έκρινα απόλυτα αναγκαίες για να μπορεί να βγει κάποιο ολοκληρωμένο νόημα.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ

Ο Πάνας ήταν θεότητα καθαρά ελληνική, όπως δέχονται οι πιο

πολλοί ερευνητές. Γεννήθηκε στην ορεινή Αρκαδία, η οποία ονομαζόταν απ' αυτόν και Πανία. Γιος του Ερμή και της Δρυόπης, κόρης του θνητού Αρκάδα Δρύοπα.

Το όνομα του Πανός παράγεται από το ρήμα πάσμαι = θόσκει. (Παν = θοσκός) ή σύμφωνα με άλλους ερευνητές - MAX MÜLLER - έχει σχέση με τη σανσκριτική λέξη παθάνα = άνεμος.

Από θεός των θοσκών έγινε και θεός του κυνηγιού (αγραίος) και «των ρεόντων υδάτων» και θεότητα προφητική. Είχε τη δύναμη να εκπληρώνει τις προσευχές των δικαίων και να τιμωρεί τους κακούς. Στη συνέχεια έγινε και θεός της αλιείας (άκτιος) και θεραπευτής (λυτήριος), πολεμικός (τροπαιοφόρος), αγροτικός (αγρονόμος) και θοσκός των αγρίων ζώων (θηρονόμος).

Ως ποιμενικός θεός ο Παν (νόμιος) θοσκούσε γίδια και πρόβατα όπως δείχνουν τα επίθετά του: αιπέλος = γιδοθοσκός, αιγελάτης = γιδοθοσκός, μηνονόμος = θοσκός προβάτων ή γιδιών.

Αν θυμηθούμε ότι ο Περδίκας, ο ιδρυτής του Μακεδονικού κράτους, υπήρξε θοσκός αιγοπροβάτων στην υπηρεσία του βασιλιά της Λεβείας, ότι η αίγα (γίδα) ήταν ιερό ζώο των Μακεδόνων και η πρώτη τους πρωτεύουσα, οι Αίγες, όφειλε το όνομά της σύμφωνα με την πιο πιθανή παράδοση στις Αίγες (γίδες), τότε αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντικός θεός για τους Μακεδόνες ήταν ο Παν, πραγματικός Σωτήρας (Πάνεια και Σωτήρια, γιορτή στη Δήλο καθιερωμένη από τον Αντίγονο Β' Γονατά).

Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και μέχρι σήμερα η περιοχή μας (Βέρμιο - Πιέρις) είναι πιο κατάλληλη για τη θοσκή αιγοπροβάτων παρά βοδιών και αγελάδων.

Αν επίσης λάβουμε υπόψη μας

ότι ο Παν αρχικά παρουσιάζοταν ως όρθιος τράγος και του άρεσε να κατοικεί στα όρη και στα δάση, στους απόκρημνους θράχους και στα άγρια φαράγγια, στις θαθύσκιες κοιλάδες και στις απόκρυφες σπηλιές, όπου και λατρευόταν, τότε εύκολα συμπεραίνουμε ότι στην Ημαθία, όπως και στην Αρκαδία, πολλοί χώροι ταίριαζαν στη λατρεία του, όπως π.χ. ο Στουμπάνος (ή Ζτουμπάνος) της Νάουσας, ο χώρος όπου το φαράγγι της Αράπιτσας έχει την ύψιστη μεγαλοπρέπειά του - Αλήθεια, ιδανικός χώρος για τη λατρεία του Πανός - όπως και ο απόκρημνος θράχος πάνω από την Ιερά Πίσσα (την πηγή του Αγίου Νικολάου) όπου ακόμα δείχνουν οι Ναουσαίοι τη μαρμαρωμένη (θοσκό) μπάμπου με τα μαρμαρωμένα γίδια (ή αρνάκια) της. Όμως και ο χώρος της σημερινής Στενημάχου, του παλιού Χουρπανιού ή Χωρπανιού με την ιαματική πηγή και τον όμορφο δρυμώνα δεν θα ήταν λιγότερο ταίριαστός ως χώρος Πανός λυτηρίου, χώρος Πανός θεραπευτή.

Ως θεός του πολέμου, ο Παν ήταν αυτός που ήξερε να σπέρνει τον πανικό στους αντιπάλους γι' αυτό και τον αποζητούσαν ως σύμμαχο και οι θεοί και οι άνθρωποι.

Ο Παν πολέμησε στη μάχη που έγινε ανάμεσα στους θεούς του Ολύμπου και των Τιτάνων (Τιτανομαχία) και σε δικό του θαύμα απέδιδαν οι Αθηναίοι τη νίκη τους στο Μαραθώνα (σαν μαρτυρία έδειχναν «το αιπόλιον του Πανός», δηλαδή πέτρες μέσα σε ένα σπήλαιο που έμοιαζαν με αίγες (γίδες)).

Ο Παν έκανε το θαύμα του και στη μάχη κοντά στη Λυσιμάχεια (277 π.Χ.), όπως πίστευε ο Αντίγονος Β' Γονατάς, ο οποίος χωρίς να το πολυελπίζει νίκησε εκεί τους Γαλάτες και πέτυχε χάρη

σ' αυτή του τη νίκη να γίνει δεκτός ως βασιλιάς από τους Μακεδόνες, που ως τότε δεν τον ήθελαν. Γι' αυτό και όταν έκανε τους γάμους του με τη Φίλα, ετεροθαλή αδελφή του Αντίοχου Α', παίχτηκαν επιθαλάμιοι Ύμνοι που τιμούσαν τον Πάνα, γραμμένοι για την περίπτωση από το διάσημο ποιητή Άρατο Σολέα (305 - 240 π.Χ.).

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Η λατρεία του Πανός παρουσιάστηκε μετά τον Τρωικό πόλεμο και αρχικά περιοριζόταν σε αγροτικό και ποιμενικά κέντρα. Μόνο από τις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα άρχισε να διαδίδεται και σε κέντρα ανώτερου πολιτισμού της ηπειρωτικής Ελλάδας (Αθήνα, Θήβα, Αίγινα) και στις αποικίες (Κυρήνη, Αίγυπτο, Λιβύη).

Η λατρεία του Πάνα στη Μακεδονία μαρτυρείται ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. Αδιάφυστος μάρτυρας ένας περίφημος πίνακας του Ζεύξη (5ος αι. π.Χ.), ενός από τους κορυφαίους ζωγράφους της Αρχαίας Ελλάδας, ο οποίος καταγόταν κατά πάσα πιθανότητα από την Ηράκλεια του Πόντου, έωρο στο βασιλιά της Μακεδονίας Αρχέλαο (413 - 399) (5ος αι. π.Χ. αρχή 4ου αι. π.Χ.). Στον πίνακα του Ζεύξη απεικονίζονταν οι Νύμφες που έκοθαν τη γενειάδα του Πανός για να τον εμφανίσουν άσχημο στα μάτια της Ηχώς...

Το γεγονός αυτό, ότι η Μακεδονία είναι από τις πρώτες περιοχές που δέχονται τη λατρεία του Έλληνα θεού Πάνα είναι σπουδαίως μια από τις πιο ικανοποιητικές μαρτυρίες ότι «Ελλάς και η Μακεδονία»

Οι δεσμοί του Πάνα με το Διόνυσο - Βάκχο του οποίου ονομαζόταν στρατιώτης και το γεγονός ότι ιερά δέντρα του θεωρούνταν η Πίτυς (πεύκο) και η δρυς (δρένιο, βελανιδιά) είναι επίσης απο-

καλυπτικά για τους δεσμούς του με τη Μακεδονία. Δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε, το θαυμάσιο χρυσό στεφάνι από κλάδους βελανιδιάς του Φιλίππου Β' και τον πασίγνωστο κατά την αρχαιότητα πίνακα του μεγάλου ζωγράφου Πρωτογένη, ο οποίος παρουσίαζε τον Πάνα δίπλα στο Μέγα Αλέξανδρο και απεικόνιζε το Μέγα Αλέξανδρο ως Διόνυσο!

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΟΘΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΝΑ

Και γεννιέται το ερώτημα: πώς ο γιος της Αφροδίτης και του Άρη, ο Πόθος, αποφάσισε να μεσιτέψει χάριν των Μακεδόνων στον Αρκάδα Πάνα για να έρθει ο δεύτερος στη Μακεδονία ως βοηθός και σύμμαχος των Μακεδόνων εναντίον των αλλοφύλων εχθρών που τους απειλούσαν.

Η απάντηση δεν είναι δύσκολη. Από την Ιστορία ξέρουμε ότι στα χρόνια της βασιλείας του Φιλίππου του Ε' μαζί με τους παλιούς εόρειους εχθρούς, Δαρδάνους κλπ. εμφανίζεται και ο μεγάλος κίνδυνος από τη Δύση, οι Ρωμαίοι. Οι Μακεδόνες φαίνεται ότι κατάλαβαν πως μόνο ένας θεός, που θα ένωνε όλους τους Έλληνες, θα μπορούσε να τους γλυτώσει από το νέο κίνδυνο. Γιατί οι Ρωμαίοι, που ήξεραν πολύ καλά τους Έλληνες, αφού είχαν δεχθεί τα φώτα του πολιτισμού από τους Έλληνες της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας - της Μεγάλης Ελλάδας - χρησιμοποιούσαν με μεγάλη επιτυχία, όπως φάνηκε από τις κατοπινές εξελίξεις, το όπλο της διαίρεσης και του εμφύλιου σπαραγμού των Ελλήνων.

Ο Πόθος λοιπόν ντυμένος με την τοπική ενδυμασία των Μακεδόνων, κάθε ελληνική περιοχή είχε μέχρι τα τελευταία χρόνια, πριν ο μοντερνισμός να ισοπεδώσει τα πάντα, την τοπική της ενδυμασία, θα παρουσιάστηκε στον

Πάνα, στη γενέτειρά του την Αρκαδία, και θα τον παρακάλεσε να τον ακολουθήσει για να τον οδηγήσει στη Μακεδονία, η οποία τον χρειαζόταν ως σύμμαχο. Ο Πάνας, όπως ήταν φυσικό, υπέκυψε στο κέλευσμα του Πόθου και ήρθε στη Μακεδονία ως πνεύμα σύμμαχον.

Κάπως έτσι θα έγινε, όπως δηλαδή και έπειτα από τριακόσια χρόνια περίπου, όταν ένας άλλος ανώνυμος εκπρόσωπος των Μακεδόνων παρουσιάστηκε ως όραμα στον Απόστολο Παύλο στην Τρωάδα και τον παρακάλεσε να έρθει στη Μακεδονία για να παρουσιάσει στους Μακεδόνες τον αληθινό Θεό της αγάπης και της αλήθειας, το μοναδικό Σωτήρα. Και είπε ο ανώνυμος Μακεδών του οράματος στον Απόστολο Παύλο «Διαβάς εις Μακεδονίαν, βο-

ήθησον υμίν!». Και ήρθε τότε ο Απόστολος Παύλος και διέσχισε τη Μακεδονία κηρύττοντας το Ευαγγέλιο και απ' όπου περνούσε πολλοί Έλληνες και Ελληνίδες ασπάζονταν το κήρυγμά του, όπως έγινε και στη Βέροια. Απ' τη στιγμή που πάτησε το πόδι του στη Μακεδονία μόνο Έλληνες συνάντησε. Πουθενά στις Πράξεις των Αποστόλων δεν γίνεται διάκριση Μακεδόνων και Ελλήνων. Η Μακεδονία ήταν απλά μια περιοχή της Ελλάδας όπως και η Θεσσαλία και η Ήπειρος και η Στερεά και η Πελοπόννησος και οι άλλες γεωγραφικές υποδιαιρέσεις του ελληνικού χώρου.

Η Ιστορία λοιπόν επαναλαμβάνεται και πάλι, σήμερα, ο Μακεδών ως πρεσβευτής όλων των Ελλήνων ικετεύει το Θεό της Ελλάδας να τη σώσει από τη διχό-

νοια, να ενώσει τους Έλληνες όλους, να τους κάνει να σταθούν ψηλότερα από τα προσωπικά τους συμφέροντα και πάθη, γιατί μεγάλος κίνδυνος απειλεί όχι μόνο τη Μακεδονία, αλλά σύμπασα την Ελλάδα.

Βιβλιογραφία:

- 1 Το επίγραμμα παρουσιάζεται σύμφωνα με τη μεταγραφή του κ. Ι. Τουράτσογλου από το Ευρετήριο λιβρίνων του Αρχ. Μουσείου Βεροίας.
- 2 Μ.Ε.Ε. ΠΥΡΣΟΣ.
- 3 Ιστορία της Βέροιας τ. α' Γ. Χιονίδη, Βέροια 1960.
- 4 Μακεδονία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1982.
- 5 Ancient Beroea Prosopography and Society, Argyro Tataki, Athens 1888 έκδοση Κ.Ε.Ρ.Α.
- 6 Λεξικό Α.Ε.Γ. Ι. Σταματάκου. Σημ. Ο Θωμάς Γαβριηλίδης είναι φιλόλογος - γυμνασιάρχης στην Βέροια.

Το
περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»
να μπει
σε κάθε Ναουσαϊκό σπίτι

Κάθε συνδρομητής
να γράφει
ένα καινούργιο
συνδρομητή

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Του Εμμανουήλ Βαλσαμίδη

Β' ΜΕΡΟΣ

Ο τάφος των Ανθεμίων

Ονομάσθηκε έτσι το μνημείο από την κ. Ρωμοπούλου, που το ανέσκαψε, από τα τρία μεγάλα ανθήμια του γείσου.

Στο τύμπανο υπάρχει παράσταση Θεών. Η ανδρική μορφή κρατάει στο δεξί χέρι κεραυνό. Είναι ο Ζεύς ή κατά άλλην άποψη ο Πλούτωνας. Η γυναικεία μορφή έχει κάλυμμα στην κεφαλή της και είναι ή η λυπημένη Δήμητρα, ή η «κόρη», πιθανότατα, η θεά του κάτω κόσμου, η Περσεφόνη. Η σχέση της Περσεφόνης με τους νεκρούς και η εξουσία της στον κάτω κόσμο περιγράφεται στην νέκυνια του Ομήρου, όταν ο Οδυσσεύς φτάνει στη χώρα του σκότους, στην είσοδο του 'Αδη (λ. μ. Οδύσσειας).

Η νέκυνια ξεκινάει με θυσία. Θυσιάζει ο Οδυσσεύς δύο σφάγια στον 'Αδη και την Περσεφόνη παρακαλώντάς τους να δεχτούν καλόγνημοι τη θυσία τους.

Στο μεταξύ ανεβαίνουν από το σκοτάδι και μαζεύονται γύρω από τον λάκκο με το αίμα των σφαγίων, με ταραχή μεγάλη, αμέτρητες ψυχές...

Έπειτα έρχεται ο Τειρεσίας, πίνει απ' το αίμα και προφητεύει. Έρχεται η μάνα του Οδυσσέα. Τρεις φορές επιχειρεί να την αγκαλιάσει και τρεις φορές εκείνη του ξεφεύγει από τα χέρια. Οι νεκροί δεν έχουν πια κορμί, του λέγει, και μόνο η ψυχή τους φτερουγίζει άπιαστη, σαν όνειρο και σαν ίσκιος. Έ-

πειτα τον συμβουλεύει να γυρίσει μια ώρα αργότερα στο φως.

Όταν φεύγει η μάνα του η Αντίκλεια, πλησιάζουν πλήθος ξακουστές γυναίκες. Η Τυρώ, η Αντιόπη, η Αλκιμήνη, η Επικάστη, η Χλώρυδα, η Λήδα, η Φαίδρα, η Αριάδνη, θυγατέρα του Μίνωα, και πλήθος άλλες.

Η Περσεφόνη διώχνει τις γυναίκες.

Έρχονται τότε οι ψυχές των ανδρών. Ο Αγαμέμνωνας, ο Αχιλλεύας, ο Αϊάντας, που μένει πατάμερα ασιμυφίλιτος μαζί του.

Ο Οδυσσεύς ακόμη βλέπει τον Μίνωα, τον γιό του Δία, με ένα χρυσό ραβδί να δικάζει και να λύνει τις διαφορές ανάμεσα στους νεκρούς (υποθαφμισμένο εδώ το έργο του Μίνωα). Βλέπει τον Ηρακλή, αλλά είναι μόνον η σκιά του. Τον ίδιο τον έχουν ανεβάσει οι θεοί στον Όλυμπο.

Την ώρα εκείνη που περίμενε να δει τον Θησέα και τον Παιρθου, τον ζώνουν ξαφνικά ψυχές νεκρών, παλεύοντας να πιούν αίμα, τόσες πολλές και με τόση φασαρία, που ο Οδυσσεύς το βάζει στα πόδια. Φοβήθηκε μην τον μαρμαρώσει η Περσεφόνη δείχνοντάς του το κεφάλι της Γοργόνας για την αναστάτωση που προκάλεσε στο βασίλειό της. (Ελληνική μυθολογία Εκδοτικής Αθηνών, τόμος 5ος, σελ. 226 κ.ε.).

Αυτή είναι η Περσεφόνη, η τρομερή βασίλισσα του κάτω κόσμου. Η θεά του σκοταδιού και της νύχτας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το κάλυμμα της κεφαλής, το πέπλο, έχει περάσει στην τέχνη τη Βυζαν-

τινή ως σύμβολο της προσωποποιημένης νύχτας.

Ανάλογη θεά πρέπει να ήταν και η Καλυψώ. Το όνομά της από το Καλύπτω.

Είναι λοιπόν η Περσεφόνη θεά που κρύβει και κρύβεται, που διαφεντεύει στον κάτω κόσμο, θεά που τρομάζει και έναν Οδυσσέα.

Ωστόσο η Περσεφόνη είναι και η θεά που συνδέει τον κάτω κόσμο με τον επάνω. Είναι γνωστός ο μύθος της αρπαγής της από τον Πλούτωνα και η συμφωνία των θεών να ανεβαίνει η Περσεφόνη στη γη την άνοιξη και το καλοκαίρι, στην μητέρα της την Δήμητρα, ως θεά της αφθονίας.

Σύμβολο της Περσεφόνης η Ροδιά. Η «Ροιά» των αρχαίων Ελλήνων. Και οι καρποί, τα ρόδια.

Ο Τάφος Λύσωνος και Καλλικλέους

Τρία παιδιά του Αριστοφάνη, ο Εύιππος, ο Λύσων και ο Καλλικλής είναι θαμμένα στην απέναντι της εισόδου πλευράς με τις γυναίκες τους, σε δύο σειρές. Στην πάνω σειρά οι άνδρες, στην κάτω οι γυναίκες. Αριστερά και δεξιά οι απόγονοι του Λύσωνα και Καλλικλή με το ίδιο τυπικό θαμμένοι. Ο Εύιππος φαίνεται πως πέθανε άτεκνος.

Ο Τάφος αυτός είναι οικογενειακός και καλύπτει τέσσερες γενιές. Πάνω από κάθε θήκη αναγράφεται το όνομα του νεκρού, π.χ. ΕΥΙΠΠΟΣ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥ. Για τις γυναίκες αναγράφεται το γένος και το όνομα του ανδρός, π.χ. ΗΓΗΣΩ

ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ ΓΥΝΗ ΚΤΗΣΙ- ΝΟΥ ΧΑΙΡΕ.

Έτσι που στεκόμαστε στο κέντρο του νεκρικού θαμνίου προσέχοντας τον ζωγραφικό διάκοσμο του τάφου έχουμε την αίσθηση ότι θρισκόμαστε στο αίθριο ενός μεγάρου που περιτριγυρίζεται από περιστύλιο. Ανάμεσα στις κολώνες, στο βάθος, οι θήκες έχουν τη θέση των δοματίων. Η αυλή είναι: στολισμένη με γιρλάντες από κλαδιά ροδιάς και λωτού και ταινίες. Στην Καμάρα το όλο «οικοδόμημα» στεφανώνεται με τείχη και επάλξεις. Στα εσωτερικά μέτωπα απεικονίζονται ασπίδες και πανοπλίες Μακεδονικές. Η βασιλική ασπίδα με το Μακεδονικό επίσημο και μια ασπίδα του Κοινού (;) των Μακεδόνων. Η ίδια παράσταση είναι αποτυπωμένη σε νόμισμα του Κοινού που βρέθηκε στο Νυμφαίο της Μίεζας.

Σε μια μου επιστολή στον «ΛΑΟ» έγραφα γι' αυτούς τους νεκρούς κι αυτές τις ασπίδες: «Ποιός απαγόρευσε στους γενναίους αυτούς νεκρούς, εδώ και πενήντα χρόνια, να ξεκρεμάσουν τις δοξασιμένες ασπίδες τους και να συμπαραταχθούν μαζί μας στον αγώνα κατά των σφετεριστών του πολιτισμού μας, των πλαστογράφων της Ιστορίας μας;»

Ο τάφος ανακαλύφθηκε το 1942. Δημοσιεύθηκε μόλις προ έτους από μια Αμερικανίδα στην οποία είχε κληροδοτήσει τα δικαιώματά τους ο πρώτος ανασκαφέας.

Και εδώ βλέπουμε την Περσεφόνη. Την βλέπουμε στη χρήση των κλώνων της Ροδιάς και του καρπού της Ροδιάς, του ροδιού, που στις γιρλάντες εναλλάσσεται με το λώτο. Το ρόδι θύμιση, αλλά και αφθονία, ο λωτός ληαιονία.

Επισημάνσεις

Και είναι καιρός να έλθουμε στις επισημάνσεις.

1. Τα μνημεία στα οποία αναφερθήκαμε είναι πράγματι μοναδικά. Περιβάλλουν ή προβάλλουν στοιχεία

αυθεντικά της ταυτότητάς μας. Τα στοιχεία αυτά εντάσσονται στην ενιαία Ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Πηγαίνουν προς τα πίσω και χάνονται στο χώρο του μύθου. Έρχονται προς εμάς και είναι παρόντα στην καθημερινή μας ζωή, στις χαρές μας, στις λύπες μας, στην καύχρησή μας για την καταγωγή μας.

Το Μακεδονικό αστέρι της ασπίδας του Λύσωνα και Καλλικλέους το βρίσκουμε στην Βεργίνα, το βρίσκουμε στο στήθος του Μακεδόνα Αγίου Δημητρίου, στα τέμπλα και τους θρόνους τους Δεσποτικούς στις Ελληνικές Ορθόδοξες Εκκλησίες της Μακεδονίας μας, στις μπαρουτοθήκες των Μακεδονομάχων, στο ταπελούκι της Ναουσαϊκής γυναικείας φορεσιάς.

Η χρήση του ροδιού είναι συνήθης στα έθιμά μας. Θρακιώτες και Μικρασιάτες την Πρωτοχρονιά, στο κεφαλόσκαλο του σπιτιού ή στις βασιλόπιτες, σπάζουμε ρόδι για να είναι ο χρόνος γεμάτος υπερακτία. Αλλά και στα σκουτέλια, είναι τα πιάτα με τα κλούδα, στα χωριά μας βάζουμε επάνω ρόδι, όταν τα πάμε στην εκκλησία. Μια επίσκεψη στην Χαρίεσσα, που βρίσκεται στην περιοχή του Τάφου, θα μας πείσει. Και οι άνθρωποι είναι δίγλωσσοι.

Τα ονόματα σύνθετα, ποιητικά ελληνικά ονόματα με πανάρχαιες ρίζες επιδιώνουν μέχρι σήμερα. Θεσσαλονίκη, Στρατονίκη, αλλά και Ξανθίππη (Εύιππος) και Περικλής (Καλλικλής) Ροδάκιανθος (Ροδάκιανθος).

Φιλοξενούσα το καλοκαίρι στη Νάουσα το ζεύγος Τιπίτζη από την Αμερική. Η κυρία Τιπίτζη, η Βιργινία, αντιπρόεδρος της Ομοσπονδίας των Πολιτιστικών συλλόγων Αμερικής. Ο κ. Τιπίτζης, ο Μέμος (Αγαμέμνων), Έλληνας δεύτερης γενιάς. Τους έφερα στη Νάουσα γιατί στην Αμερική τους βρήκα φοδερά επηρεαζόμενους από την Σκοπιανή προπαγάνδα.

Τρώγαμε ένα βράδυ όταν μου τηλεφώνησε ο Οδυσσεύς Ντινόπουλος, για τη διόρθωση κάποιων δοκιμίων του περιοδικού ΝΙΑΟΥΣΤΑ. Του λέγω τότε: έλα, έχω εδώ έναν σμιπολεμιστή σου από την Τροία, να τα πείτε...

Τα βαπτιστικά ονόματά μας παρά την αντίθετη προσπάθεια της Εκκλησίας είναι κατά μεγάλο ποσοστό Εθνικά.

Τηλέμαχος, Λεωνίδας, Αριστοτέλης, σμιπολεμιστικά, ήταν κάποιοι από τους συναμιλητές του κ. Μέμου Τιπίτζη.

Η τετράμορφη παράσταση του Τάφου της Κρίσεως έχει και αυτή τη συνέχειά της.

Στις ίδιες θέσεις, όπως πρώτος παρατήρησε ο κ. Φώτης Πέτσας, στα τέμπλα των Ελληνικών Ορθόδοξων Εκκλησιών έχουμε το ίδιο τέσσερες μορφές με αντίστοιχες ιδιότητες. Αριστερά όπως βλέπουμε στη θέση του Στρατηγού έχουμε τον Άγιο του Ναού. Στη συνέχεια, στη θέση του ψυχοπαπού Ερμή, την μεσίτρια Θεοτόκο. Από την άλλη πλευρά, στη θέση του κριτή Αιακού, τον Χριστό Κριτή και Σωτήρα και τέλος, στη θέση του Ραδάκιανθου, συγγενούς του Αιακού, τον Ιωάννη τον Πρόδρομο, συγγενή του Χριστού.

Η Μακεδονική Αρχιτεκτονική έχει και αυτή την ίδια πορεία. Έφτασε μέχρι τις μέρες μας. Να ξαναθυμηθούμε τα παλιά Μακεδονικά σπίτια στα χωριά μας. Αλλά και στη ζωγραφική. Η Βυζαντινή Μακεδονική Σχολή χρησιμοποιεί έντονα χρώματα αντίστοιχα προς τη δέση των χρωμάτων του διακόσμου των Μακεδονικών Τάφων (Μανουήλ Πανσεληνός).

2. Τα μνημεία στα οποία αναφερθήκαμε βρέθηκαν συλημένα. Φανταζόμαστε όμως τον πλούτο των κτερισμάτων τους. Και εδώ θα πρέπει να πούμε ότι για τον τάφο Λύσωνα και Καλλικλέους γνωρίζουν οι άνθρωποι της περιοχής τους τιμωρούς. Είναι δύο αδέρφια που κόν-

τεφε να σκοτωθούν μεταξύ τους εξ αιτίας του θησαυρού του τάφου. Λέγεται ότι ο ένας αδελφός έκλεισε μέσα στον τάφο για έξι ώρες τον άλλο.

Για τον τάφο των Ανθεμίων fama vagatur ότι ανοίχτηκε την παραμονή της πρωτοχρονιάς του χρόνου της ανασκαφής του.

Γεγονός πάντως είναι ότι αυτός που άνοιξε τον τάφο δεν βρήκε την πέτρα κλειδί, όπως έκαναν οι αρχαίοι τυμβωρύχοι. Άνοιξε τον τάφο με τρόπο ώστε να μὴ κλονίσει την ευστάθεια του μνημείου. «Έφαγε» τις γωνίες τριών συναφών πετρώλιθο το πιθανότερο ήταν να μείνει μέσα.

Τα κτερίσματα βεβαίως έδωκαν φταρά, αλλά σώθηκαν σπασμένα αγγλματιδία μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας που δεν γνωρίζω που βρίσκονται. Έχουν, ίσως, μεταφερθεί στην Αθήνα. Δεν ξέρω.

3. Τα μνημεία, τα δύο από τα τρία τουλάχιστον, συλήθηκαν στον αιώνα μας. Αυτό σημαίνει ότι πλήθος μνημείων, που δεν έχουν ανασκαφεί ή δεν έχουν εντοπισθεί ακόμη, πιθανόν να είναι ασύλητα. Φαντάζεσθε τον ντόρο που θα γίνονταν αν τα μοναδικά αυτά μνημεία ήσαν και ασύλητα; Στη Βεργίνα δεν έκαναν εντόπιση οι Τάφοι, αλλά τα κτερίσματα.

Η Αρχαιολογική υπηρεσία έχει τις θέσεις της, ως μένουν θαμμένα. Εμείς θα τελειώνουμε μια ανασκαφή και μετά θα αρχίζουμε μια άλλη. Αυτά γράφτηκαν. Και είχα την τιμή να δώσω την απάντηση υπογοαυμίζοντας ότι με την εγκατάλειψη όσων ανασκάφηκαν δεν τελειώνουμε, αλλά αποτελειώνουμε, καταστρέφουμε τα μνημεία μας και ταυτόχρονα με την έλλειψη ανασκαφικής δραστηριότητας χάνουμε την ευκαιρία να κρατήσουμε στα χέρια μας την κληρονομιά μας.

Από προσαγωγές στα δικαστήρια, αλλά και τις συχνές παρήκοντες α-

νασκαφές, φαίνεται ότι λειτουργούν οργανωμένες ομάδες αρχαιοκαπήλων στην περιοχή. Υπήρξε μάλιστα περίπτωση ομάδας κυνηγών αρχαίων θησαυρών που δηλώνει έγγραφα, αποδίδοντας σε νόμιμα εύρετρα, ότι χρησιμοποίησε σύγχρονα μέσα εντοπισμού των θησαυρών.

Είναι κρίμα να φυγαδεύονται στο εξωτερικό θησαυροί της κληρονομιάς μας, αφού φυλάχτηκαν στα σπλάχνα της Μακεδονικής γης για χιλιοετηρίδες, σήμαρα μάλιστα, όταν χρειάζομαστε όσο ποτέ άλλοτε τη φωνή τους.

Οι αρχαιοκαπήλοι έχουν στηρίγματα μέσα και έξω, κυρίως στη Γερμανία. Έχουν χαρτογραφήσει την περιοχή, και φοβόμυ: ότι σε λίγο καιρό δεν θα έχει μείνει τίποτα.

Αλλά και τα μνημεία καταστρέφονται.

Το μοναδικό στο κόσμο μνημείο, ο χώρος της Σχολής του Αριστοτέλη... Σας παρακαλώ μὴ πάτε. Είναι αποκαρδιωτικό. Αναρωτήθηκα, τί θεωρούμε μείζον σ' αυτό τον τόπο. Σκεφθείτε να ήταν στην Γερμανία ή στην Αγγλία ο χώρος αυτός.

Αλλά και ο τάφος της Κρίσεως. Έπαψε να είναι επισκέψιμος. Καταρρέει.

Ο τάφος των Ανθεμίων. Για χρόνια είκοσι ο νεκρικός του θάλαμος είναι ακάλυπτος, ρουφάει νερά, παγώνουν και πέφτουν οι σοδόδες του, τα χρώματά του.

Του τάφου Λύσωνος και Κιλλικλέτους οι φθορές τείνουν να αφανίσουν την σπουδαιότητα του μνημείου. Τα σφάλματα το ένα μετά το άλλο σβήνουν.

Η κατάπτωση είναι οικτρή.

Τί δέον γενέσθαι;

Στο χώρο που μας έλαχε να ζούμε, στο χώρο που στάθηκε το κέντρο του κόσμου κάποτε και πηγή πολιτισμού, μαζί με την ομορφιά και την αφθονία των πλουτοπαραγωγικών πηγών που κληρονομήσαμε, κληρονομήσαμε και ένα όνομα

και κάποιες υποχρεώσεις. Και εδώ δεν τα πάμε καθόλου καλά.

Διαρχόμαστε μια κρίση. Μαστιζόμαστε από μια κρίση. Και είναι φανερό ότι η κρίση δεν είναι εξωτερική. Είναι εσωτερική κρίση. Κρίση δική μας.

Ξανακούσα πρόσφατα μια ομάδα νέων, Ελλήνων, από την Αυστραλία. Στην Αυστραλία ζουν ένα εκατομμύριο Έλληνες. Οι Σκοπιανοί είναι εξήντα χιλιάδες. Να τους φτύνανε οι δικοί μας θα τους πνίγανε. Εμείς όμως είμαστε οι πνιγμένοι και τώρα πιανόμαστε από τα μαλλιά μας.

Η κρίση είναι δική μας. Ο μισός Ελληνισμός αλλοιθώριξε προς τον Βορρά κι ο υπόλοιπος αγνοούσε την Ιστορία του.

Έπρεπε να εγερθούν τα Σκόπια για να ρθούμε στα συγκαλά μας.

«Δράξαθε παιδείας», αλλά και μιας φούρκας ακλόριστης, που λένε στη Νάουσα, για να βαράει ο καθένας τον εκυτό του.

Όσο για την Αρχαιολογική Υπηρεσία τί να πώ. Ή θα πρέπει να κάνει υπέρβαση του εκυτού της ή να πάει στο περιθώριο. Να δημιουργηθεί μια νέα ευέλικτη υπηρεσία με σύγχρονο εξοπλισμό. Να γίνει χαρτογράφηση των αρχαιοτήτων, έρευνα και καταγραφή των μνημείων και του περιεχομένου τους χωρίς ανασκαφές. Όπου χρειασθεί, να γίνουν σωστικές επιδιόσεις. Υπάρχει ανάγκη πληροφορικής σύνδεσης των υπηρεσιών μας με όλον τον κόσμο και βεβαίως πρωτίστως με τις χώρες της Ευρώπης.

Δεν επιτρέπεται η όποια μειωμένη ικανότητά μας ή η έλλειψη μέσων να οδηγήσει σε στείρα αντιμετώπιση ενός φλέγοντος θέματος. «Οι καιροί ου μενετοί». Οι ευκαιρίες φεύγουν.

Όσο για μας τους Ημαθιώτες. Νομίζω πως είμαστε στην πιο ώριμη περίοδο για συντονισμένες δράσεις. Η Ημαθία γη, η «αρατεινή» κατά τον Όμηρο, είναι εγκαίως, δικός μας χώρος.

Η Νάουσα, η Επανάσταση και «Ο Χαλασμός» της το 1822 *

1. Ένα αμφιλεγόμενο θέμα, που απασχολεί και την Ιστορία, είναι αν ο άνθρωπος διαμορφώνει ελεύθερα και κατευθύνει κυριαρχικά τη φορά των γεγονότων ή αν, αντίθετως, αυτά προσδιορίζουν απόλυτα ή, έστω, κυρίως την πορεία του και καθοδηγούν τη ζωή του.

Ακόμα, στασιάζεται το ζήτημα, αν ανταποκρίνεται στην αλήθεια, ή είναι απλά, απόρροια άκρατου και αρρωστημένου τοπικισμού, η άποψη ότι ορισμένοι τόποι διαδραμάτισαν και είχαν, πραγματικά, μία εξαιρετική και ξεχωριστή παρουσία στην Ιστορία, με πράξεις ηρωϊσμού και αυτοθυσίας. Στη συνέχεια, πρέπει να διερευνηθεί αν οφείλεται τούτο σε τυχεία σύμπτωση και συνύπαρξη διαφόρων συνιστωσών δυναμικών ή είναι προϊόν της αρμονικής συνεργασίας της ειδικής εδαφολογικής συστάσεως - μορφολογίας του συγκεκριμένου τόπου, της ρισμένης ψυχοσυνθέσεως και των πολεμικών ικανοτήτων των ατόμων, τα οποία τον κατοικούν, των χαρακτηριστικών ηγετών, που διηύθυναν τις τύχες τους, σε σχέση, πάντα, και με την επίδραση των ειδικότερων, ευνοϊκών, συνθηκών, οι οποίες υπήρξαν σε κάποια χρονική περίοδο.

Αυτές οι σκέψεις - και όχι, θέλω να πω, αυτές, μονάχα - απασχόλησαν ανέκαθεν και όσους μελετούν την

Νεοελληνική Ιστορία και εστιάζουν την προσοχή τους στους πολεμικούς αγώνες ρισμένων τόπων και πόλεων, που διακρίθηκαν για τον ηρωϊσμό των κατοίκων τους, όπως π.χ. του Μεσολογγίου, του Σουλίου, των Ψαρών, της μονής του Αρκαδίου και των Κалаβρύτων, για να θυμηθούμε μερικούς από τους πο-
αντιπροσωπευτικούς και χαρακτη-
ριστικούς χώρους, για τους οποίους
υπάρχει πανελλήνια (αλλά και παγ-
κόσμια) συμφωνία, ότι υπήρξαν τό-
ποι συστάς των Ελλήνων.

2. Αν, τώρα, προχωρήσουμε πιά πάνω και φθάσουμε στη Βόρεια Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Μακεδονία, η σκέψη μας σταματάει στην περιοχή της Νάουσας, τούτης της ηρωϊκής πόλεως του Ελληνικού Βασιλείου, όπως τότε ήταν και ο φίλος Ιδρύματός της πόλεως κ. Γεώργιος Πολάκης.

Πραγματικά, δεν είναι τυχαίος αυτός ο τόπος.

Έχουν χαθεί, δυστυχώς, πολλά έργα της Ιστορίας, της Γεωγραφίας, κ.λπ., τα οποία όπως γνωρίζουμε - είχαν γραφεί στα αρχαία χρόνια για τη Μακεδονία. Έτσι, τα περισσότερα γεγονότα της μακεδονικής ιστορίας καλύφθηκαν οριστικά από το παχύ στρώμα της ανάληψης λήθης.

Απ' όσες πληροφορίες διασώθηκαν, ξέρομε ότι, στην ευρύτερη περιφέρεια της Νάουσας, υπήρξαν

(και) οι αξιόλογες μακεδονικές πόλεις Μίεζα και Κέτιο.

Ακόμα, γνωρίζουμε ότι, σύμφωνα με όσα διηγείται ο Πλούταρχος στον βίο του Αλέξανδρου, γύρω στη μακεδονική πόλη Μίεζα (την οποία ο W.D. Ross, στη μONOΓΡΑΦΙΑ του «Αριστοτέλης», μετάφραση της Μαρ. Μήτσου, Αθήνα 1990, σελ. 17, χα-

του
Γεωργίου Χ. Χιονίδη

ρακτηρίζει «βασιλικό φρούριο»), κοντά δε στη σημερινή θέση της Νάουσας, ήταν το Νυμφαίο, ο τόπος ο οποίος επιλέχτηκε για να συμβιβάσουν οι δύο πιά διάσημοι Μακεδόνες και μεγάλες μορφές του Ελληνισμού, ο αναντικατάστατος πανεπιστήμιονας, ο Σταγειρίτης Αριστοτέλης και ο Αλέξανδρος, ο ύστερα Μέγας και κρείττονος των στρατηλατών, που διατήρησε επάξια αυτόν τον τίτλο, στο πέραςμα τόσων και τόσων αιώνων, γιατί συνδυάζει την αντοχή του σώματος με το πύριμα της καρδιάς (για να θυμηθούμε και τον Κωστή Παλαμά) και με το όραμα των τρανών δημιουργών, των πρωτοπόρων και των καινοτόμων της Παγκόσμιας Ιστορίας.

Αν, λοιπόν, δεχθούμε ότι ο πολιτικός είναι η συνισταμένη των αέωνων και αιώνων προσπαθειών του ανθρώπινου γένους και πως η Ιστορία γράφεται τόσο στα πολυαίμα-

* Ομιλία, που έγινε, στην αίθουσα του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα, 19.10.1991, με πρωτοβουλία των φίλων του Π.Μ., στα πλαίσια της εκδήλωσης για τη Νάουσα.

κατα πεδία των μαχών όσο και στους υπαίθριους και στους κτιζόμενους χώρους της επιστημονικής έρευνας και μελέτης, τότε πρέπει να δεχτούμε, πως η περιοχή της Νάουσας, είναι, πράγματι, ένας προνομιούχος τόπος της ελληνικής αλλά, ακόμα, και της Παγκόσμιας Ιστορίας, γιατί σ' αυτήν συναντήθηκαν οι πύ αξιοι και διάσημοι εκπρόσωποι της σωματικής και της πνευματικής ρώμης.

Και το σημαντικότερο και το χαρακτηριστικότερο γεγονός είναι ότι, ο Αριστοτέλης και ο Αλέξανδρος, συνδέθηκαν με την ιερή σχέση του δασκάλου και του μαθητή. Δεν είναι δυνατόν να ερευνήσουμε εδώ ποιός από τους δύο επέδρασε, δοκίμαστηκε και ωφελήθηκε περισσότερο απ' αυτή σχέση και ποιά επιρροή είχε το δεδομένο τούτο στα κοσμολογικά γεγονότα, που ακολούθησαν, γιατί, τότε, θα ξεστράτευε η ομιλία μας. Όμως, υπάρχει η γνωστή εξομολογητική ρήση, που αποδίδεται στον Μ. Αλέξανδρο, σύμφωνα με την οποία ο χαρισματικός Μακεδόνας αναγνώρισε ότι το μόνον οφείλει στον πατέρα του (τον Φίλιππο), το δε εύ ζην στον δάσκαλό του (τον Αριστοτέλη). Άλλωστε, ο αυτός βιογράφος του Αριστοτέλη, γράφει ότι: «Είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι κατά τη διαμονή του κοντά στον Αλέξανδρο... ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε ειδικά με πολιτικά ζητήματα και συνέλαβε την ιδέα της μεγάλης συλλογής των «Πολιτικών».

Χωρίς να αγνοούμε ή να υποτιμάμε, λοιπόν, άλλα, γνωστά και σημαντικά, δίδυμα σπουδαίων δασκάλων και μαθητών ή και άλλους τόπους, που χρησιμοποιούν για να στεγάσουν σχολές μαθητείας αξιόλογων πρωτεργατών του πνεύματος και της ανδρείας, πρέπει να κλείσουμε αυτή την προλογική - εισαγωγική αναφορά μας με την επανάληψη της επισημάνσεως, ότι δεν είναι, ασφαλώς, τυχαίο ότι η Νάουσα (και η γύρω περιοχή της), που ανακηρύ-

χθηκε, τελικά, ηρωική πόλη, γιατί υπήρξε προπύργιο εθνικών αγώνων στους δύο τελευταίους αιώνες, προϋπήρξε ο χώρος, τον οποίο ξεχώρισε η Ιστορία πολυούς αιώνες νωρίτερα...

Τέλος, επισημαίνω το ευχάριστο και πολυσήμαντο γεγονός, ότι η Ιατρική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της μακεδονικής πρωτεύουσας επέλεξε το «Νυμφαίο», τη «Σχολή Αριστοτέλη», για να γιορτάσει το 1992 (με Παγκόσμιο συνέδριο) τα 50 χρόνια από την ίδρυσή της, ενώ έρχονται στο φως σημαντικά ευρήματα από τις ανασκαφές στα Στάγειρα, τους τελευταίους μήνες.

3. Ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος γράφει, ότι στο μακεδονικό Κίτιο, που θα πρέπει να τοποθετηθεί στον κάμπο, ο οποίος εκτείνεται κάτω από τη σημερινή Νάουσα, ίσως δε πλησίον του περιφήμου «Μακεδονικού» τάφου των Λευκαδίων (τον οποίο ανέδειξε διεθνώς ο πανεπιστημιακός καθηγητής της Αρχαιολογίας Φώτης Πέτσας, με το, ενδιαφέρον, ομότιτλο βιβλίο του), έφθασαν οι απεσταλμένοι, που έστειλαν οι μακεδονικές πόλεις στον στρατοπεδευμένο εκεί τελευταίο βασιλιά της Μακεδονίας, τον Περσέα, το 171 π. Χ. Από το Κίτιο, άλλωστε ξεκίνησε ο μακεδονικός στρατός για την εκστρατεία του εναντίον των Ρωμαίων εισβολών.

Λέξει: να σημειωθεί, ότι διασώθηκαν τα ονόματα σπουδαίων στρατιωτικών, που κατάγονταν από τη Μίεζα και τη Βέροια, με προεξάρχοντα τον Βεροία-Βεροιαίο Ιππία, ο οποίος οδηγούσε τους περιθόητους φαλαγγίτες και ήταν φίλος του βασιλιά. Άλλωστε, τείνει να επικρατήσει πιά η άποψη ότι η τελευταία δυναστεία των Μακεδόνων βασιλέων, οι Αντιγονίδες, κατάγονταν από τη Βέροια.

Ύστερα, αρχίζει η, σχεδόν, ολόκληρη άγνοιά μας για την ιστορία των πόλεων της περιοχής, με εξαί-

ρεση τις γνώσεις μας για τις τύχες της Βέροιας, η οποία γνώρισε τη μεγαλύτερη θόξα της στα Ρωμαϊκά Χρόνια, οπότε αποτέλεσε και την έδρα του «Κοινού των Μακεδόνων», όπου, μεταξύ των άλλων, τιμούνταν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες, ως θεοί.

Βέβαια, η περίοπτη θέση της σημερινής Νάουσας θα συνέχισε, ασφαλώς, να προσελκύει το ενδιαφέρον και θα κατοικούνταν, οπωσδήποτε, αν λάβουμε υπόψη, ότι η περιοχή (πάνω και κάτω από την πόλη) είναι εύφορη (μέχρι και πολύ εύφορη), με πλούσια βλάστηση και πολλά νερά, δεδομένα τα οποία είχαν πρωτεύουσα αξία και σημασία, κυρίως στα παλιότερα χρόνια, λόγω της γεωργικο-κτηνοτροφικής οργανώσεως και της διαθρώσεως της οικονομίας-κοινωνίας. Εξάλλου, οι γύρω μακεδονικοί τάφοι και τα άλλα κτίρια και τα λοιπά αρχαιολογικά ευρήματα βεβαιώνουν το ασφαλές και το αυτονόητο αυτής της απόψεως, όπως συντηρούν και την ελπίδα μας ότι, ίσως, αποκτήσουμε, κάποτε, περισσότερες πληροφορίες από τα ευρήματα των ανασκαφών ή των τυχαίων εκσκαφών της πλούσιας τούτης γης.

Αυτή η έλλειψη πηγών, για τις τύχες και την ιστορία της σημερινής θέσεως της Νάουσας, συνεχίζεται, δυστυχώς, και στα επόμενα, Βυζαντινά χρόνια.

Το γεγονός τούτο είναι εντυπωσιακό, αν σκεφθεί κανείς, ότι αγνοούμε όσα συνέβησαν σε μια πολλαπλά ενδιαφέρουσα και σημαντική εδαφική περιοχή, που εκτείνεται μεταξύ της Βέροιας και της Έδεσσας και έχει ακτίνα (από τον Νότο προς τον Βορρά) 50 χιλιόμετρων, περίπου.

Πριν 30 χρόνια ερεύνησα το πρόβλημα αυτό και διαπίστωνα, ότι δεν αναφέρεται η Νάουσα ούτε στους Βυζαντινούς Χρόνους. Εξάλλου, η γενέμενη παλιότερα ταύτιση της βυζαντινής Νευσταπόλεως με τη Νάουσα αποκρούστηκε πετυχημένα

(πριν 80 χρόνια) από τον (καταγόμενο από το Βαγατικόν της Μακεδονίας) Στέφανο Δραγούμη, τον γνωστό νομικόν, πολιτικόν και ιστορικό (τον πατέρα του ανεπανόληπτου και ελληνοπρεπέστατου Ίωνα Δραγούμη).

4. Έτσι, φθάνουμε στην αρχή της μακρόχρονης Τουρκοκρατίας, οπότε οι (ξένοι κυρίως) περιηγητές και συγγραφείς, όπως και η (γραφτή πιά) παράδοση τοποθετεί την ίδρυση της Νάουσας. Νομίζω ότι πρέπει να επαναλάβω, πως είναι σωστότερο να αναφερόμαστε στην επανίδρυση και στον νέο εποικισμό της πόλεως, γιατί δεν είναι δυνατό να ήταν ακατοίκητος ένας τόσο προνομιούχος χώρος, όπως προαναφέρθηκε. Το δεδομένο δε ότι δεν συναντάται (όλα αυτά τα χρόνια) το τοπωνύμιο (στη Μακεδονία), δεν σημαίνει και ότι δεν υπήρχε, οπωσδήποτε, γιατί μπορεί, κάλλιστα, να μη διασώθηκαν ή να μη δημιουργήθηκαν, ακόμα, σχετικά έγγραφα ή άλλες πηγές, που το μνημόνευαν - διασώζουν, όπως συμβαίνει, άλλωστε, και με το αυτό τοπωνύμιο της νήσου Πάρου (όπου αξιόλογη πόλη της φένει το ίδιο όνομα) ή άλλων νησιών κ.λπ.

Η παλιότερη περιγραφή της Νάουσας (που έχει δημοσιευθεί τελευταία) είναι του Τούρκου περιηγητή Εδλιγιά Τσελεμπή, ο οποίος πέρασε από την πόλη, την Άνοιξη του 1668, μεταβαίνοντας (από την Έδεσσα) στη Βέροια.

Γράφει, λοιπόν, σύμφωνα με τη μετάφραση του Τουρκολόγου και ήδη πανεπιστημιακού καθηγητή Βασίλη Δημητριάδη, ο οποίος δημοσίεψε την κριτική έκδοση της περιήγησής του, όσον αφορά στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία (Θεσσαλονίκη 1973, έκδοση της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, σελ. 244-249), τα εξής για τη Νάουσα:

«...Βαδίζοντας στους πρόποδες της θερινής βοσκής της Νάουσας,

περάσαμε από το χωριό Ποκρένικ. Είναι χωριό απίστων στον καζά των Βοδενών. Μετά από αυτό (περάσαμε από) το χωριό Κοπανά (δηλαδή τον σημερινό Κοπανό). Κι αυτό είναι χωριό απίστων στον καζά της Βέροιας. Μετά περάσαμε τον ποταμό της Νάουσας. Ο μικρός αυτός ποταμός έρχεται από τα βουνά της Νάουσας, ενώνεται με τις πηγές των Βοδενών και χάνεται στον ποταμό Βαρδάρη. Αφού βαδίσουμε μια ώρα (φθάσαμε στη Νάουσα).

Βρίσκεται στην περιοχή του σαντζακίου της Θεσσαλονίκης και είναι έδρα ναΐπη στον ναχιγιέ του καζά της Βέροιας. Βρίσκεται στους πρόποδες της θερινής βοσκής της Νάουσας. Είναι μια εύφορη κοιλάδα με χίλια σπίτια, αγορά, παζάρι, ανθόκηπους, αμπέλια και κήπους, κοινόπολη απίστων με πολύ ευχάριστο κλίμα, κτίρια, μέους και νέες. Επειδή αποτελεί βακούφι του Γαζή Εδρενός, την κυδερνά ο επίτροπος του βακουφίου (μουτεδελή). Οι ραγιάδες του είναι μοναδικοί Έλληνες (rum) άπιστοι.

Από εκεί, περπατώντας οκτώ ώρες... περάσαμε από τα εύφορα χωριά Ντελιμάνο, Χωραπάνι, Γιογουνίτσα, Τουρκοχώρι και Κρεδατά.

Οι δε γνωστοί περιηγητές, και κυρίως οι Γάλλοι Μπωζούρ, Κουζινέρυ και Πουκεβίλλ και ο Άγγλος Ληκ, οι οποίοι ήλθαν (και) στη Νάουσα (τους 18-19 αιώνες), δίνουν πολλές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την κοινωνική, οικονομική, πολιτική κ.τ.λ. κατάσταση της πόλεως, όπως και για τα πρόκιά της, αλλά και για τους πολύχρονους αγώνες των κατοίκων της εναντίον του επιδρομέα Αλή πασά Τεπελενλή των Ιωαννίνων, χωρίς να παραλείπουν να αναφερθούν και στην προφορική παράδοση, που άκουσαν για την ίδρυση (ή, σωστότερα, επανίδρυσή της) από τον Γαζή Εδρενός.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις διηγήσεις των προαναφερθέντων περιη-

γητών και την παράδοση, που άκουσαν τούτοι, μνημόνευσε δε ο Ν. Γ. Φιλιππίδης, αναφέρουν δε και άλλοι Έλληνες, οι οποίοι έγραψαν (και) για τη Νάουσα, και διέσωσε (ολοκληρωμένη και πλήρη) ο Ναουσαίος δάσκαλος Δημήτριος Πλαταρίδης, στο μοναδικό σχεδιάσιμά του της «Ιστορίας της Νάουσας», το οποίο εξέδωσε (με πετυχημένο σχολιασμό και περιεκτικές σημειώσεις) ο Έδεσσαίος φιλόλογος Ευστάθιος Στουριαννάκης, την πόλη (στη σημερινή θέση της) έκτισε ο (ικανός στρατηγός του Τούρκου Σουλτάνου Μουράτ Α) γαζής Εδρενός μπέης (ο οποίος κατά μία, ασθενή, άποψη ήταν ελληνικής καταγωγής, που αλλαξοπίστησε). Τούτο έγινε στα τέλη του 14ου αιώνα. Τη σχετική φροντίδα είχε ο παιδαγωγός του γιού του και ιεροδιδάσκαλος, ο Αλή Σιάχ Λιάνης ή Σέχ, ή, τέλος, Σείχης Ιλαχή, όπως διασώθηκε, το ονοματεπώνυμό του, σε διάφορους τύπους.

Άλλη, όμως, πηγή, που στηρίζεται σε χειρόγραφο, το οποίο δημοσίεψε ο αείμνηστος Μακεδόνας ιστοριοδίφης και ιστορικός Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης («Μακεδονικά», 3, 1953-1955, 126-141), διασώζει την πληροφορία ότι η Νάουσα κτίστηκε αργότερα και συγκεκριμένα, κάπου, 20 χρόνια νωρίτερα από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως.

Αν λάβουμε, λοιπόν, υπόψη ότι ο γενάρχης Εδρενός (ο Εδρενός-ογλούς του προαναφερμένου χειρογράφου ή και Βρανέζης ή Αδρανέζης άλλων πηγών) πέθανε το 1417, πρέπει να καταλήξουμε στην άποψη, ότι η πόλη θα κτίσθηκε (το αργότερο) τότε, ή, αλλιώς, τούτο έγινε από τον εγγονό του Εδρενός Μπέη, τον Αχμέτ Μπέη, όπως φαίνεται να δέχεται (εξημερώνοντας τα δεδομένα του χειρογράφου τούτου) ο Βασίλης Δημητριάδης.

Όπως να έχει το ζήτημα, η παράδοση αναφέρει ότι υπήρχε ταξές (σκήτη) του προαναφερμένου Τουρ-

κου ιεροδιδάσκαλου (στο «Κιόσκι» της Νάουσας) και ότι, μετά τον θάνατό του, τα λείψανά του μεταφέρθηκαν στα Γιαννιτσά, στην ιερή πόλη των Τούρκων και της οικογένειάς των Εδρενός.

Πιστεύω ότι αξίζει να επιστημονωθεί εδώ (για πρώτη φορά), πως αυτή η διήγηση, για τον γιό του Εδρενός μπέη και τον παιδαγωγό του, θυμίζει την, κάπως, ανάλογη σχέση μαθητείας του Αλεξάνδρου και του Αριστοτέλη, αν δεν είναι απλή παραλλαγή και απομίμηση της, δεδομένης και της εφέσεως των Τούρκων προς τις μυθιστορίες και τις μυθοπλασίες.

Με την κτίση της Νάουσας σμιπλέκονται και άλλοι μύθοι, όπως ο εντυπωσιακός τρόπος με τον οποίο καθορίστηκαν τα όρια της πόλεως: Ζήτησε, ο Εδρενός, από τον Σουλτάνο να έχουν τόση περίμετρο όση έκταση θα επαρκέσει να περιβάλει το δέρμα ενός βουβαλιού, κομμένο σε λεπτές λωρίδες. Ο Σουλτάνος δέχτηκε. Μετά δε την οροθέτηση εκδόθηκε το σχετικό φερμάνι, του οποίου το κείμενο διέσωσε ο Δημήτριος Πλαταρίδης, στην τουρκική γλώσσα (με ελληνικά γράμματα), αλλά και σε ελληνική μετάφραση. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί, ότι παρόμοιες παραδόσεις (για τον τρόπο του προσδιορισμού των ορίων) διασώθηκαν και γι' άλλες πόλεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την περίπτωση της αρχαίας «Ξακουστής» Καρχηδόνας.

Αλλά οι μύθοι γύρω από τη Νάουσα (στα τουρκικά Αγκσός) δεν τελειώνουν εδώ: Η παράδοση αναφέρει ότι χρειάστηκε τέχνασμα των Τούρκων οικιστών για να πεθαναγκάσουν τους φυγάδες Έλληνες να κατέλθουν στην περιοχή, όπου είναι κτισμένη σήμερα η Νάουσα. Προηγουμένως, οι κτηνοτρόφοι κάτοικοι της περιοχής ζούσαν ημίγυμνοι, σε ημιάγρια κατάσταση (σύμφωνα με αυτή τη διήγηση), στη θέση «Παλιονάουστα» (του Βερμίου),

σε υψόμετρο 1250 μέτρων (όπου πηγάζει ο ποταμός Αράπιτσα), στο φαράγγι, μεταξύ τούτης (δηλαδή της Παλιονάουσας) και της Τούρλικας-Δούρλιας. Εύχαν καταφύγει - και λόγω της έκρυθμης και επικίνδυνης κατάστασης, που διαμορφώθηκε, κυρίως στα σκοτεινά χρόνια του τέλους του 14ου και των αρχών του 15ου αιώνα, εξαιτίας των συνεχών επιδρομών πολλών πολεμοχαρών λαών και στη συνέχεια των Τούρκων, σύμφωνα με τις πληροφορίες, που κατέγραψε (πρώτη φορά, συστηματικά) ο αμόρφος πανεπιστημιακός καθηγητής Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος.

Τέλος, υπάρχει αμφισβήτηση και διατυπώθηκαν πολλές απόψεις και για την ετυμολογία του τοπωνυμίου (Νιάουστα-Νάουσα), η δε τελευταία μελέτη γύρω από το θέμα τούτο οφείλεται, πάλι, στον πανεπιστημιακό καθηγητή Φ. Πέτσα («Μακεδονικά», 7, 1967, 81-93).

Όπως και να έχει η αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η πόλη της Νάουσας (ή Νιάουστα ή και Νιάγουστα) είχε πετύχει ειδικά προνόμια. Βρισκόταν στην υψηλή προστασία της μητέρας του εκάστοτε σουλτάνου (της «βαλιντέ σουλτάνας»), της οποίας ήταν «χάσι» (δηλαδή σ' αυτήν ανήκε η σχετική φορολογική πρόσοδος), χώρια που ήταν, συγχρόνως, και βακούφι της οικογένειας των Εδρενός, όπως σημειώθηκε ήδη. Συνέπαια αυτού του αξιοσημείωτου γεγονότος ήταν, ότι στη Νάουσα δεν επιτρεπόταν να διανυκτερεύουν Μουτουλμάνι, εκτός από τον πολιτικό (όχι στρατιωτικό) διοικητή της οικογένειας των Εδρενός (που φρόντιζε να εισπράττει δύο παράδες από όλους τους κατοίκους, για το βακούφι), έναν βοεδόδα (αντιπρόσωπο) της σουλτανισσάς, που επιμαίετο την εισπράξη της δεκάτης, η οποία, άλλωστε, ήταν τότε, ο μοναδικός φόρος, που πλήρωναν οι ραγιάδες αυτής της πόλεως.

Οι Ναουσαίοι, όμως, δεν εφησυχάζαν. Αντέδρασαν, ιδιαίτερα όταν εκδόθηκε το φερμάνι της 29.3.1601, με το οποίο διατασσόταν η βίαιη στρατολόγηση χριστιανών νέων για τα τάγματα των Γενιτσάρων, η δε αντίθεσή τους, γι' αυτό το «παιδομάζωμα», ήταν ένοπλη το 1706, οπότε προγραμματίστηκε η στρατολόγηση 50 βλαστών της πόλεως. Συνελήφθησαν, όμως, οι επαναστάτες, και οι Τούρκοι τους κρέμασαν (όπως και τον αρχηγό τους Ζήση Καραδήμο) στο πλάτανι της πλατείας Ωρολογίου - Δικαστηρίου - Κ. Ρακτιδάν της Βέροιας, όπου τοποθετήθηκε τελευταία (15.10.1991), αναμνηστική πλάκα, από τον Τουριστικό Όμιλο της Βέροιας.

Εξάλλου, στα λεγόμενα «Ορλωφικά» ξεσηκώθηκε και η Νάουσα (όπως, άλλωστε, και η Βέροια, η Έδεσσα και η λοιπή Βόρεια Ελλάδα), με υποκινητή τον γιατρό Λουδοβίκο ή Λουίζη Σωτήρη. Οι δύο συνάξεις των μητροπολιτών της περιοχής έγιναν στη Νάουσα και στην Κοζάνη, όπως πληροφορηθήκαμε από έγγραφα, που δημοσίεψε ο πανεπιστημιακός καθηγητής Μαν. Πρωτοψάλτης.

Αυτή η (πλούπλευρη) προνομιακή μεταχείριση των Ναουσαίων έφερε την οικονομική άνθηση της πόλεως, γεγονός, που άνοιξε και την όρεξη του σατράπη των Ιωαννίνων.

5. Αξίζει λοιπόν, να σταθούμε, για λίγο, στους διαρκείς αγώνες των κατοίκων της πόλεως, εξαιτίας των συνεχών επιδρομών του Αλή πασά.

Πρώτα - πρώτα να στηριαχθούμε με το απεχθές φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζουν οι γνωστές (γενικές και ειδικές) ιστορίες των αγώνων του Ελληνισμού κατά τους 18ο και 19ο αιώνες. Εγνώ την (στον κανόνα) παράλειψή τους να αναφερθούν και πολύ περισσότερο να εξιστορήσουν τους ηρωικούς αγώνες των Ναουσαίων εναντίων των

ορδών, που έστειλε, κατ' επανάληψη, ο Τεπελενλίης εναντίον της πόλεώς τους, όταν δε πράττουν τούτο (κατ' εξαίρεση), αφιερώνουν ελάχιστες σειρές, ωσάν να επρόκειτο για επουσιώδες και συνηθισμένο γεγονός.

Κι όμως, οι προαναφερόμενοι ξένοι περιηγητές έγραψαν αρκετά για τη γενναία αντίσταση των Ναουσαίων κατά του Αλή Πασά, ενώ ο Νικχάος Γ. Φιλιππίδης (ο πρώτος Μακεδόνας ιστορικός, ο οποίος είχε την πρωτοβουλία, αλλά και την τόλμη να μιλήσει, στην Αθήνα του 1879, για την επανάσταση και την καταστροφή της Νάουσας), αναφέρθηκε διεξοδικά σ' αυτούς τους αγώνες της (Αθήνα 1881, σελ. 26 κε.). Στη συνέχεια, η έκδοση (το 1924) του βιβλίου των Δ. Πλαταρυίδη - Ε. Στουγιαννάκη διαφώτισε πλήρως τα γεγονότα (σελ. 61 κε.) κατόπιν πολλοί άλλοι (και κυρίως οι Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης και Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος) δημοσίεψαν πολλές μελέτες τους, με καινούργια στοιχεία ή αξιολόγησαν κριτικά όλα τούτα και έκαμαν, έτσι, περισσότερο γνωστό τον ηρωικό αγώνα των Ναουσαίων.

Συνοπτικά αναφέραμε ότι: Κατά το 1795 ο Αλή πασάς προσπάθησε να γίνει επικυρίαρχος της Νάουσας, αλλά απέτυχε, τόσο η ειρηνική διείσδυσή του, όσο και η παλειμική απόπειρά του. Η εκστρατεία των στρατευμάτων του επαναλήφθηκε, στα τέλη του 1798, χωρίς επιτυχία, γιατί οι Ναουσαίοι είχαν σχυρώσει, ήδη, την πόλη τους. Τη σκληρή εκδίκησή του πλήρωσαν οι άνθρωποι του κάμπου, κυρίως των περιαχών της Βέροιας - Νάουσας και των Γιαννιτσών. Οι Ναουσαίοι, τελικά, συνθηκολόγησαν. Όμως, η πρόστυχη συμπεριφορά του γιού (του Αλή πασά) Βελή, απέναντι στη γυναίκα του άρχοντα της πόλεως Λογοθέτη Ζαφειράκη, προκάλεσε την απόπειρα δολοφονίας του ανήλικου Αλδανού εκ μέρους του Να-

ουσαίου ευπατρίδη. Ακολούθησεν, πολύμηνη, πολιορκία της πόλεως, με τελικό αποτέλεσμα την παράδοση της Νάουσας, γιατί η έλλειψη των παλειμοφοδίων και των τροφίμων δεν επέτρεψαν τη συνέχιση του αγώνα των Ελλήνων. Εξυπακούεται ότι ο άπληστος Αλή πασάς και οι όμοιοί του (πλιατσικολόγοι και αιμοδόροι) Τουρκαλβανοί αξιωματικοί και στρατιώτες του λεηλάτησαν την πόλη, καθώς, μάλιστα, απέδρασε ο δραστήριος και δυναμικός Ζαφειράκης, ο οποίος έλλευσε περισσότερο από 10 χρόνια.

Για την εποχή της επικυριαρχίας του δυνάστη των Γωαννίνων

(και) στη Νάουσα δημοσίεψα τελευταία («Μακεδονικά», 26, 1988, 221-228) πέντε ανέκδοτα έγγραφα (σε περίληψη), που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον, για πολλά θέματα. Προέρχονται από το Αρχείο του Αλή πασά, του οποίου ηγήμα διασώθηκε και υπάρχει στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας, επίκειται δε η έκδοσή του.

Έτσι, οι Ναουσαίοι (όπως και οι Σουλιώτες, κ.ά.) γνώρισαν, νωρίτερα από τους άλλους ραγιάδες, τον αμυσταγή χαρακτήρα των αγροίκων και φανατικών Μουσουλμάνων.

ΤΕΛΟΣ Α' ΜΕΡΟΥΣ

Π ρ ο σ έ ξ α τ ε

— Οι στήλες της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» είναι στη διάθεση όλων των Ναουσαίων και των φίλων του περιοδικού.

— Οι αποστελλόμενες για δημοσίευση εργασίες και άρθρα να είναι σύντομες σε 6 το πολύ σελίδες γραφομηχανής και να μην έχουν δημοσιευθεί σε άλλο περιοδικό ή εφημερίδα.

— Παράκληση οι εργασίες να γράφονται στη Δημοτική και με το μονοτονικό σύστημα.

— Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» δεν φέρει καμία ευθύνη για τις εκφραζόμενες γνώμες των συνεργατών της.

— Εργασίες είτε δημοσιευθούν είτε όχι δεν επιστρέφονται.

Μέρος 2ο

‘Αν κανείς θελήσει να βρει την αρχή του Μακεδονικού ζητήματος, πρέπει να ανατρέξει στα 1870 την εποχή του χωρισμού των δύο Εκκλησιών. Οι Βούλγαροι υποκινούμενοι από τους Πανσλαβιστές Ρώσους και τα όργανά τους ζήτησαν και πέτυχαν, με τη βοήθεια, μάλιστα του Σουλτάνου την ίδρυση Βουλγάρικης Εξαρχίας.

Οι Ρώσοι για να ολοκληρώσουν τα σχέδιά τους, σχεδίασαν αργότερα την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, με την οποία δημιουργείται μια παμμέγιστη Βουλγαρία. Η ματαίωση της πραγματοποίησης της Συνθήκης και ο περιορισμός των Βουλγάρων στα φυσικά τους όρια, ήταν κάτι που δεν το παραδεχτήκανε οι Βούλγαροι και γι’ αυτό νωρίς έρριξαν τα λαίμαργα μάτια τους στην Ελληνική Μακεδονία. Είναι χαρακτηριστικά τα όσα ο Ρώσος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη κόμης Ιγνάτιεφ έλεγε!

«Εγώ ο κόμης Ιγνάτιεφ, ζων ή τεθνεώς, συμβουλεύω και κληροδοτώ, εις τους Βουλγάρους, όπως παραδίδωσιν από πατρός εις υιόν, ότι η Βουλγαρία του Αγίου Στεφάνου πρέπει να πραγματοποιηθεί.

Μακεδονικός Αγώνας

ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Η Βουλγαρική προπαγάνδα Αγριότητες των Κομιτατζήδων

Κληροδοτώ εις το Βουλγαρικό Έθνος να εργάζεται, να αγωνίζεται, να μάχεται, να παλέει, αλλά να μην επιτρέψει να αποσπασθεί μήτε έν μέρος, μήτε έν χωρίον, μήτε εις άνθρωπος ακόμη από της Βουλγαρίας του Αγ. Στεφάνου».

Μέσα στα λόγια αυτά του κόμητα Ιγνάτιεφ καταδεικνύεται η γραμμή την οποία έπρεπε να ακολουθήσουν οι Βούλγαροι και από την οποία δεν έπρεπε να παραιτηθούν ποτέ.

Από το 1885 αρχίζει η Βουλγαρία έντονο εκδουλαρισμό της Μακεδονίας. Επί κεφαλής της προσπάθειας αυτής το Μακεδονοθρακικό κομιτάτο με τους τεράστιους πόρους του. Μέχρι το 1897 οι Βούλγαροι προσπαθούν να προσηλυτίσουν τους αγροτικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας. Πού και πού σκότωναν κανένα δυναμικό στήριγμα του Ελληνισμού. Αλλά επειδή δεν προχωρούσε έτσι η δουλειά τους, πύκνωσαν εις δολοφονίες προκρίτων, ιερέων, δικαστών και άλλων σπουδαίων προμάχων του Ελληνισμού.

Έναντι της δαιμονισμένης βουλγάρικης δραστηριότητας η κυβέρνηση τί είχε πράξει; Απολύτως τίποτα. Μια αδικαιολόγητη κυβερνητική αδιαφορία λόγω εσωτερικών πολιτικών έριδων και προσηλώσεως της Ελλάδος στη θάλασσα και στην Κρήτη ζημίωσε τα

βόρεια σύνορα και αποξεχάστηκε η σκλαδωμένη Μακεδονία. Λίγο πριν το 1897 η Εθνική Εταιρεία δοκίμασε να φέρει τις αρματολικές αναμνήσεις.

Μέρα με τη μέρα η βουλγάρικη δραστηριότητα αυξάνεται. Έρθε

Του Χρ. Χατζηνιωννίδη

και το αποτυχημένο 1897 που κτύπησε κυριολεκτικά την Ελληνικότητα της Μακεδονίας. Οι Βούλγαροι άρχισαν να εργάζονται δραστηκώτερα στην Μακεδονία, αφού δεν φοβούνταν καμμιά αντενέργεια της Ελλάδος. Οι Βούλγαροι που σε όλο το διάστημα της επί 4 αιώνες δουλείας κανένα ίχνος εθνικής ζωής δεν παρουσίασαν διεκδικούν τώρα χώρους καθαρά ελληνικούς, γιατί, έλεγαν, ότι κατοικούνταν από Βουλγάρους. Όσοι ήσαν αντίθετοι στα βουλγάρικα σχέδια δολοφονούνταν. Εκπορευόμενη η βουλγάρικη προπαγάνδα από τη Σόφια, άρχισε να τρομοκρατεί την Μακεδονία με εγκλήματα και αφάνταστη θαναυσότητα από τις βουλγάρικες συμμορίες των κομιτατζήδων.

Ο Γεώργιος Μόδης, ένας λαμπρός Μακεδόνας, που έζησε και έδρασε στον Μακεδονικό Αγώνα, να τί γράφει γι’ αυτόν από την αρχή του μέχρι το τέλος του: «Ύστερα από το 1897 Βούλγαροι πράκτορες, που εμφανίζονταν ως Ρώσοι έμποροι γεωργικών εργαλείων, περιτρέχουν την Μακεδονία

και μιλάνε στους χωρικούς για την Ελευθερία, που η Αγία Ρωσία ήταν έτοιμη να τους χαρίσει. Σε λίγο φανερώθηκαν οι πρώτες μικρές βουλγάρικες συμμορίες με επί κεφαλής Βούλγαρους αξιωματικούς, καταγόμενους από τα μέρη της Μακεδονίας, που επιβεβαίωναν τα λόγια των πρακτόρων. Έτσι άρχισε η οργάνωση των χωρικών. Ο επαναστατικός σπορος δεν έπεσε σε άγονο έδαφος, αφού οι βουλγάρικες συμμορίες εμφανίστηκαν ύστερα από τη ντροπή του 1897 και την αποτυχία του κινήματος Μπρούφα. Οι Βούλγαροι, εξ άλλου, για να παρασύρουν εύκολα τους χωρικούς με το μέρος τους, υποσχέθηκαν σ' αυτούς την διανομή τσιφλικιών των μπέηδων, την αγροτική επομένως αποκατάστασή τους. Και για να δώσουν πειστικότητα στις επαγγελίες τους, άρχισαν να εξοντώνουν τους αντιπροσώπους της τούρκικης τυραννίας, αγροφύλακες, επικιαστές του φόρου της δεκάτης και τσιφλικάδες. Ένας πρωτόγονος σοσιαλισμός διέπνεε τα λόγια και τις πράξεις των κομιτατζήδων και γι' αυτό οι χωρικοί άρχισαν να τους θαυμάζουν και να του ζευγνυμονούν. Είδαν τους μισητούς μπέηδες και τους αγάδες να τρυπώνουν ταπεινωμένοι και τρομαγμένοι στις πόλεις και τους εαυτούς τους να παίρνουν όσο μέρος από τα εισοδήματα των τσιφλικιών τους ήθελαν. Και δόθηκαν τυφλά στην οργάνωση η οποία δεν μιλούσε άλλωστε καθόλου για Ελληνισμό ή Βουλγαρισμό παρά μόνο για την ελευθερία των Μακεδόνων. Εύκολα λοιπόν η οργάνωση διαδόθηκε και ρίζωσε σ' όλη τη χώρα. Σε κάθε χωριό σχηματίστηκε ειδική επιτροπή επιφορτισμένη με την αγορά όπλων και πολεμοφοδίων, τη συντήρηση των συμμοριών και την προετοιμασία της επανάστασης. Όλες οι εθνότητες καλούνταν στην επανάσταση κι αν

πολλοί Έλληνες δολοφονούνται, αυτοί τους παρουσιάζουν για τουρκόφιλους. Οι επιτροπές των χωριών υπάγονται στις περιφερειακές επιτροπές, αυτές σε άλλες ανώτερες με ανώτατη αρχή την κεντρική επιτροπή, που είχε την έδρα της στη Σόφια.

Η επανάσταση ξέσπασε στις 20 Ιουλίου του 1903. Οι χωρικοί έκαψαν τηλεγραφικά σύρματα, έκαψαν τους αγροτικούς πύργους των μπέηδων, σκότωσαν και κατέλαβαν μερικές κωμοπόλεις της Δυτικής Μακεδονίας. Έσθθησε, όμως, χωρίς να κινηθεί η Βουλγαρία, όπως υπόσχονταν οι κομιτα-

Λάσκη Πίρζας

τζήδες. Η αποτυχία της δεν αποθάρρυνε τους Βουλγάρους, μόνο που αυτοί πλέον άλλαξαν τακτική. Έβγαλαν τη μάσκα του μακεδονισμού και έδειξαν ποιοί πραγματικά ήταν.

Τα συνθήματα, ελευθερία ή θάνατος και η Μακεδονία για τους Μακεδόνες, αντικαταστάθηκαν με το σύνθημα η Μακεδονία στη Βουλγαρία.

Τώρα πια το κομιτάτο στρέφεται ανοιχτά εναντίον του Ελληνισμού. Κάθε σχέση με τους Έλληνες, αυτούς που κατά τους Βουλγάρους θεωρούνταν εκατό τοις εκατό Έλληνες, τους Γκραικομά-

νους, όπως τους αποκαλούσαν, απαγορεύτηκε. Τιμωρούσαν με πρόστιμο την απλή εμιλία με Έλληνα και με θάνατο την αγορά από ελληνικό κατάστημα. Απαγόρευαν την εξόφληση παλαιών χρεών σε Έλληνες. Έδιωχναν από τα χωριά τους Έλληνες δασκάλους, όταν δεν τους έσφαζαν. Το ίδιο έκαναν και με τους παπάδες, όταν αυτοί δεν έκοθαν κάθε σχέση με τον Έλληνα Μητροπολίτη και δεν αναγνώριζαν σαν αρχηγό τον Βούλγαρο έξαρχο. Τα αποτελέσματα, όμως, της νέας τακτικής στάθηκαν πενιχρά. Πρώτα η λέξη κομιτατζής στη συνείδηση του Μακεδόνα χωρικού ήταν σχεδόν συνώνυμη με τον ελευθερωτή, τώρα το ξέσπασμά τους και η πίεση που ασκούσαν, άρχισε να γεννά την αντίδραση. Σλαβόφωνοι χωρικοί που πριν δεν ήξεραν καλά, καλά σε ποιά εθνικότητα ανήκαν μαρτυρούν για τον Ελληνισμό. Άρχισε να διαφοροποιείται εθνολογικά ο πληθυσμός της υπαίθρου και να αποκρυσταλλώνεται η εθνική του συνείδηση, ενώ έως τότε δεν ήξεραν παρά μόνο πως ήταν χριστιανοί και δεν μισούσαν παρά μόνο τον κατακτητή τους, τον Τούρκο. Είμαστε Έλληνες, άκουγαν οι Βούλγαροι από το στόμα των χωρικών, όταν τους σκότωναν και μάλιστα σε γλώσσα όχι ελληνική και αυτό τους εξαγρίωνε. Ο πληθυσμός στην υπαίθρο άρχισε σιγά, σιγά να ελαττώνεται. Η καλλιέργεια των αγρών παραμελήθηκε. Έλλειψη τροφίμων άρχισε να παρατηρείται. Ο πληθυσμός καταλαμβάνεται από απόγνωση. Σε ποιόν να καταφύγει; Ποιός θα τον βοηθήσει; Ο δεσπότης ή ο πρόξενος; Ο Μαζαράκης γράφει στα απομνημονεύματά του ότι «καθ' όλην την περίοδο η διαγωγή των Ελλήνων Επισκόπων δεν ήταν κατά το πλείστον η αρμόζουσα... Ο ανώτερος κλήρος, καίτοι ελληνικός, διεκρίθει δια την φιλοχρηματία, τας πι-

έσεις προς αργυρολογία και την εκκαίαν προς τους σλαβόφωνους ιδία χωρικούς συμπεριφορά, η οποία έρριψε πολλάκις ολόκληρα χωρία εις την αγκάλην του Βουλγαρισμού». Και ο άφοβος Ιδας λέγει: «Ήταν ένας δεσπότης στη Φλώρινα που έλεγε: Και γύφτοι να γίνετε όλοι σας πάλι εγώ μητροπολίτης θα είμαι». Έτσι ο μακεδονικός πληθυσμός εγκαταλειμμένος στο έλεος του Θεού, υφίσταται φοβερά μαρτύρια.

Αναγκάστηκαν, λοιπόν, να κατέβουν στην Αθήνα επίλεκτοι Μακεδόνες και να εκθέσουν την κατάσταση ελπίζοντας σε βοήθεια εκ μέρους της ελεύθερης Ελλάδος. Οι Μακεδόνες αυτοί κατά κύριον λόγον επισκέπτονταν το αρχοντικό των Δραγούμηδων που είχε μεταβληθεί σε μακεδονικό στρατηγείο. Μέσα στο σπίτι εκείνο σφυρηλατήθηκε ο Μακεδονικός Αγώνας που άρχισε το 1904. Στο σπίτι εκείνο γεννήθηκαν σιγά-σιγά, οι κατοπινοί Μακεδονομάχοι αξιωματικοί.

Ο Μελάς στο σπίτι του πεθερού του βρήκε εκείνο που επιθυμούσε. Εκεί γνωρίστηκε με τους παλαιότερους φίλους των Δραγούμηδων τον τότε υπολοχαγό του πεζικού Αλέξανδρο Κοντούλη με τον οποίο δέθηκε αδελφικά. Εκεί μέσα ήλθε σε επαφή με πολλούς Μακεδόνες που επισκεπτόμενοι την Αθήνα δεν παρέλειπαν να επισκεφτούν το σπίτι των Δραγούμηδων που είχε καταστεί εθνική κολυμβήθρα.

Για τον Μελά η Μακεδονία είναι ένα πεδίο δράσεως και γι' αυτό εργάζεται πυρετωδώς. Δεν υποχωρεί μπροστά σε κανένα εμπόδιο, κάνει διαθήματα, παρακαλεί τους ανωτέρους του να ενδιαφερθούν για την Μακεδονία, να λάβουν ενεργό μέρος στον αγώνα της. Όταν κανείς τον συμβουλεύει να καθίσει φρόνιμα, γίνεται έξαλλος: «Τί σημαίνει εις άνθρωπος; Ενός ανθρώπου το αίμα

άν ποτίσει το χώμα της Μακεδονας, θα εξυπνήσωσιν οι κοιμώμενοι, θα εγκαρδιωθούν οι τρομοκρατηθέντες, θα φυτρώσουν επί της ευγενούς γης εκδικηταί και σωτήρες».

Την εποχή εκείνη ο δευτερότοκος γιός του Στεφάνου Δραγούμη, ο Ίων, νεώτατος ακόμη, υπάλληλος του υπουργείου των Εξωτερικών, είχε τοποθετηθεί και υπηρετούσε στο γενικό προξενείο στο Μοναστήρι. Πατριώτης, προικισμένος με μεγάλα προσόντα, είχε ιδρύσει μυστική εταιρεία και εργαζόταν πυρετωδώς για την αφύπνιση της μακεδονικής νεολαίας. Με τον Ίωνα Δραγούμη ο Μελάς και οι έμπιστοι του οίκου Δραγούμη ήταν σε συνεχή αλληλογραφία. Συνεργάτης του Ίωνα στην Μακεδονία ήταν και ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραθωγγέλης, με το ψευδώνυμο Κώστας Γεωργίου, φλεγόμενος και αυτός από τον ίδιο πατριωτισμό.

Ο Μελάς γινόταν έξαλλος κάθε φορά που άκουγε τους Μακεδόνες να του διηγούνται τις θηριωδίες των Βουλγάρων κομιτατζήδων, οι οποίοι κατέσφαζαν άγρια κάθε πρόκριτο Μακεδόνα μη υποβαλλόμενο στην βουλγάρικη ιδεολογία.

Ο Ίων Δραγούμης ήταν απόστολος και εργάτης της Ελληνικής Ιδέας. Η πίστη του στην ελληνική φυλή και την αποστολή της που την συναντά κανείς τόσο συχνά σ' όλα του τα βιβλία, έκανε θαύματα. Σκέφτεται να οργανώσει τους Μακεδόνες κατά των Βουλγάρων «γιατί αν τρέξουμε να σώσουμε τη Μακεδονία, η Μακεδονία θα μας σώσει. Άν τρέξουμε να σώσουμε τη Μακεδονία, εμείς θα σωθούμε».

Ο Ίων Δραγούμης ίσως να ήταν ο μόνος που συνέλαβε τη μεγάλη σημασία της Μακεδονίας στην εθνική ζωή της Ελλάδος, γι' αυτό εργάστηκε για την απελευ-

θέρωσή της με κάθε μέσο. Δημιουργεί το 1903 τη «Μακεδονική Φιλική Εταιρεία» και νωρίτερα ακόμη τις μυστικές εκείνες τριάδες, που αποδείχθησαν πολύ αποτελεσματικές. Συγχρόνως με τον Ίωνα Δραγούμη, δημιουργεί ο Μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραθωγγέλης τα δύο ένοπλα επαναστατικά σώματα του καπετάν Βαγγέλη από το Στρέμπενο (Ασπρώγια) και του Καπετάν Κώτα από τη Ρούλια (Κώτα).

Ο αγώνας έχει πια αρχίσει. Ο Στέφανος Δραγούμης με το γιό του και τον γαμπρό του εργάζονται πυρετωδώς για την ανεξαρτησία της Μακεδονίας. Ο τύπος διατίθεται ευμενώς προς τους υποστηρικτές του ένοπλου αγώνα στη Μακεδονία. Τα συνθήματα «δημοκόποι, μακεδονοκόποι εκμεταλλευταί της φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι», αντικαταστάθηκαν από άλλα. Ο σπόρος έχει πια πέσει σε γόνιμο έδαφος.

Το 1904 τοποθετείται ως γενικός πρόξενος στη Θεσσαλονίκη ο Λάμπρος Κορομηλάς, ο οποίος κατά τον Νικόλαο Βλάχο «απετέλεσε την ψυχή της προπαρασκευής προς ένοπλον άμυναν. Συμπληρούται ήδη οργάνωσις των χωρίων, μυσούνται οι κάτοικοι, αναζητούνται οι άνδρες εκ των οποίων θα σπαρτίζονται τα ανταρτικά σώματα, λαμβάνεται πρόνοια εισαγωγής όπλων κι πολεμικού υλικού και εκπονούνται σχέδια επιτοπίου αμύνης. Αποτελεσματικό υπήρξε το σχέδιο του Κορομηλά, να καλεί στη Μακεδονία Έλληνες αξιωματικούς, τους οποίους τοποθετούσε δασκάλους στις κυριώτερες περιοχές του μακεδονικού μετώπου. Έτσι οι Έλληνες αξιωματικοί οργάνωναν τους μαθητές, οι ψευδοέμποροι τους άνδρες και ο Μακεδονικός Αγώνας παίρνει νέα τροπή. Το σπουδαιότερο είναι ότι και η κυβέρνηση άρχισε να ενδιαφέρεται για τα γεγονότα της Μακεδονίας.

Την άνοιξη του 1903 πλημμύρισαν τον τόπο οι βουλγαρικές συμμορίες, οι οποίες στο όνομα, τάχα, της ελευθερίας, διέπρατταν κάθε είδους ακολασίες...

Έγραφε ο Ίων Δραγούμης στον Μελά: «Είναι στα μέρη της Καστοριάς μια συμμορία που προστατεύει τους δικούς μας, αλλά άν δεν κατορθώσουμε να κάνουμε και άλλες συμμορίες από εντοπίους, δεν θα μπορέσει μόνη της να βαστάξει γιατί είναι από παντού περικυκλωμένη από βουλγαρικές». Τότε ήλθαν για βοήθεια πρόσωπα δοκιμασμένα και ζυμωμένα σε τέτοιους κινδύνους, Μακεδόνες και Κρητικοί, με σκοπό να ενισχύσουν την οργάνωση άλλων σωμάτων. Οι αγωνιστές αυτοί διαλέγονταν από τον Μελά και τους συνεργάτες του με τους οποίους ευρίσκετο σε επικοινωνία ο Δραγούμης. Όταν απέτυχε η καλοκαιρινή ψευτοεπανάσταση των Βουλγάρων το περίφημο «Ίλιντεν» στις 20 Ιουλίου του 1903, και καταστράφηκαν τα χωριά Κρούσοβο, Αρμενικό, Ράκοβο και Μπίτουσα, η κυβέρνηση συνιστά στους προξένους μας να δημιουργήσουν παντού επαναστατικά κέντρα.

Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες των προξένων η κατάσταση στην Μακεδονία εξακολουθεί να είναι απελπιστική. Φόνοι, δολοφονίες προκρίτων, διδασκάλων, ιερέων και των αγνότερων πατριωτών, είναι τα αποτελέσματα της βουλγαρικής θηριωδίας.

Την δωδεκάτην ώραν, όταν τα πράγματα έφθασαν επί ξυρού ακμής, με την εξόντωση του ζωτικότερου ελληνικού στοιχείου της Μακεδονίας, η κυβέρνηση θεώρησε καθήκον της να επέμβει. Έπρεπε, όμως, να μην προκαλέσει τον Τούρκο «ο οποίος έστεκε πάνω από τους αντιπάλους θλοσυρός και αγέρωχος και δεν φαινονταν να έχει καμμία διάθεση να παραδώσει και να αφήσει την κληρονομιά, για την οποία προ-

καταβολικά αλληλοσφάζονταν οι επίδοξοι κληρονόμοι του».

Ο αγώνας έχει πια αρχίσει. Σώματα και όπλα περνούν αδιάκοπα τα σύνορα. Όλο το Έθνος, ελεύθερο και υπόδουλο, έχει ριχτεί στον αγώνα. Έχουν έρθει να πολεμήσουν από την Στενήμαχο, από τον Πόντο και από την Κρήτη που έχει και τη μερίδα του λέοντος. Εκατοντάδες παιδιά της άφησαν στην Μακεδονία τα κόκαλά τους.

Αλλά ο Μελάς δεν ησυχάζει. Δεν αφήνει προσπάθεια, δεν αφήνει ενέργεια, για να φθάσει εκεί που θέλει. Τώρα πια η κοινή γνώμη στην Ελλάδα είναι ερεθισμένη. Στις αρχές του 1904 η κυβέρνηση αποφασίζει να στείλει τέσσερις αξιωματικούς στην Μακεδονία για να μελετήσουν το έδαφος, την κατάστασή της και να την πληροφορήσουν. Αρχηγός της αποστολής ορίζεται ο τότε λοχαγός Αλέξανδρος Κοντούλης, φίλος του Στεφάνου Δραγούμη, με απόλυτη δικαιοδοσία στην εκλογή των συνεργατών του. Ο Κοντούλης προτείνει στον Μελά, αλλά ζητά απόλυτη υπακοή στις διαταγές του. Οι άλλοι δυο θα ήταν ο Αναστάσιος Παπούλας και ο Γεώργιος Κελοκετρώνης. Στον καθένα δόθηκε το δικαίωμα να πάρει μαζί του έναν άνδρα οπλισμένο. Θα τους οδηγήσουν στη Μακεδονία ο Καπετάν Κώττας με μερικούς άνδρες του, ο Παύλος Κύρου από το Ζέλοδο και ο Νικόλαος Πύρζας από την Φλώρινα. Αυτοί είχαν έρθει στην Αθήνα για να εκθέσουν στην κυβέρνηση τις ανάγκες του τόπου τους. Έτσι μπαίνει πια στον Μακεδονικό Αγώνα ο Παύλος Μελάς.

Η αποστολή, σύμφωνα με τις οδηγίες της κυβέρνησης, πρέπει να τηρηθεί μυστική. Και πράγματι τηρήθηκε.

Το Φεβρουάριο του 1904 αναχωρούν ξεχωριστά ο καθένας για

Καραβίδης, Βαλάνης και Μακρής

την αποστολή του. Ο Κοντούλης ως Αλέκος Σκούρτης με τον Ευθύμιο Καούδη, ο Παπούλας ως Τάσος με τον Ρουμελιώτη Απόστολο Τράγα, ο Κελοκετρώνης ως Γεώργιος Πάνος με τον Κρητικό Γεώργιο Δικωνιμάκη και ο Μελάς ως Μίκης Ζέζας με τον Γεώργιο Περάκη. Δυο αγαπημένες υπάρξεις, ο γιός του Μίκης και η κόρη του Ζέζα ενωμένες, αποτελούν το ψευδώνυμό του, που θα το διατηρήσει ίσα με το θάνατό του.

Προτού αναχωρήσει ο Μελάς, παρουσιάζεται στον πρωθυπουργό Γεώργιο Θεοτόκη να τον ευχαριστήσει «δια την μεγάλην τιμήν ήν τον ηξίωσεν». Επισκέπτεται κατόπιν τον τάφο του πατέρα του. «Αισθάνομαι την ψυχήν του πολύ κοντά μου. Ενθυμούμαι με πόση φωτιά αγαπούσε την πατρίδα. Ενθυμούμαι ότι ωρκίσθην επί του φερέτρου του να αποθάνω εν ανάγκη υπέρ αυτής, ενθυμούμαι πόσο μας λάτρευε και πόσον υπέφερε δια την καταστροφήν του 1897. Όλοι αυτοί αι σκέψεις με δίνουν θάρρος και επαναφέρουν ολίγην γαλήνην εις την ψυχήν μου».

Αφήνει στον Μίκη του την φωτογραφία του. Από πίσω είχε χαράξει τις λέξεις: «Είς οινός υριστος αμύνεσθαι περί πάτρης» και αναχωρεί για την Μακεδονία. Είναι η πρώτη του πορεία προς

τη Μακεδονία. Η δράση έχει αρχίσει. Με τη γυναίκα του βρίσκεται σε πυκνή αλληλογραφία.

Από το Βόλο γράφει στη γυναίκα του:

«Τώρα όπου επέρασεν η δυσκολωτέρα στιγμή, ότι μ' όλο τον ενθουσιασμόν μου κατέβαλα κόπον μεγάλον δια ν' αποσπασθώ όλων, όσους αγαπώ. Ήδη πολλές ημέρας προ της αναχωρήσεώς μου έκλαιγα κρυφά. Αλλά ευτυχώς η ανατροφή την οποίαν έλαβα από τον λατρευτόν μου πατέρα και τα πολυάριθμα παραδείγματα πατριωτισμού, τα οποία συνήντησα εις την αγνή σου οικογένειαν, με βοήθησαν».

Μετά από πολλές περιπέτειες ανταμώνει τους άλλους στα τότε σύνορά μας στο Βελεμίσι.

Η εντολή είναι να ενεργήσουν αναγνώριση, να καταρτίσουν τα στελέχη και να τα οργανώσουν, να δουν από κοντά τις ανάγκες του μακεδονικού πληθυσμού και να αποφύγουν την σύγκρουση με τους Τούρκους. Εν τω μεταξύ, ο Μελάς στέλνει το ένα μετά το άλλο γράμματα στη γυναίκα του. Μέσα από τις γραμμές τους φαίνεται η νοσταλγία για τους δικούς του. «Όμως σκέφτομαι και την Μακεδονίαν και άν κοπιάζω μιν πολύ, είμαι ενθουσιασμένος και πολύ συγκινημένος. Οι δυσκολίες έχουν πια αρχίσει. Είναι η πρώτη πορεία προς την Μακεδονία και οι δυσκολίες συνεχώς πολλαπλασιάζονται. Αλλά η χαλύβδινη θέλησή του αντιστέκεται. Η ομίχλη, η βροχή, η περιπλάνηση στα δάση και οι Τούρκοι, που κάτι μυρίστηκαν ότι γίνεται στη μεθόριο, συνετέλεσαν ώστε να έρεθούν στα σύνορα στις 8 Μαρτίου.

«Ζήτω η Μακεδονία, πατούμε τα άγια χώματά της», γράφει στη γυναίκα του. Οι κακουχίες

και οι κίνδυνοι είναι πολλοί. Καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες να σταθεί στα πόδια του. Παρ' όλη του, όμως, την κούραση, δεν μπορεί να μην θαυμάσει και την ομορφιά αυτού του τόπου. Γράφει στη γυναίκα του:

«(Σου στέλνω δυο φύλλα κυκλαμίνων της Μακεδονίας. Είθε να έλθετε μίαν ημέραν οι ίδιοι να τα κόψετε. Η ωραιότης των μερών τούτων είναι απερίγραπτη. Τί λυπηρόν να ευρίσκονται εις τέτοια χέρια»).

Περνούν τους ποταμούς Βενέτικο, Γρεβενίτικο και Αλιάκμωνα και φθάνουν στο Πλαιόκαστρο, κοντά στη Σιάτιστα. «Ογκόλιθοι, αγκάθια, πυκνοί θάμνοι, ούτε ίχνος μονοπατιού τους ξεσχίζουν χέρια, πρόσωπα». Περνούν το βράδυ μέσα από τη Σιάτιστα και στις 18 Μαρτίου φθάνουν στο Βογατσικό, την πατρίδα του πεθερού του. Εκεί γνωρίζεται με τον οπλαρχηγό Παύλο Κύρου από το Ζέλοβο, που τους αφηγείται τα παιχνίδια που σκάρωσε στους Βουλγάρους. Από το Βογατσικό φθάνουν στη μονή του Τριλόβου, όπου ο γνωστός πατριώτης, ηγούμενος Γρηγόριος τους υποδέχεται, τους φιλοξενεί και υπόσχεται να τους φέρει σε επαφή με τον Μητροπολίτη Καστοριάς. Η συνάντησή, όμως, με τον Μητροπολίτη δεν έγινε γιατί οι Τούρκοι παρήρησαν ύποπτες κινήσεις στην Καστοριά. Αναγκάζεται, λοιπόν, ο Κοντούλης να πάει στην Καστοριά και να επικοινωνήσει με τον Μητροπολίτη Καραθαγγέλη. Στο σημείο αυτό χωρίζονται προσωρινά οι τέσσερις άνδρες και ακολουθούν ο καθένας χωριστά δρομολόγια για να συναντηθούν αργότερα, στην περιοχή των Κορεστίων.

Ο Μελάς με οδηγό τον Καπετάν Κώττα και τον Μήτρο Παπαναστασίου, φθάνουν στο Σιστέβο.

«Την νύχτα επισκέπτονται την χήρα ενός οπλοφόρου του Κώττα για να της δώσουν λίγα χρήματα». «Η καημένη η γυναίκα πέφτει κλαίοντας εις τας αγκάλας του Κώττα, ο οποίος κλαίει και αυτός μαζί της. Είναι απίστευτον εις αυτόν τον σιωπηλόν και φαινομενικώς ψυχρόν άνθρωπον, τί ευαίσθητος καρδιά που κρύπτεται».

Τέλος φθάνουν στο Γαθρέσι. Ο Μελάς και ο Κολοκοτρώνης επισκέπτονται το σχολείο. Παρατηρεί ότι είναι ανάγκη να απλοποιηθεί το σύστημα διδασκαλίας, και ότι οι μαθηταί πρέπει να διδάσκονται τα μαθήματά τους στην απλή γλώσσα του λαού. Φεύγοντας δίδει χρήματα στον δάσκαλο για τον εαυτό του και τα παιδιά.

Το απόγευμα έγινε συγκέντρωση πρεσβύτων στους οποίους μίλησαν οι αξιωματικοί για τους λόγους της αποστολής. Στο τέλος πήρε το λόγο ο Κώττας ο οποίος όταν έφθασε στο ζήτημα της ελευθερίας, έκανε την εξής παραβολή:

«Εμείς οι Μακεδόνες για να αποκτήσουμε την ελευθερία έχουμε δυο δρόμους να ακολουθήσουμε. Διαλέξτε εσείς ποιόν θέλετε. Ο ένας πηγαίνει στη Βουλγαρία. Είναι δρόμος που βαστά τριάντα μέρες και γεμάτος αγκάθια, που θα μας γδάρουν ώσπου να φθάσουμε εκεί. Ο άλλος πηγαίνει στην Ελλάδα σε τρεις ημέρες και είναι ωραίος και καθαρός».

Ενθουσιαστήκαν οι προύχοντες με τα λόγια του Κώττα και περισσότερο οι αξιωματικοί. Ο γενναίος αυτός άνδρας, σλαδόφωνος στη γλώσσα, αλλά Έλλην στην ψυχή, συνελήφθη από τους Τούρκους στις 22 Ιουνίου 1904, οδηγήθηκε στην Κορυτσά και κατόπιν στο Μοναστήρι, όπου δικάστηκε

Αθανάσιος Σουλιώτης

και καταδικάστηκε σε θάνατο. Τα τελευταία του λόγια ήταν: «Είμαι Έλλην και έζησα με την υπερηφάνεια της μεγάλης μου φυλής πάντα. Θα αποθάνω ευχαριστημένος, διότι το τέλος αυτό ευρίσκω χάριν της εθνικής μου ιδέας. Εσείς αν θέλετε εξακολουθήσετε να υποστηρίζετε τους άτιμους Βουλγάρους, η φυλή μου είναι τόσο μεγάλη ώστε και χιλιάδες σαν και μένα αν κρεμάσετε δεν θα μπορέσετε να τους σταματήσετε την αιωνίαν και ένδοξον ζωήν. Ζήτω το έθνος» και σπρώχνει μόνος του το σκαμνί από το ικρίωμα και πνίγεται.

Περνούν τη Ρούλια, την Οστιμα και φθάνουν στο Ζέλοβο. Από το Ζέλοβο έγραφε στον Ίωνα Δραγούμη που βρισκόταν στο Μοναστήρι: «Είμαι ο ευτυχέστερος των ανθρώπων. Εξεπληρώθη το όνειρόν μου. Η εργασία μου επιτυχάνει πληρέστατα».

Στο Ζέλοβο ήρθαν οι προεστοί από το Πισοδέρι. Γράφει στη γυναίκα του: «Νάτα μου. Ήλθαν οι προεστοί από το Πισοδέρι και μας φιλούν συγκινημένοι. Πόσον ενθουσιασμό κρύβουν στα στήθη των αυτοί οι πατριώτες, τους οποίους οι επίσημοί μας ουδέποτε ηδυνήθησαν να γνωρίσουν. Είμεθα τώρα τριάντα καλώς οπλισμέ-

νοι και καθημερινώς μας παρακαλούν να έλθουν κι άλλοι. Λι οδηγίαι μας, όμως, δεν μας επιτρέπουν την συγκρότησιν σωμάτων, αλλά μόνον αναγνώρισιν».

Η περιοδεία στα χωριά συνεχίζεται. Την ημέρα οι γυναίκες φυλάνε καρπούλι το χωριό, τη νύχτα οι άνδρες. «Θερμά λουτρά ενθουσιασμού ήταν η περιοδεία εκείνη και θουβά ηφαίστεια οι άνθρωποι, ιδιαίτερα οι ιερωμένοι. Ημπορούσαν ελεύθερα να αγορεύουν, να κινούνται, να κοιμούνται. Το σύστημα εργασίας λειτουργεί θαυμάσια.

Το βράδυ της 22 Μαρτίου αναχωρούν από το Ζέλοβο για το «Οροθνικ» της Πρέσπας, ο Κοντούλης, ο Μελάς, ο Πύρζας και ο Κώττας με 80 παλληκάρια του, όπου τους περιμένουν το κρύο και στο πυκνό σκοτάδι οι χωρικοί και σιωπηλά τους οδηγούν στα καταλύματα. Το απόγευμα της άλλης ημέρας γίνεται συγκέντρωση των αγροτών. Οι περισσότεροι από αυτούς, όμως, δεν ήξεραν ελληνικά και γι' αυτό πήρε το λόγο ο Κώττας, που τους μίλησε στο δικό τους σλαβικό ιδίωμα και ο Κοντούλης στα αρβανίτικα.

«Αδέλφια, εμείς που ήρθαμε από την Ελλάδα να σας βοηθήσουμε, φέραμε μαζί μας μόνο αγάπη, πατριωτισμό και παλληκάρια. Με αυτά μόνο και με τα όπλα που θα σας φέρουμε, αν το θελήσετε, θα σας βοηθήσουμε να αντισταθείτε στις ατιμίες των εχθρών μας. Εμείς δεν θα σας διδάσουμε να μας ακολουθήσετε, όπως έκαμαν οι Βούλγαροι. Αυτοί σας ανάγκαζαν να πουλήσετε και τα βόδια σας, ακόμη, για να τους δώσετε χρήματα, και αφού έπαιρναν τα χρήματά σας, όχι μόνον όπλα δεν σας έδιναν, αλλά το καλοκαίρι με την

βία θέλησαν να σας ξεσπώσουν μόνο και μόνο για να δείξουν στην Ευρώπη, ότι η Μακεδονία είναι βουλγαρική και ολόκληρη επαναστάτησε. Και αφού έκαμαν έτσι το κέφι τους άφησαν τους Τούρκους και έκαψαν τα χωριά σας. Εμείς θα δώσουμε όπλα δωρεάν εις όσους μας ζητήσαν, αλλά και εκείνους που δεν θα μας ζητήσουν θα τους αγαπούμε και θα τους προστατεύουμε. Εμείς δεν θα θγάζουμε μάτια, ούτε θα κόβουμε αυτιά, ούτε θα κρεμούμε κανέναν. Όμως, ένας δικός μας άμα δολοφονείται αμέσως θα σκοτώνουμε τον ένοχο εχθρό. Δεν θα κρυθώμαστε όπως οι άτιμοι Σαράφωφ, Τσακαλάρωφ και πολλοί κομιτατζήδες, αλλά θα πολεμούμε στήθος με στήθος και πρώτα θα πέφτουμε εμείς και έπειτα εσείς».

Το έργο των αξιωματικών πετυχαίνει. Περνούν όλα τα χωριά των Κορεστίων θάζοντας τις θάσεις για μελλοντική εργασία. Άνδρες και χρήματα προσφέρονται αφειδώς. Ο Μελάς είναι πανευτυχής. Το όνειρο της ζωής του φαίνεται να εκπληρώνεται.

Ξαφνικά, όμως, φτάνει στο Οροθνικ επίσημο τηλεγράφημα που τον ανακαλεί πίσω στην Αθήνα. Το μήνυμα είχε σταλεί στον μητροπολίτη Καστοριάς από τον Ίωνα Δραγούμη, αφορούσε όμως τον Μελά. Το μήνυμα έγραφε: «Η έν Αθήναις τουρκική πρεσβεία μαθούσα την παρουσίαν τών κ.κ. Μελά και Κοντούλη εις τὰ περίξ της Καστοριάς, προέβη εις παραστάσεις. Όπως διασκεδασθώσιν αι υποψίαι των Τούρκων εκρίνωμεν άναγκαίον νά έπιστρέψει ό κ. Μελάς τουλάχιστον. Όθεν πα-

Συνέχεια στη σελίδα 175

ΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Έρευνα: Στέλιος Ι. Κοφαχείλης

Ιδρυτής, διευθυντής Μουσικού Μουσείου Μακεδονίας

Στην Ημαθία από παλιά έπαιζαν τις γκάιντες και τα νταούλια. Αυτό μαρτυρούν γέροντες οργανοπαίκτες, αλλά και άλλοι χωρικοί που τα γλέντια και τους γάμους τους τους έκαμιν με την συνοδεία της γκάιντας και το ρυθμό του νταουλίου. Αυτά τα δύο όργανα φαίνεται να παίζθηκαν πάρα πολλούς αιώνες. Από τις αρχαίες γιορτές του Διονύσου παιζόταν ο άσκαυλος (Η Μουσική στην Ημαθία - Σ.Ι. Κοφαχείλης) και τη λατρεία της Ρέας το νταούλι. Από τα εαρόφωνα όργανα παιχθήκαν στην Ημαθία και οι φλογέρες, το κλαρίνο, ο ζουρνάς, η πίπιζα, και τα χάλκινα Ευρωπαϊκής προελεύσεως πνευστά τρομπέτα, τρομπόνι, μπάσο. Από τα χορδοφωνα όργανα παιχθήκαν ο τομπουργάς, το λαούτο, το ούτι, το βιολί, ο καμεντζές (ποντιακή λύρα), η θρακιώτικη λύρα και τελευταία το μπουζούκι. Από τα μεμβρανόφωνα όργανα παιχθήκαν το νταούλι, ο νταυρές, το τομπιπέλεκι, επίσης τα ιδιόφωνα κρουθύνες, ζίλια, τρίγωνα, σήμιαντρα. Λαϊκοί οργανοπαίκτες έπαιζαν και τα μύη παραδοσιακά αρμόνικα και ακχορντεόν. Σπουδαίοι ζουρνατζήδες και νταυρετζήδες, νταουλτζήδες έπαιζαν και παίζουν ακόμη στα χωριά της Η-

μαθίας σε διάφορα πανηγύρια, σε γιορτές, γάμους, γλέντια και ευωχίες. Η Αλεξάνδρεια έχει παράδοση στις γκάιντες και τους ζουρνάδες. Ένας μεγάλος γκαϊνταδόρος απ' την Καφάχωρα ήταν ο Παύλος Πιπιλιάρης. Η οικογένεια του Χ. Πάτμου ήταν όλοι ζουρνατζήδες. Παλιός νταουλτζής ήταν ο Κώστας Κούκλας και νεώτεροι ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος και Δημ. Αρμπατζής. Άλλοι ζουρνατζήδες προπολεμικά ήταν οι: Γιώργος Κίτσος, Γρηγόρης Κούκλας και Θωμάς Κούκλας.

Η Νάουσα επίσης έχει παράδοση στις γκάιντες και τους ζουρνάδες. Παλιός καλός γκαϊνταδόρος εδώ, ήταν ο Αντώνης Γκαϊταντζής, όνομα και πράγμα. Οικογένειες ολόκληρες ζουρνατζήδων είναι του Ε. Ψαθά και του Σ. Παζαρέντη.

Η Νάουσα όσο γνωστή ήταν για τα κρασιά της, άλλο τόσο γνωστή ήταν για τους οργανοπαίκτες της. Στο καρναβάλι της Νάουσας, συγκεντρώνονταν πολλοί οργανοπαίκτες, έκαμιν τις λεγόμενες κομπανίες και διασκεδάζαν τον κόσμο. Στην Νάουσα γνωστές κομπανίες,

ήσαν αυτές των «Αλιάτση», «Ψαθά», «Δ. Άτση», «Παζαρέντη», «Γ. Δημητριά», «Γ. Τσάφια». Αλλά και στην πόλη της Βεροίας και τα χωριά του Ρουμπλουκίου υπήρχαν πολλοί καλοί οργανοπαίκτες. Γκαϊνταδόροι, κλαριτζήδες, λυράρηδες, νταουλτζήδες κ.ά. Στην Βέροια έπαιζαν οι κομπανίες των Βουκέ, Κλειτουριωτών, Ε. Κασσάρα κ.ά.

Στο Δάσκιο γκάιντα ο Γ. Σδωρνογιάννης, στην Κορυφή φλογέρα ο Α. Κουζιώρης, στην Επισκοπή Νάουσας φλογέρα ο Π. Τάντσης, στο Πλατύ ποντιακή λύρα με συμπαθητικές χορδές (κερικόν) ο Παντελής Φουρτουνίδης βιολί, ο Δ. Γουλές κ.ά. Παλιά οι περισσότεροι οργανοπαίκτες έφτιαχναν μόνοι τους τα μουσικά όργανα με μεράκι και αγάπη. Πρώτα δεν υπήρχαν μηχανήματα και ραδιόφωνα. Ο κόσμος διασκεδάζε όλη μέρα με την μουσική των λαϊκών οργανοπαϊκτών. Τους καλούσαν σε μακρινά χωριά για να παίξουν στους γάμους ή σε πανηγύρεις κι αυτοί με τα πόδια ή με τα άλογα, ξεκινούσαν μερικές μέρες πρωτύτερα, μια διαδρομή όλο περιπέτειες και επεισόδια με το όργανο στην πλάτη τους ή στην αγκαλιά τους. Πολλοί μουσικοί με διηγώθηκαν τις περιπέτειές τους με μεγάλο καημό, εύθυμες και δυσάρεστες αναμνήσεις.

Λαϊκοί οργανοπαίκτες της Ημαθίας, άνθρωποι που πρόσφεραν την ένταση και την ζωτικότητα τους για να δώσουν χαρά στα χωριά και τις πόλεις. Παρ' όλες τις ταλαιπωρίες τους και τις δυσκολίες της ζωής, δεν σταμάτησαν να παίζουν μουσική, να τραγουδούν και να διασκεδάζουν την παράδοση, τους τοπικούς χορούς, το δημοτικό τραγούδι, τους δημοτικούς σκοπούς.

Ο Βαγγέλης (Ζουρνά) με τον Δημ Ψαθά (νταούλι) συνοδεύουν τις μπούλες και γεννιτσάρους. Συλλογή Μουσικού Μουσείου Κοφαχείλη

Τα πρώτα

Γυναικεία

Περιοδικά

Σε μια εποχή που ο άνδρας πήγαινε καθάλα στο μουλάρι και η γυναίκα ακολουθούσε πεζή και σε απόσταση δέκα θημάτων και στην ίδια απόσταση τον περίμενε έξω από το καφενείο να πιεί τον καφέ του πειθήνια, άρχισαν να κάνουν δειλά - δειλά την εμφάνισή τους τα πρώτα γυναικεία περιοδικά.

Στις 21 Νοεμβρίου 1870 κυκλοφόρησε στην Πόλη το περιοδικό Ευρυδίκη. Στην προμετωπίδα έγραφε:

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

Γυναικεία Εβδομαδιαία Επιθεώρησις
εκδιδόμενη υπό Αιμιλίας Κτενά - Λεοντιάδος
Ετησία συνδρομή 6 αργυρά μετζίτια

Η Αιμιλία Κτενά ήταν αδελφή της Σαπφώς Λεοντιάδος, που συνεργαζόταν στο περιοδικό. Η «Ευρυδίκη» ήταν φεμινιστικό, για τον καιρό του, περιοδικό και υποστήριζε κυρίως την ισότητα των δύο φύλων και την ανάγκη της μόρφωσης των γυναικών. Οι αδελφές Αιμιλία και Σαπφώ εκλαίκευαν τις απόψεις τους γράφοντας άρθρα και κάνοντας διαλέξεις. Η Σαπφώ εργάστηκε πολύ για τη γυναικεία εκπαίδευση.

Για μερικά απασπάσματα από δημοσιεύματα της Ευρυδίκης:

● Ο άνθρωπος είναι το φύλλον του ρόδου, που ο μεν εις χρωματισμός είναι ο ανήρ, ο δε έτερος η γυνή. Ρόδον δε άπασα ηανθρωπότης.

Ο ανήρ και η γυνή είναι έν πρόσωπον.

Η γυνή είναι ο σύντροφος του ανδρός, το έμφρον και νοήμον εκείνο πλάσμα, εις ο επεφόρτισεν ο τα πάντα καλώς διατάξας Ύψιστος, τα τε σοθαρότερα καθήκοντα και τα ιερότερα χρέη της ανθρωπότητος.

Είχομεν γράψει άλλοτε ότι η του φύλου ημών ανατροφή ήτο λίαν παρημελημένη και ότι δια της

ιδρύσεως παρθεναγωγείων η ανθρωπότης ήρξατο να σκέπτεται περί της υπάρξεως των γυναικών και κατά συνέπειαν περί της αναγκαιάς αυτών ανατροφής.

Πολλοί μας κατέκριναν εκτοξεύοντας δηλητηριώδη θέλη καθ' ημών. Ποία όμως έγγραψε κατά των κατηγορών ημών; Ποία γυνή έδωσε σημεία

Λευκής Σαμαρά

υπάρξεως του φύλου ημών; Ποία γυνή ανέλαβε ποτέ την υπεράσπισιν ημών; Ελάχισται απέναντι του απείρου. Εν τοις δακτύλοις ημών αριθμούμεν αυτάς. Αλλά διατί;

Πολλοί ευμαθείς και πολύγλωσσοι αρέσκονται μεταφράζοντες μυθιστορήματα και κωμωδίας και ποιήματα, ουδείς όμως ετόλμησε ν' αφιερώσει καν στιγμήν υπέρ της συγγραφής γυναικείου συγγράμματος, εν ή κατηγορούμεναι γυναίκες να διδάσκωνται, ίνα δυνηθώμεν να φθάσωμεν ποτέ εις εκείνην την θαυμάσια της διανοητικής μορφώσεως, ήν η ανθρωπότης απαιτεί παρά του γυναικείου φύλου.

Η γυνή αύτη ανεφάνη, είναι η «Ευρυδίκη»!

Ναι, αδελφαί Ελληνίδες, άς συνδράμομεν το έργον της.

Οι αδελφές Αιμιλία και Σαπφώ ήταν απ' την Πόλη. Ο πατέρας τους, Λεόντιος Κληρίδης απ' την Κύπρο, ελληνοδιδάσκαλος, στάθηκε ο πρώτος τους δάσκαλος. Ήταν πολύ μορφωμένες. Η Σαπφώ (1832 - 1900) σπούδασε ελληνική, γαλλική και γερμανική φιλολογία. Διετέλεσε διευθύντρια παρθεναγωγείου στη Σάμο και στη Σμύρνη. Ήταν μια φωτισμένη παιδαγωγός. Τα κηρύγματά της «περί ισότητος των δύο φύλων και περί κορασιακής εκπαιδεύσεως» συνάντησαν την έντονη αντίδραση των συντηρητικών καθηγητών της Ευαγγελικής Σχολής

Σμύρνης, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι η γυναίκα πρέπει να διδάσκεται λίγα πράγματα και πρακτικά. Το πολύ - πολύ οι γνώσεις της να φτάνουν ως τα κείμενα του Ξενοφώντος. Τα «επέκεινα» είναι δι' αυτήν ματαιοπονία. Η Σαπφώ απαντούσε:

● Η γυναίκα, ως όν λογικόν και ηθικόν, έχει μετά του ανδρός τον αυτόν τελικόν σκοπόν της ζωής, δηλαδή την ευδαιμονίαν· ταύτην δε όπως επιτύχη έχει ανάγκην να φωτισθή με τον νουν δια πάσης αληθείας, δια της ορθής γνώσεως παντός επιστητού, να ρυθμισθή δε το ήθος δια πασών των ηθικών αρετών. Η γυναίκα αποτελεί το ήμισυ του έθνους και κρατεί εις χείρας της τα θεμέλια της προόδου και της ευδαιμονίας. Ο Αριστοτέλης λέγει ότι όπου η παιδείσις του γυναικείου φύλου αμελείται, εκεί το ήμισυ του ανθρωπίνου γένους αμελείται ή μάλλον το παν.

Η Ευρυδίκη κυκλοφόρησε τρία χρόνια.

Το Γενάρη του 1866 έκανε την εμφάνισή του στην Αθήνα ένα γυναικείο περιοδικό:

Η ΑΡΤΕΜΙΣ

Μηνιαίον περιοδικόν σύγγραμμα

δια τας ΚΥΡΙΑΣ

Υπό Π.Δ. Ηλιοπούλου

Στο πρώτο φύλλο ο Π. Δ. Ηλιόπουλος γράφει:

● Όπου το γυναικείον στοιχείον είχε ελεύθερον στάδιον αναπτύξεως, εκεί ανεφάνη αναπόδραστος η πρόοδος της τε κοινωνίας και της κυβερνήσεως, όπου δε η γυνή κατεδικάσθη εις τον αποκλεισμόν και την αμάθειαν του χαρεμίου, η ανατολική τυραννία και η στασιμότης επήλθον ως αναγκαία συνέπεια.

Ύστερα απ' αυτόν τον ευοίωνο πρόλογο σπεύδουν να εγγραφούν εκατοντάδες συνδρομητές και, κυρίως, συνδρομήτριες από την Αθήνα, τον Πειραιά, την επαρχία και τις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού και να προπληρώσουν τη συνδρομή τους, όπως μας δείχνει ο ονομαστικός κατάλογος που σώζεται. Αλλά ο εκδότης από το δεύτερο κι όλες τεύχος παύει να μιλάει για το γυναικείο στοιχείο κι αρχίζει την οικιακή οικονομία, τις συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής, τα εργόχειρα και, για ποικιλία, ολίγη ποίηση.

Στο τέλος του χρόνου η 'Αρτεμις εσίγησε.

Το 1867 κάνει την εμφάνισή του ένα άλλο γυναικείο περιοδικό:

Η ΘΑΛΕΙΑ

Σύγγραμμα περιοδικόν

του ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΦΥΛΟΥ

Εκδιδόμενον κατά μήνα μετά παραρτήματος

Υπό Πηνελόπης Λαζαρίδου

Η συντάκτρια φαίνεται πως ήταν θρησκευόμενη γυναίκα. Γράφει:

● Η γυνή αδιαλείπτως αισθανομένη την ανάγκην του αγαπάν, αποστρέφουσα τας όψεις αυτής από των γηίνων, συγκεντρώνει πάσαν την λατρείαν αυτής προς τον Θεόν του ελέους, ος ουδέποτε θέλει εγκαταλείψει αυτήν εν η απείρω αγάπη και τη μακροθυμία αυτού.

Δημοσιεύει και άρθρα για τη «Γυναίκα παρά Ρωμαίοις», «Παρά τοις αρχαίοις» κλπ. Άρθρα για την Υπατία, τη Σαπφώ και τα απαραίτητα σχέδια «δια κεντήματα και ιχνάρια».

Βραχύβιο κι αυτό, στο όγδοο φυλλάδιο έπαψε να κυκλοφορεί.

Η Εφημερίς των Κυριών

ΤΗΣ Χ. ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΥ

Τότε που η πνευματική ιδιοκτησία ήταν αμπέλι ξέφραγο και τον τίτλο του κάθε εντύπου μπορούσε ο οιοσδήποτε να τον οικειοποιηθεί, η Χαρίκλεια Μελανδινού εξέδωσε στην Πόλη ένα δεκαπενθέμηρο περιοδικό, την Εφημερίδα των Κυριών. Η Εφημερίς των Κυριών της Χ. Μελανδινού δεν έχει καμιά σχέση με την Εφημερίδα των Κυριών της Παρβέν. Η Χ. Μελανδινού δεν ήταν φεμινίστρια, αντίθετα ήταν μια συντηρητική γυναίκα. Στις πρώτες κι' όλες δηλώσεις της τονίζει:

● Η γυνή επλάσθη δια τον οίκον.

Ο οίκος είναι το βασίλειόν της.

Αυτά, όμως, η Χ. Μελανδινού φαίνεται πως δεν τα πίστευε. Τα έγραφε για τις άλλες. Γιατί τόσο αυτή, όσο και οι αδελφές της, ήταν δασκάλες, έγραφαν ποιήματα, δημοσίευαν σε περιοδικά και η ίδια έκανε και τη δημοσιογράφο.

Όλη η άλλη ύλη του περιοδικού είναι ξένη και άσχετη με το φεμινιστικό κίνημα. Το περιοδικό της Μελανδινού κυκλοφόρησε μόνο δύο χρόνια, από 1.3.1909 μέχρι 15.7.1911.

Η ΚΥΨΕΛΗ

Η Εφημερίς της 2.2.1877 και η Εφημερίς των Κυριών της 13.1.1891 γράφουν ότι η Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου (1820 - 1877) από τη Σκύρο, γυναίκα γιατρού με προοδευτικές αντιλήψεις, εξέδωσε στην Πόλη το περιοδικό Κυψέλη (1842), από τις στήλες του οποίου αυτή, πρώτη, τόλμησε να μιλήσει για τη χειραφέτηση της γυναίκας.

Βιβλιογραφία

Κ. Ξηραδάκη. Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα (1830 - 1936).

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ και ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ένα σχόλιο από έναν πολιτικό της πράξης δεν είναι βέβαια μια θεολογική συμβολή στη συζήτηση τόσο σημαντικού θέματος.

Ελπίζω όμως να είναι η ανταπόκριση της εμπειρίας από μια κάποια προσπάθεια να απηχθεί η εξουσία με μέτρο τον ευαγγελικό λόγο.

Η εξουσία είναι μέσο, το αποτελεσματικότερο, πολιτικού ελέγχου

**Του
Στέλιου Παπαθεμελή**

και κοινωνικού μετασχηματισμού, ή συντήρησης, ανάλογα με τις προτιμήσεις των φορέων της.

Κατά την προς Ραχμάνους 13, η εξουσία είναι έκφραση θείας βούλησης: «αι ούσαι εξουσίαι υπό του Θεού τεταγμέναι εισί» και εξουσίαι είναι «Θεού διάκονοι». Στην Α' Πέτρου 2, «υποτάγητε πάση ανθρωπίνη κτίσει δια τον Κύριον», η εξουσία εμφανίζεται με ανθρώπινη προέλευση. Όπως και να έχει το πράγμα, το πρώτο ζήτημα που ανακύπτει εδώ είναι ποιά η στάση του πιστού απέναντι στην εξουσία; «Τίσι και ποιοις άρχουσιν υποτάσσασθαι δεί»; Και η απάντηση που ομόφωνα δίνουν οι αρχαίοι ερμηνευτές είναι: «τοίς το δίκαιον εκδικούσι». Και αντίθετα: «Ο,τι έξω προστάσσωσι του Θεού παρά την διαταγήν όν του Θεού ούχ υπακούστέον αυτοίς» (Οικουμενικός). Είναι λοιπόν σαφές ότι η παράνομη δεν αφορά το Νέριωνα και τις νεότερες μετενσαρκώσεις του στην ιστορία, από τον Χίτλερ ως τον Πινόσέτ και τον δικό μας Παπαδόπουλο. Δεν αφορά καμμία εξουσία, που αξιώνει από τον πολίτη συμπεριφορά στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό βίο αντίθετη στις εντολές του Θεού.

Τα παραπάνω λόγια του Αποστόλου Παύλου δεν περιέχουν κανένα

θρησκευτικό νόημα, έγραφε ο Μπερντιάγιεφ. Έχουν ένα χαρακτηριστικά καθαρά ιστορικό και σχετικό που προσδιόρισε η τότε κατάσταση των Χριστιανών στους κόλπους της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Μ' ένα τελειωφό συλλογισμό, συνέχισε, είμαστε υποχρεωμένοι να αναγνωρίσουμε πως μόνη η Ελευθερία προέρχεται απ' το Θεό και όχι η εξουσία. Πάντως φαίνεται ο θετικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίζει το κράτος στην υπόθεση της βασιλείας του Θεού.

Μία δικτατορία, αδιάφορο τίνος χρώματος, που καταρρακώνει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και σκοτώνει την ελευθερία του, δεν έχει καμμία σχέση με την αποστολική εκκλησία για υποταγή.

Το δεύτερο ζήτημα είναι αν ο πιστός θα μείνει μακριά της εξουσίας κι' εκτιμώντας τη δύναμη που αυτή έχει να διαμορφώνει το παρόν και το μέλλον της ιστορίας, θα την διεκδικήσει ή πάντως θα ενεργοποιηθεί κατά τρόπο που να επηρεάζει τις αποφάσεις της.

Είναι προφανές ότι δεν μπορεί ο Χριστιανός να παραμένει απαθής θεατής. Οφείλει να είναι ενεργός πολίτης. Μια τέτοια όμως πρόταση γεννά αμέσως το πρόβλημα των σχέσεων Χριστιανισμού και πολιτικής. Η άρνηση της κοινωνικής αυθαιρεσίας, η καταδίκη από τη συνείδηση της Εκκλησίας κάθε μορφής αδικίας, καταπίεσης και αλλοτρίωσης, εντάσσουν το Χριστιανό στο κέντρο του ιστορικού γήγενσθαι. Η πολιτική είναι όψιστη κοινωνική λειτουργία.

Στο χώρο της Ανατολικής Ορθοδοξίας δεν δικαιώνεται ούτε ο «μεταστοιχισμός», η μονοδικτατορία δηλαδή πνευματικότητας, ή χωρίς κοινωνικό αντίκρουσμα, ούτε ο «υπερστοιχισμός», η εξίσου μονόπλευρη αντίληψη που θέλει το Ευαγγέλιο

αποκλειστικά κοινωνικό ευαγγέλιο.

Η κλασική αρχαιότητα είδε την πολιτική ως τέχνη του άρχειν και του άρχεσθαι. Συνέλαβε τη διαλεκτική αμοιαιότητα, στις σχέσεις ελεύθερου πολιτικού βίου και ελεύθερης πολιτικής σκέψης. Δημόσια ζωή και φιλοσοφία αλληλεπενεργούν. Στην πολιτική πράξη αντιστοιχεί μια πολιτική θεωρία. Η πόλη - πολιτεία οργανώνεται δια της πολιτικής. Ο άνθρωπος δικαιώνεται εντός και όχι εκτός της πολιτείας και δια της πολιτείας και των θεσμών της. Η Φιλοσοφία αναζητεί το μέτρο. Ο Πρωταγόρας επιμένει ότι «πάντων μέτρον άνθρωπος». Αλλά ο Πλάτων τον αποστομώνει: «Θεός ημῶν πάντων χρημάτων μέτρον» (Σχετικά, Παπανούτσος, Πρακτική Φιλοσοφία 145 επ.).

Έτσι έρχεται η σάρκωση του Θεού ο οποίος παίρνει «μορφήν δούλου». Δούλος είναι αυτός που η ελληνική αρχαιότητα τον εγκατέλειψε ως πρόσωπο. Αυτός λοιπόν ο έκτακτο πρόσωπος γίνεται πρόσωπο. Παίρνει το πρόσωπο του Θεού.

Η Εκκλησία είναι η δύναμη ζωής για τη σωτηρία του κόσμου και του προσώπου. Η έννοια της αμαρτίας της μετάνοιας είναι κυρίαρχες έννοιες στην Εκκλησία. Το μήνυμά της μετάνοιας είναι κλήση συμμετοχής στην καινοποίηση του κόσμου, στην «καλήν αλλοίωσιν» της ζωής. Ο κόσμος πρέπει να γίνει μια κοινωνία προσώπων που να επιμαρτυρεί την καταλλαγή του ανθρώπου με το Θεό και τον πλησίον και να πραγματώνει το μυστήριο της Ελευθερίας και της Αγάπης του Τριαδικού Θεού καθώς και την Ελπίδα της Ανάστασης.

Ο πιστός μέσα στη σύγχρονη κοινωνία δεν μπορεί να αδιαφορήσει στους συγκεκριμένους τρόπους στράτευσης που επιβάλλουν οι ίδιες οι δομές της, δομές αδικίας, εκμετάλ-

λευσης, βίαις σ' όλες τις μορφές της, καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχει δίκαιο ο Olivier Cieman όταν λέει ότι η Χριστιανική σωτηρία περιλαμβάνει την πολιτική και ταυτόχρονα την ξεπερνά. Η ενότητα του βίου, η ενότητα του ανθρωπίνου γένους, η σωτηρία του όλου ανθρώπου, οδηγούν αναπόφευκτα στο συμπέρασμα αυτό. Μέσα στην Εκκλησία υπάρχει μία άλλη διάσταση των ανθρωπίνων σχέσεων. Είναι η διάσταση της Αγάπης. Επέκεινα του νόμου. Είναι ο αγιασμός του ανθρώπου, του κόσμου, της φύσης, της κοινωνίας, των σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους, παραγωγικών, κοινωνικών, οικογενειακών, φιλικών, έρωτα, πολιτικών, οικονομικών. Πάντων και πασών.

Οι διανθρώπινες σχέσεις και αυτές των ανθρώπων προς τις εξουσίες είναι σχέσεις πολιτικές. Ο χριστιανός λοιπόν πολιτεύεται.

Οι ιστορικές εμπειρίες της καθ' ημάς Ανατολής περνούν μέσα από τη μακραίωνη διαδρομή του Βυζαντίου. Η πολιτική θεωρία που επεκράτησε κατά τους χρόνους αυτούς με αντανάκλαση στις τοπικές ανατολικές Εκκλησίες των ημερών μας είναι η λεγόμενη θεωρία της «σμφωνίας».

Ο εθναρχικός ρόλος της Μεγάλης Εκκλησίας κατά τους αιώνες της δουλείας την κατέστησε εκ των πραγμάτων πρωτοπόρο στους απελευθερωτικούς αγώνες, ιδιαίτερα του Ελληνισμού.

Μολονότι οι Πατέρες και οι ασκητές με το λόγο και την πράξη κατέστησαν ζωντανό το βαθύτατα κοινωνικό μήνυμα του Ευαγγελίου οι ιστορικές συγκυρίες στο χώρο της Ορθοδοξίας συνέβαλαν ώστε, όπως λέει ο Μπαλγκάκωφ, «η Ορθοδοξία υλοποιήθηκε στην ιστορία πολύ λιγότερο από το δυτικό Χριστιανισμό». Όμως έχει μέσα της πολλές δυνατότητες τις οποίες δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα να εκφράσει και να ενσπρώξει. Τούτο αποτελεί μια

από τις μεγάλες δυνάμεις της». Και συνεχίζει ο φιλόσοφος και εγκρατής στη μαρξιστική σκέψη συγγραφέας «με την αναγέννηση και τον καθαρισμό της η Εκκλησία έχει να πει στο σημερινό άνθρωπο ένα λόγο ζωής πάνω στο μυστήριο του Άρτου σε συνδυασμό προς το μυστήριο του Αδελφού».

Μία ακοινωνική όσο επίσης και απολιτική Ορθοδοξία (σαφώς ισχύει αυτό και για τις άλλες χριστιανικές ομολογίες) δεν θα εύρισκε στηρήματα στους Πατέρες και την Παράδοση της Εκκλησίας. Πιεστικά επιχειρήματα στην νεότερη ιστορία της Ελλάδας, και όχι μόνο της Ελλάδας, υπέρ της αποχής των Χριστιανών από μία ενεργό πολιτική παρουσία, οδήγησαν, αν δεν απέδωσαν στην πρόσδεσή τους στο άρμα μιας κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας. Και όταν το άρμα αυτό ήλεγχε μια στυγνή τυραννία προέκυψε ένα δραματικό αποτέλεσμα.

Όταν μιλούμε για πολιτική εκεί όπου ισχύει ο κοινοβουλευτισμός, εννοούμε κόμματα και πολιτική δράση και εδώ αρχίζατε σε ένα πιο συγκεκριμένο θέμα:

Η Δύση, έδωσε, μεταπολεμικά ιδίως, το μοντέλο των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων. Η τοποθέτηση των σχηματισμών αυτών στην πτέρυγα της Δεξιάς συντήρησης προσέλαμψε τελικά το Ευαγγέλιο στα μέτρα τους και όχι αυτά τα κόμματα στα μέτρα του Ευαγγελίου.

Στην Ελλάδα μια έντιμη προσπάθεια για τη συγκρότηση ενός χριστιανικού σχήματος στο χώρο ανάμεσα Δεξιάς και κομμουνιστικής Αριστεράς, έμεινε χωρίς σημαντική ουσιαστική απήχηση.

Με τη σκέψη ότι στην πολιτική κάνει κανείς ό,τι μπορεί και όχι ό,τι επιθυμεί («τέχνη του εφικτού» είναι ο ορισμός της) και ενώπιον του Θεού κρίνεται γι' αυτό που μπορούσε να κάνει και δεν το έκανε και όχι γι' αυτό που επιθυμούσε και δεν μπόρεσε να κάνει, οριζόμενοι χρι-

στιανοί δρούν πολιτικά μέσα από κοιμητικούς σχηματισμούς, που δεν είναι εξ' ορισμού χριστιανικοί, όπως π.χ. ένα σοσιαλιστικό κόμμα. Βέβαια, προϋπόθεση είναι ο πλουραλισμός και η πολυφωνία μέσα στο κόμμα. Είναι αυτονόητο ότι η ένταξη σ' ένα δογματικά αδιάλλακτο κόμμα είναι αδιανόητη. Προκειμένου όμως να χτίσουμε ένα κόσμο πύδ δικαιο και πύδ ανθρώπινο, θα συμπλεύσουμε αναπότρεπτα με ανθρώπους που δεν θα έχουν τη δική μας πίστη.

Στη ζωή όταν κανείς για να περάσει ένα ποτάμι, χρειάζεται την κατασκευή μιας γέφυρας ή για να σβήσει μια πυρκαγιά τη συνδρομή ειδικών πυροσβεστών, δεν θέτει σαν αναγκασία προϋπόθεση την ταυτότητα πίστης με τους γεφυροποιούς ή τους πυροσβέστες.

Η σχετικότητα της πολιτικής αναφορικά με την απολυτότητα της πίστης είναι ολοφάνερη. Έχει λεχθεί νομίμως σωστά, ότι σε επίπεδο κοινωνίας και πολιτικής η σχετικότητα που τις διέπει δεν παρέχει περιθώρια επιλογής μεταξύ καλού και κακού. Στόχος και «βέλτιστον» είναι πάντοτε «το μὴ χείρον». Αλλά αυτό δεν σημαίνει ταύτιση των Χριστιανών με ιδεολογίες και καταστάσεις άσχετες προς την καινή κτίση και την καινή διαθήκη. Αυτό δεν συνιστά παθητική ή εγκατάλειψη του οράματος της χριστιανικής κοινωνίας που παραμένει πάντοτε μετασοσιαλιστικό και μετακομμουνιστικό.

Η εξουσία, ως διακονία, είναι η χριστιανική θεωρία της εξουσίας. Στο Θουκυδίδη και τον Αριστοτέλη κυριαρχεί η αρχή της αμοιβαίας δυσπιστίας. Στην ιδεοκρατία του Πλάτωνα η γνώση, στους ουτοπικούς σοσιαλισμούς της προμαρξιστικής περιόδου η δύναμη. Στον Χριστιανισμό είναι η διακονία και η αγάπη.

Ο Χριστός, έγραψε ο Νικόλαος Καβάσιλας στο λόγο του «περί της

εν Χριστώ ζωής», εξήσκησε τη γνήσια και αληθινή του βασιλεία, «όχι κάμπτοντας (τους υπηκόους του), με το φόβο, ή υποτάσσοντάς τους με δώρα, αλλά συνάπτοντας ο ίδιος τους υπηκόους του στον Εαυτό του».

(Σχετικά: Ζουράρης: Η αληθινή φύτης της εξουσίας. Σύναξη 6, 51 επ.). Το πέραςμα λοιπόν από το βασίλειο της αναγκαιότητας στο βασίλειο της ελευθερίας, που επαγγέλλεται ο Ένγκελς, οπότε και η πραγμάτωση του σοσιαλιστικού οράματος της κατάρρευσης κάθε διάκρισης ανάμεσα σε άρχοντες και αρχομένους, στους Πατέρες της Ανατολικής Ορθοδοξίας είναι ένα οικείο γεγονός. Η αντίληψη της διακονίας ως πολιτικής συμπεριφοράς και η άποψη ότι πραγματική κοινότητα της αγάπης, αυτή είναι η καινή διδαχή στις σχέσεις ανθρώπου προς άνθρωπο. Με αυτή την έννοια είναι ανάγκη να δοθεί προτεραιότητα σε κείνο, που ο Αλέξανδρος Παπαδερβός ονομάζει «λειτουργική διακονία» και ειδικότερα «κριακροδιακονία» (Παπαδερβός: Λειτουργική διακονία, 23 επ.). Δηλαδή μια δυναμική παρουσία των χριστιανών στις διαδικασίες της ιστορικής αλλαγής της κοινωνίας. Μια παρουσία όμως, που έχει την πηγή της στη Θεία Ευχαριστία και στην ευχαριστιακή πρόσληψη του ανθρώπου και του κόσμου.

Στα κεφ. 14 - 18, αλλά και στο 13 της Αποκάλυψης είναι διάχυτη η ενότητα ουρανού και γής. Θεός, Ουρανός, προσευχή, λειτουργία και όλα τα φοβερά και τρομερά που διεδραματίζονται εκεί συνιστούν μιαν ενότητα. Η πλατωνική αντίληψη για δύο κόσμους, τον παρόντα και τον άλλο που πέρασε στις Εκκλησίες και στη θεολογία τους, διέσπασε δύο αξεχώριστα πράγματα, δίχασε το πρόσωπο του ανθρώπου και τη ζωή του και συχνά μπόρεσε έτσι να τον καταστήσει εύκολο θύμα μιας άρχουσας ιδεολογίας στη διάθεση των πάσης φύσεως τυράν-

νων. Αυτών που επιδιώκουν πάντοτε να καθηλώσουν την Εκκλησία και τους πιστούς στο περιθώριο της ιστορίας, για να έχουν οι ίδιοι την ευχέρεια να αλωνίζουν ασύδοτα στα εγκόσμια. Στην ίδια λογική εντάσσεται η εξώθηση της Εκκλησίας στον πειρασμό να ασκήσει εκείνη την κοσμική εξουσία. Σε κάθε περίπτωση οι Εκκλησίες μας, υπέκυψαν κατά μεγάλες περιόδους, και θάβαινα το κάνουν ακόμα και σήμερα, στον πειρασμό, να είναι ο κύριος ιδεολογικός μηχανισμός μιας πάντοτε άρχουσας τάξης. Δυστυχώς για αιώνες, ο ιεροεξεταστής, ο μέγας και οι ελάσσοντες, στάθηκαν πολλές φορές ψευ, οι μόνιμοι προς τα έξω εκπρόσωποι των Εκκλησιών!

Η σκηνή για την επάνοδο του Χριστού στη γή και πιο συγκεκριμένα στην ισπανική Σεδίλλη της ιεράς εξετάσεως στους Αδελφούς Καραμαζώφ του Ντοστογιέφσκυ, είναι

πραγματικά αριστουργηματική. Διάβάστε την!

Και είναι τραμαχτική η αποστροφή του μεγάλου ιεροεξεταστή προς τον Ιησού, τελικά η δική μας δυστυχώς αποστροφή: «Διορθώσαμε το έργο σου και πάντως όσο πολύ κι αν κόστισε τούτη η διόρθωσή την αποτελειώσαμε εν ονόματί Σου».

Ιδού, λοιπόν, το μεγαλύτερο σκάνδαλο της ιστορίας, διορθώσαμε (!) το έργο Του. Και αυτό το κάναμε στο όνομά του! Τίποτα το παρίεργο, τα μεγαλύτερα εγκλήματα τα διαπράξαμε στο όνομά Του.

«Καιρός ημίν», τώρα και εδώ να δουλέψουμε για την προσωπική απελευθέρωση του ανθρώπου από την αμαρτία και την ιστορική απελευθέρωση από τις συνέπειες της αμαρτίας.

— Ο Στέλιος Παπαθεμελής είναι βουλευτής τ. Υπουργός Μακεδονίας - Θράκης.

Μακεδονικός Αγώνας

Συνέχεια από τη σελίδα 169
ρακαλέσητε τον κ. Κοντούλην να παραγγείλει τώ κ. Μελά να αναχωρήσει τό ταχύτερον».

Ο Μελάς αγανακτεί και αρνείται να επιστρέψει στην Αθήνα. Ο Κοντούλης θορυβείται βλέποντας τον Μελά σ' αυτήν την κατάσταση και προσπαθεί να τον πείσει. Ο Μελάς λέει: «Η μετάκλησή μου είναι προσωρινή, αυτό το έχω υπόψη μου, διότι οπωσδήποτε θα την έκανα εγώ προσωρινή, αλλά φοβούμαι ότι δεν θα έχω την δυνατότητα να αποθάνω και δευτέραν φοράν, χωρίς να υπολογίσω τους ματαίους κόπους και κινδύνους με ταβάσεως και επανόδου. Μόλις

προ ολίγων ημερών ησύχασεν ο νους μου και η καρδιά μου και τώρα να ξαναρχίσω πάλιν τα ίδια».

Ένα μερόνυχτο συζητούν ο Κοντούλης με το Μελά που παλεύει με τη συνείδησή του. Στο τέλος ηρεμεί και πείθεται. Προτού, όμως, επιστρέψει στην Αθήνα, επισκέπτεται τον Δραγούμη στο Μοναστήρι, ο οποίος του επανέλαβε τις οδηγίες της Κυβερνήσεως και τον συμβούλευσε να πειθαρχήσει. Ο Μελάς επιστρέφει στην Αθήνα τερματίζοντας έτσι την πρώτη του πορεία στην Μακεδονία.

ΤΕΛΟΣ Β' ΜΕΡΟΥΣ

Δύο φαρμακεία

στην παλιά Νάουσα

Είχαν αρχίσει να πληθαίνουν τα γραμμόφωνα και οι παραγωγοί βγάλανε τα κουκούλια της χρονιάς σε τσουδάκια (τα λεγόμενα χαράγγια) στα «Καμμένα» για πούλημα όπου ο πονηρός ο έμπορος έχωνε το χέρι του μέσα για δειγματοληψία και έβγαζε όσα ήθελε καλά. Στην οδό Ζαφειράκη οι πλανόδιοι πουλούσαν έμπλαστρα για τους κάλους και τα νεφρά, και πολλοί που υπέφεραν από αρθρτικά ξάπλωναν κάτω για να τους πατήσουν η αρκούδα.

Οι νέοι των εύπορων οικογενειών έπαιζαν τένις στα γήπεδα των εργοστασίων και ο πατέρας της Δημοκρατίας Αλέξανδρος Παπαναστασίου έφερε τη Βαλκανική Συνδιάσκεψη στην Νάουσα.

Η εκμεταλλεύτρια εταιρεία του δάσους Κανέλλη «MILLAR COMPANY» είχε ξηλώσει τον μεγαλύτερο ενάεριο της Βαλκανικής, καθώς και τα μικρά τρανάνια που κουβαλούσαν την ξυλεία από τις πλαγιές του Βερμίου στην αφετηρία του και ο γαιοκτήμονας Ζερβουλάκος είχε τουφεκίσει από το μπαλκόνι του Ξενοδοχείου «Ολύμπια» τον τότε Ειρηνοδίκη. Η Υδόνη Περδικάρη ως κυρία Πιερράκου έκανε ιππασία στον στενό δρόμο του «Σπήλιου» προτού παντρευτεί τον μακαρίτη συμπολίτη μας Κωνσταντίνο Περδικάρη του οποίου ο φόνος συντάραξε το Πανελλήνιο και την Νάουσα. Ο Μιχαηλίδης «Τσολάκος» συμπατριώτης μας και καθηγητής του ημιγυμνασίου Νάουσας είχε δώσει τον ορισμό της ιστο-

ρίας «αυτή δεν είναι φασουλονταιθάς να τον πας στου Παππή το φούρνο, αλλά φιλό-τζαμί μέσα στο οποίο βάζουμε τα ιστορικά γεγονότα» και τέλος οι Πέτρος Χριστίνας και Κων/νος Τενεδιός είχαν λανσάρει την γκαζόζα με τον «τρούκουλα».

Αυτά και άλλα πολλά συνέβαιναν στη μικρή και ειδικευμένη πολιτεία που εξυπηρετείτο τότε από δύο μόνο φαρμακεία του Φιλίππου Αρνή και του Μήτσιου Χατζηδημητρίου.

Ο Φίλιππος Αρνής σπουδαγμένος επί τουρκοκρατίας στην Κων/πολη εγκαίνιασε το φαρμακείο του στην γωνία της οδού Ζαφειράκη και του στενού του Αγίου Μηνά. Επί σειρά ετών ήταν το μοναδικό φαρμακείο της πόλης μας. Αγαθός, πρῶτος, άκακος και φιλόανθρωπος κράτησε το φαρμακείο του σε υψηλό επίπεδο. Θυμάμαι την εντύπωση που μου γεννούσε μπαίνοντας. Πόση υποδλητικότητα με καταλάμβανε όταν έδλεπα τις άσπρες βιταμίνες με τα φάρμακα και το φίδι στα δηλητήρια. Το φαρμακείο ήταν κέντρο συναντήσεων των γιατρών της εποχής, όπως του Θεοδοσίου Χατζηδημητρίου, του Νικολάκη του Μπέρσου, του Γρηγοράκη Πετρίδη, του παλαιού Τσίτση (Τσίτσου) και του Κων/νου Χατζηγρηγοριάδη. Έκανε επίσης επί σειρά ετών επίτροπος στον 'Αγιο Μηνά γι' αυτό στο φαρμακείο του συχνάζανε άνθρωποι της εκκλησίας όπως ο τότε Μητροπολίτης Πολύκαρπος, ο Ιεροσφάλης Μιχαήλης Σαμαράς. Επί-

σης ο ιερέας Ιωάννης Μαρκιανίδης που διατηρούσε παράλληλα και τυπογραφείο στο οποίο τυπώνονταν η τοπική εφημερίδα του Νικ. Δουλγεράκη «Νάουσα», που δεν τα πηγαίκανε καλά με τον Φίλ. Κόκκινο. Τη «νύφη» την πλήρωσε ο ιερέας τυπο-

Του κ. Αγγ. Βαλταδώρου

γράφος. Ο Φιλώτας κατήγγειλε στο Πατριαρχείο ότι ο Μαρκιανίδης είναι δευτεροπαντρεμένος και πέτυχε στον αποσχιστισμό του.

Στο φαρμακείο Αρνή συχνάζε και ένας άλλος ιερέας, ο Θεόφιλος Δριμούσης ο οποίος αργότερα πέταξε τα ράσα και άνοιξε τυπογραφείο, στο οποίο τυπώνονταν η τοπική εφημερίδα «Φωνή του Λαού της Νάουσας» με αρθρογράφο κυρίως τον Σταύρο Χωνό.

Το φαρμακείο διατηρήθηκε επί πολλές δεκαετίες, αφού μεταφέρθηκε μετά το κάψιμο του 1949 στο σπίτι του Ιατρού Χατζηγρηγοριάδη και μετέπειτα στην πλατεία Καρατάσιου, όπου το σημερινό φαρμακείο του Καπετανόπουλου.

Το δεύτερο φαρμακείο άνοιξε μετά την Μικρασιατική καταστροφή με φαρμακοποιό τον Μήτσιο Χατζηδημητρίου. Κυριαρχούσα προσωπικότητα στην τότε μικρή μας πολιτεία που έσφυζε από πρόσωπα και καταστάσεις και ιστορικές συγκρούσεις - αντιθέσεις.

Φωναλάς και πάντα ατημέλητος σπαταλούσε το φαρμακείο του για τη φτωχογειτονιά. Δικός του λογα-

ρικτιός και καπέλο. Μακρύ πρόσωπο, μακρυά καριέρα, μακρυά πόδια, χέρια και δάκτυλα. Δάκτυλα γυρισμένα στην κατάληξή τους κατὰ πάνω, τα χάζεδα μικρός όταν πήγαινα στο πρώτο του φαρμακείο που ήταν τότε στη γωνία του σημερινού καταστήματος των αδελφών Παπακώστα με πρόσφυη στην οδό 17η Οκτωβρίου, όταν παρασκευάζε τα σιρόπια και ποικίλανε τα μπουκάλια με διάφορα σιρόπια.

Το οίκημα ήταν ιδιοκτησία του Κωνσταντή Παλασσόπουλου και δεν είχε πρόσφυη προς την σημερινή πλατεία διότι υπήρχε ένα παλιό οικοδομικό τετράγωνο επί της τότε Ζαφειράκη που πίσω άφησε δύο μικρά στενάκια που το χωρίζαν από τις τότε οικοδομές Μπίλια και Παλασσόπουλου. Στο ισόγειο του οικήματος ήταν ο φούρνος του Τρούπικου (Λίτη) και το σιδηράδικο του Ι. Κανταρτζή στο δε όροφο ήταν για ορισμένο χρόνο η σχολή λογιστικής του Τερζόπουλου και μετέπειτα τα γραφεία των επαγγελματιών και βιοτεχνών της Νάουσας.

Ήταν γόνος της πολυμελούς οικογένειας των Χατζηδημητριάδων και αδελφός του έγκριτου δικηγόρου Κυριάκου Χατζηδημητρίου και βουλευτή του λαϊκού κόμματος της αριστεράς Μ. Κύρκου, πατέρα του Λεωνίδα.

Πολιτικοποιημένος και ο Μήτσιος. Αυτός όμως ανήκε στον δημοκρατικό χώρο. Στις εκλογές του 1933 ήταν υποψήφιος του αγροτοεργατικού κόμματος του Παπαναστασίου.

Δεν υπήρχαν πιθανότητες επιτυχίας του, αλλά έθεσε υποψηφιότητα για αντιδραση στην τότε κίνηση επαναφοράς της Βασιλείας.

Στις δημοτικές εκλογές όμως ήταν αντίθετος του Φ. Κόκκινου και υπέρ του «λαϊκού» Τζών Παρδικάρη.

Έτσι στις εκλογές του 1929 που

ανδείξαν Δημήτρη τον Τζών Παρδικάρη και όχι τον Φιλώτα Κόκκινου και το Δικαστήριο του Πολυγύρου, απέρριψε την ένσταση ακυρώσεως της εκλογής, όρθιος και ο Μήτσιος στο μπαλκόνι των Παρδικαρίων να κινεί θριαμβευτικά τα χέρια του και τα δάκτυλά του.

Θυμάμαι την κατάληξη της ομιλίας του: «Έστησαν μία φάμπρικα, αλλά η κρέμαση (υδατόπτωση) ήταν μικρή σε ιπποδύναμη και εκφυλίστηκε έξω από τη Θεο νίκη.

Ο Μήτσιος Χατζηδημητρίου ως υποψήφιος του Παπαναστασίου, ομίλησε στην Παλαιά «Ομόνοια». Κατάμεστη η αίθουσα από κόσμο όλων των παρατάξεων. Κουρεμένος και ξυρισμένος, μανδηλάκι στο τσεπάκι, λουλούδι στο πέτο, αμιλούσε και έκοβε βόλτες πάνω στη σκηνή.

Έπιασε ανάκατα όλο το φάσμα των θεμάτων της εποχής. Γλώσσα οργαζόμενη μέχρι Ναουσάτικη «Ούχ ήταν αλλά π.χ. του ιδίου συμφέροντος ποιούμενοι φιλοτιμούν μέχρι κι όταν τα μπαμπάκια έσκαζαν από την δόξα στην Καραϊσκά».

Συμβούλευσε ακόμα να μὴν παρασύρονται «απ' τ' αηδόνια της Μακεδονίας και τα κοσιαδόδια (κοτσύφια) της παλαιάς Ελλάδας» εκφράζοντας την αντίθεσή του τότε στον πολιτικό Γκοτζίμάνη, που οι οπαδοί του του προαγόρευαν «αηδόνι της Μακεδονίας».

Στο τέλος ομίλησε για έναν μύθο δικής του εμπνεύσεως. Είχαν προηγηθεί τα αηδιαστικά γεγονότα του 1933 από την διένεξη μεταξύ του τότε Δημάρχου Τζών Παρδικάρη και των βιομηχάνων αδελφών Λαναρά για την φορολόγηση της παραγωγής υπέρ του Δήμου.

Δόθηκε τότε η αφορμή σ' αυτούς (Λαναράδες) της μεταφοράς των εργοστασίων και μεγάλου μέρους των εγκαταστάσεων καθώς και της έδρας της επιχειρήσεως στην Αθήνα.

Τότε επιτροπή από το Βασιλικό κατεστημένο, προσπάθησε να

πείσει τους αδελφούς Λαναρά να μεταφέρουν και τις υπόλοιπες εγκαταστάσεις στην Βέροια, προσφέροντας προς τούτο κατ'άλληλο οικόπεδο χωρίς καμμία άλλη επιδάρυνση.

Ο Μήτσιος δεν το χώνεψε. Όπως και αργότερα όταν οι αδελφοί Λαναρά με τον Φωκίωνα Παχλιδάνα, αποφάσισαν να αναγείρουν το Νοσοκομείο στη Νάουσα και πάλι μια επιτροπή με τον τότε Δεσπότη Πολύκαρπο επισκέφθηκε τους δωρητές για να τους πείσει να γίνει το Νοσοκομείο στη Βέροια. Μίλησε ο Πολύκαρπος σε μία συγκέντρωση στην «Ομόνοια» και τροποποίησε την πρότασή του και εξήγησε να γίνει το Νοσοκομείο μεταξύ Βαροίας και Νάουσας!!!

Εκεί του ρύχθηκαν του Δεσπότη πολλοί, πρωτοστατούντος του Μήτσιου, και πάνω σ' αυτά τα γεγονότα έπλασε ο Μήτσιος όπως είπαμε τον δικό του μύθο, παρουσιάζοντας την Αθήνα ως Τίγρη και την Νάουσα ως Λιοντάρι, το λαγό στην μέση και παραδίπλα τη Βέροια με την Αλεπού.

«Ήλθε και η πονηρή Αλεπού να μας σκουπίσει τις υπόλοιπες εγκαταστάσεις των εργοστασίων», είπε και κατέληξε με δικά του λόγια τονίζοντας την ανάγκη οργανωμένης δραστηριότητας της Νάουσας έναντι των διοικητικών κέντρων για την δίκαιη στις αναλογίες της κατανομή των ευεργετημάτων της πολιτείας.

Νομίζω ότι τα μετέπειτα γεγονότα τον δικαίωσαν και τον κατέστησαν επίκαιρο, όπως π.χ. η βιομηχανική περιοχή, το μονομελές πρωτοδικείο, το Νοσοκομείο, η κατανομή κονδυλίων κλπ.

Το ταλκίπωρο φαρμακείο του το κράτησε πολλά χρόνια, αφού το μετέφερε στην οικοδομή Σαμαρτζή - Παπαδόπουλου για να καταλήξει στο οίκημα Αυσιμάχου, έθα και ετερηιάτισε την ζωή του.

ΤΟΤΙ ΚΙ ΤΩΡΑ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΥΝΤΙ ΣΤΗ ΝΙΑΟΥΣΤΑ Διάφορις

● «Μη του χουλιάρη δίνει μη τη χουλιάρη παίρνει»: Τάχα σι δίνει λίγα για να σι ξιγιάσει αμά τα παίρνει πλειότερα απ' αλλού.

● «Τα ψηλά κλουναργία κουνάει ου αέρας»: Οι κόσμοι δάνουν στου στόμα τους πλειότερου τους φανταζομένους ανθρώπους αυτούς πόχουν παρησία: όμωρφους, ψηλούς, πλούσιους, μωρφομένους.

● «Μάθει στα πιντιγιά σου γράμματα να σκάφτεις στα γιράματα»: Τούπειν ου μπάρμπα Γιώργης ου Γκούγκουρας πούχειν τρία πιντιγιά δασκάλους, του Γιάννη, του Σταύρη κι την Ιυριδίκη. Ανέδηνειν απ' την παληρόστρατα απ' του μπαξέ στου δάντου κι τουν ρώτησιν ένας πιραστικός τί φκιάνεις μπάρμπα Γιώργη; Έτσι είναι τα πιντιγιά δε θέλουν τα μπαξέντγια, άλλη τέχνη αραδίζουν.

● «Φέξει μι κι' αγγίστρησα»: Η παροιμία απόμεινεν απ' τα χρόνια που πιρπατούσαν μη τα φανάργια στου δρόμου, ήταν κι οι δρόμοι καλνταρούμι κι οι κόσμοι αγγίστρούσαν, πούλυ γιατί είχαν κι παπούτσια μι μέντις ή καρφιά για να μην τρώγητι του πιτσι. Η παροιμία σημαίνει δεν έχεις δίκη, δε μας λες τίπουτας.

● «Μας πέρασιν γυαλιά»: Μας πέρασιν ματουγιάλια, ήταν μάϊ ι-ξυπνότιρος, πλειότερου καταφιοτζίς.

● «Του πουτόμι κοιμάτι ου ουχτριός δεν κοιμάτι»: Ου ουχτριός δεν ησυχάζει, δεν τουν αφήνει η κακία.

● «Μαζί ουμιλούμι κι' αχώργια κουδιντιγιάζουμι»: Ιγώ σι ουμιλώ

αμά ισυ αλλού τουν έχεις του νου σου.

● «Σκαμνί πουδारी τσάκισιν κρανίτικου στουν τήπου»: Τί σα χάλασιν ένα πράγμα, δα βριθεί αλλού μάζ καλό μάϊ σαλάμικου.

● «Πουλλές βουλές πάνει η στάμνα για νιρό, σμά στου τέλους τσάκισι»: Ικείν' τα χρόνια δεν είχαν βρύσεις όλα τα σπίτια κι γιόμουζαν απ' τη βρύση του μαχαλά, μη στάμνεις χουματένις, που βαστού-

Του Νίκου Σπάρτη

σαν του καλουκαίρι κρύγιου του νιρό. Η παροιμία λέει για μικρούς που φκιάνουν ζαράργια κι που στου τέλους τα πληρώνουν. Όλα ιδώ πληρώνουντι που λεν.

● «Αντί να στέκησι κάτσι, αντί να κάθησι ξιαπλώσου, αντί να ξιαπλώεις κίμου», λέει μινιά βλάχικη παροιμία. Ξιαπουστάνεις καλύτιρα.

● «Τσιάμικους νταμπάκους μη γίνηκεις»: Ικείν' τα χρόνια ρουφούσαν κι σκόνη απού καπνόν (νταμπάκου) απ' τη μύτη. Τουν έδαναν σι κάτι μικρά τινικιδένια κουτάκια μι καπάκι. Αμπουρεί ου νταμπάκους που τραβούσαν οι τσιάμιδοι να ήταν μάϊ σέρτικους. Έτσι απόμεινεν η παροιμία για τ' αυτούς που σι γένουντι ραγάνα (κουλιτσίδα) για μινιά δουλειά, τσιλέγκι στου κιφάλι σου.

● «Βασιλική διαταγή κι τα σκυλιά διμένα»: Τότι ου τρανύτερος στου σπίτι διάταζειν, ου πατέρας, ου νώνης, κι' ούτι ίλιγειν έπριπειν να γένει αλλοιώς δεν είχεις στουν ήλιου μοίρα.

● «Στου ζυγκί πατάει»: Τ' αρα-βανλούδικα τ' αλουγα ή κι στ' άλλα τ' αλουγα όντας ήθειλαν να πάνουν σι πανηγύρι ή καμινιά δίζιτα σι κανά χουργιό, έδαναν ζυγκιά (σπηρούνια) για να μην απουσταίνουν τα πουδάργια. Η παροιμία θέλει να πει είμι έτοιμος για μινιά δουλειά, απουφάσισα κι δα τη φκιάσου.

● «Τουν κατσίλουσιν»: Έφυγειν, γίνηκειν άφανους κι' άκουσους.

● «Ούπου γυαλίζει πάτρα»: Πριν γένουν τα λιχτιρικά οι κόσμοι τη νύχτα πιρπατούσαν μη φανάργια (γκαζόλαμπεις μέσα σι γυαλένου κουβούκλιου). Δεν ίγλιπαν καλά πού πατούν. Κι πιργιλαστικά ίλιγαν πάτα ουπου γυαλίζει. Ικεί που γυαλίζειν αμά ήταν μπάρα μι νιρό.

● «Έφαγειν έναν μπουζιμάν πούταν όλους δικός του»: Τουν παράμασαν, τουν μάλουσαν, τουν έφκιασαν τουν πήχυ.

● «Άναθεματισμένη κλίρα»: Συγκινείς, απόγονοι που δεν έπραξαν σουστά.

● «Μη λούζησι»: Μη φκιάνεις όριξη, μην ητοιμάζησι να πάρεις δεν έχει, δε δα πας πουθινά, μη σινιάζησι.

● «Για ένα ιχτιμπάρι ζούμι»: Για μια τιμή ζούμι, για μινιά αξιοπρέπεια. Όλους ου κόπους για τ' αυτό γένητι. («Κι' αν δεν μπορείς να κάνεις τη ζωή σου όπως τη θέλεις τούτο σου λέω μόνο, μην την εξευτελίζεις σταν συναναστροφών σου την καθημερινήν ανοησία», λέει ο Καβάφης).

● «Μη τ' αυτό του πλιυρό να

κοιμάσαι»: Δε δα γένει η δουλειά σου.

● «Ουθέτσι απόμεινεις»: 'Επτι-
σειν από τα σύνθηφα, άλλα καρτι-
ρούσειν κι' άλλα ήρθαν.

● «Πώς τρως έτσι στ' αμπέλι
για σκάψιμου σ' είχαν;»: Λεν για
τ' αυτούς π' αντγιάζουντι στου φα-
γί κι τρων μι χούσιμη.

● «'Ορσι γαμπρέ κουφέτα»: Ου
ρίστι χάλια, κοίταξέ τουν τί φκιά-
νει, λουλάθηκειν.

● «Αφκέ τα κι μην τ' ανακατώ-
νεις»: Μη βγάξεις παλιά ζουμνιά
στου φανιρό, μην αναφέρεις πρά-
γματα που γίνηκαν κι δε ξιγένουν-
τι.

● «'Άλλου να σι λέγου κι άλ-
λου να σι ουμουλουγώ»: Περασάμ
μνιά χαρά, απού πού ν, αχιρήσου
πρώτα, όλα ήταν θιάμα.

● «Δα τρουγιουρνάς μη του σαρ
τσέλι»: Του σαρτσέλι, ή πινάκι ή-
ταν ένα ξυλένιου βαθύ πιάτου
(μπωλ) πόδαναν άλας τυρί μπά-
τσιου για του χτήμα κι του βαστού-
σαν οι ζητουλάδοι κι ζητιάνηδαν. Η
παροιμία συμβουλεύει τους σπάτα-
λους κι τους άσκηπους να μην ξου-
δεύουν, γιατί δα καταντήσουν ζη-
τουλάδοι.

● «Κάθητι στα καρφιά ή σι α-
ναμένα κάρδουνα», θέλει να φύγει,
αντγιάζητι, δεν ησυχάζει.

● «'Υσταρνας από τη μένα ου
κατακλυσμός»: Τσιμέντου κι μπι-
τόν αρμέ να γένουν όλα άμα δεν
γένει αυτό που δικηούμι, αυτό που
θέλου.

● «Δεν είναι αρρώστεια για θά-
νατουν»: Μικρό του κακό δεν κου-
τσαίνει η καμήλα απ' τ' αφτί, όσα
θέλει δε γίνηκειν τρανό ζαράρι.

● «Απόλνα ράμα»: Φεύγα, ξι-
μάκρινει. Για να ψηλώσει η παντέ-
ρα πηλαλούσαμε πρώτα μη ουλίγου
ράμα κι' ύσταρνας όντας στέκουν-
ταν μη τουν αέρα απουλούσαμε
ράμα για να ψηλώσει. Κι στου
μπουμπουρα απουλούσαμε ράμα
όντας απητούσειν.

● «Ητοιμάζου τα μπόγια μου»:

Ητοιμάζουμε να φύγου, ητοιμάζου
τη βαλίτσα μου. Κάναν κιόν δεν
υπήρχαν τσιάντες κι βαλίτσες, οι
γυναίκες έδαναν τα ζηπράνια τους
στου μπόγου ένα χροματιστό τρα-
νό μαντήλι που τόδιναν κι στου
τηπιλούκι.

● «'Εβαλειν του μάνταλου σπην
πάρτα ή του σίδηρου σπην πόρ-
τα», ασφαλιστηκεν, αμπαρώθηκεν.
Του μάνταλου ήταν ένα ξύλου που
σηκώνουνταν κι έπιφτεειν για να
κλείσει την πόρτα. 'Ανοιγειν μ' έ-
να σίδηρου που κρέμουνταν απ' ό-
ξου απ' την πόρτα. Κάθι πόρτα ι-
κτός απ' τον μάνταλου είχεν κι α-
πού ένα σίδηρου που σέδηνειν του
λύγισμα σι μνιά θηλειά τρύπα σι-
δηρένια.

● «Σαν τη κούπα μη του μέλι η
αγάπη μου μι θέλει»: Η αγάπη
μου μι αγαπάει κι μη θέλει όπους
την κούπα μι του μέλι.

● «Τάκαμειν ρισίτι»: Τάσθη-
σειν όλα μη του λαγουπόδαρου ή
μη του σφουγγάρι. 'Αμα πληρώ-
νουνταν ου λουγαριασμός στου μπα
κάλη ή του φουρνάρι, έσδηνειν. Κά-
ναν κιόν στου Δημοτικό του σκου
λειό εγγραφάμι στην πλάκα μη κου-
ντίλι κι τα γράμματα τα σθηνάμι
μη λαγουπόδαρου ή σφουγγάρι
πούταν διμένου μι έναν σπάγκου
στην πλάκα.

● «Μη μουτρώνεις, μην κατηδύ-
ξεις τα μούτρα», μη θυμώνεις.

● «'Επιασειν μούχλα», σάχνια-
σειν, λιρώθηκεν.

● «Δεν ξέρει τα τζίβια του να
βγάλει»: Δεν ξέρει να βγάλει τα
μάτια του. Δεν ξέρει να ντγιαβάσει
ούτι λουγαριασμούς να φκιάσει.

● «Μούτρα για σιδέρουμα»:
Μούντσα. Λέγητι για έναν που κά-
μει τουν κάμπόσου, τάχα ιγώ είμι
κι κανέναν άλλους.

● «'Εφαγειν έναν σιάτου πού-
ταν όλους δικός του»: 'Ενα χαστού
κι τρανό.

● «Καλημέρα αμπέλι, καλώς
τουν τιμπέλη». «Πούν τα σταφύλια
αμπέλι»; «Πούνι η δουλειά τιμπέ-

λη»; Τ' αμπέλι θέλει σκάψιμου,
ράντισμα, κλάδιμα, θέλει δουλειά
για να δώσει.

● «Κλειδώνου, μανταλώνου κι ου
κλέφτης μέσα δρίσκητι»: Αίνιγμα
για τουν αέρα αμά του λέμει κι' όν-
τας πορουσιάζητι κανέναν σα φάν-
της μπαστούνι όπους λεν ικεί που
δεν τουν καρτιράς.

● «Ου πάσα ένας την πουρδή
του μηλουκίδου την έχει»: Δεν
τουν μυρίζει, δεν τουν κακουφαίνη-
τι όπους τους αλλουनों. Τα δικά
του αρέζει.

● «Γιατί φουκαλνάς του σπíti
δα νάρθουν οι μαρσιώτοι»: Καν κα-
νέναν δεν δα νάρθει, για ταυτό μη
φουκαλνάς. Μαρσιώτοι δεν υπάρ-
χουν.

● «Αυτινοί κι να χιστούν κι ν'
αλειφτούν πάλι αγαπημένοι είναι»:
Κι να δριστούν κι να πλακουθούν
στου ξύλου κι να μαλώσουν πάλι α-
γαπιούντι.

● «Κουριμός βαριμός. Κουριμός
να του δώσει»: Ας είναι δεν πειρά-
ζει, άς γένει έτσι, άς είναι.

● «Ρίξει ουπίσου να δρεις αμ-
προυστά»: Φκιάστου καλό κι δα
σι δριθεί μια μέρα, φκιάσει σήμι-
ρας να δρεις ταχιά.

● «Ου παθός μαθός»: 'Αμα δεν
πάθεις δε μαθαίνεις.

● «Κουμπούρα να γένεις»: Να
κουμπουριαστείς. Να πας στου ντι-
άδουλου.

● «Δεν αμπουρώ αυτά τα λυσί-
κια»: Αυτά τα προυδλήματα, αυ-
τους τους μπιλάδεις.

● «Αυτός δένει αυτός ξιδένει»:
'Εχει του πλαστό κι του μαχαίρι,
φκιάνει ούτι θέλει.

● «Κί' ύσταρνας έλα γύρα στου
παλούκι»: 'Υσταρνας τουν κλαιν
σαν έρθει ου κόμπους στου χτένι.

● «'Υσταρνας δέχα τουν»: 'Α-
μα δόσεις θάρος αμπουρεί να σι
καβαλικέψουν.

● «Βάλει καναν μουζαβίρην στη
φουτιά»: Βάλει κανένα προυσάνα-
μα, τσίμπα τη φουτιά, ανάγκασέ
την.

● «Του θιάμα να σι γένει»: Απού πού τα δρίσκεις αυτά κι τα λές; Πώς του σικέφτηκες αυτό του πράγμα, μπράδου.

● «Μη τάξιμου σπιτί δε χαλνάει, μη δόσιμου χαλνάει»: Μη τα λόγια φκιάνεις ανώγεια κι κατώγεια μη τα έργα αμά θέλει κόπουν κι χρήμα.

● «Κούφκια η ώρα που τ' ακούει»: Χτύπα ξύλου μην κακουμιλητάς.

● «Τί είχεις κι τί έχασεις αργά δα του γνουρίσεις»: Τα δικά του τα πράγματα αγαπάει ου πάσα ένας, άς είνι κι' ιφτουχά, μη τ' αυτά χαίρητι.

● «Του λέει μάξους»: Ιπίτιδεις απού ψάματα.

● «Όπου έστρουσεις δα κοιμηθείς»: Αν έφκιασεις καλό δα του δρεις, άν αδικήσεις δα αδικηθείς.

● «Φρίχτηκεν να τουν φουνάξομι σπουν αφαλό»: Τότι τα πιντιγιά που σικιάζονταν απού κανά σκυλί ή άλλου τίπουτας, τα φώναζαν σπουν αφαλό. Όλιγαν ιυκές κι προυσιυκές σπουν αφαλό για να ησυχάσουν.

● «Έκατσιν σαν τρανό χουργιό»: Όπου του τρανό του χουργιό πιάνει πουλύν τόπουν, έτσι κι ου πάσα ένας που αλησμονάει να φύγει όντας πάνει δίζιτα. Κάθητι άπου η παλιόψαθα απού κά τα στρούματα που δεν τη σήκουναν εύκουλα ικειν' τα χρόνια.

● «Όσα μύτια όλα αλήτχια»: Καμινιάφρας κι' οι μύθοι δγαίνουν αλήτχια. Όσα ακούγουντι πουλλές βουλές δγαίνουν αλήτχια.

● «Ια πάει μπίτισειν»: Γίνηκειν η δουλειά. Πάει κι τιλείουσειν έτσι δα γένει.

● «Δεν τουν λεν πάρε κει στάσου»: Φκιάνει ούτι θέλει.

● «Μουναχός σου χόρηψι κι' όσου θέλεις αήηδα»: Φκιάσει μοναχός τη δουλειά σου. Ου λύκους έχει χουντρό του λιμό του γιατί φκιάνει μοναχός τη δουλειά του.

● «Καλύτρισ να μουλώνεις παρά να ουμιλείς»: Η σιουπή πολλές δου

λές είνι καλύτρη απ' την ουμιλία, είνι χρυσάφι, ίλιγαν οι αρχαίοι.

● «Πού πας ξυπόλητους στ, αγκάτχια»: Φκιάνεις δουλειά χουρίς προυητοιμασία, χουρίς πρόγραμμα.

● «Σύλντισαν τα μαχαίργια»: Στάμουςαν, δεν κόφτουν, θέλουν τρόχισμα.

● «Πότι αρχόντινεις κυρά μου τώρα αγγήγουρας»: Λέγητι για νιόπλουτους που μιγαλουπιάνουντι.

● «Όποιους σπέρνει αέραδισ θιρίζει καταιγίδεις»: Όποιους δάνει μουζαδερλουκία, ή κατηγουρνάει, τα δρίσκει χειρότερα μια μέρα.

● «Αδουκιώντας κι θυμινώντας πέρασιν κι' αυτό του δράδου»: Όντας θυμινούμιστι τα παληά πιρνάει ου κιρός. Όλου αναβουλές είνι.

● «Μαλλιιά κουβάργια γίνηκαν», μάλουσαν κι' ανακατώθηκαν τα πράγματα, όπου του πολλά τα κουβάργια σ' ένα κανέστρι.

● «Μνια χαρά κι ντιγιό τρουμάρεις». είμιστι. Δεν πάμει καλά, δε γένουντι σουστά οι δουλειές μας κι' ου κιρός δε δουθάει.

● «Κατά τουν τοίχου του χουρό»: Εισύ τουν ουμιλάς κι' αυτός δε σι ακούει, κάμει του χαζό, αλλού του γυρνάει, άλλα λόγια λέει.

Από τη φωνή της Ναούσης (Χριστούγεννα 1952)

Κό...λι...ντα...
μπά... μπού... ού!

Κόλιντα, μέλιντα, σούρβα
(Βασίλιντα
του σκυλί σου μί έφαγειν
τρανό κουλίκι θέλου,
θέλου, δε θέλου,
τη μάνα σου τη θέλου
κι' άν δε μη δως τη μάνα
(σου,

δώσμ' ένα κουρίτσι,
να του τσιμπώ, να του φιλώ
κι' πάλι δα σπου φέρου.

Ντακ - ντουκ μη τη τζιουμπανίσεις την πόρτα. Δεν οπόμνεισκειν καρκέλι για καρκέλι στις πόρτες, χτυπητάρι για χτυπητάρι.

Κόλιντα μπάμποου! Φοπ ανοίγει ή πόρτα, ώω! απού ντιγέ - τρία μουχλιασμένα! ούκα. Καρίντιγια, Ευλουκέρατο, σαρλιαγκάνια, ρόντιγια, κιδώνια, ούτι ήθειλεις.

Τρανή μανία έχουν τα λιανουσιάντιγια κι' απού τα μούρα τα μισάνυχτα βγαίνουν σπου δρόμου, ξεμηρώντας τα κόλιντα, χιουνίζι ειχιουνίζι.

Κ' είνει αμαρτία να μη δώσεις τα πρώτα τα πιντιγιά που που δοναρθούν σπου πόρτα σου.

Σί φέρνουν τα συχαρίκια!

Έτσι όντας γηννήθηκεν ου Χριστός, τα βαθιά μισάνυχτα, κι είδαν οι τζιουμπανάρει τα σημεία σπου ουρανό κι ηηλάησαν. Όντας γυρνούσαν στα μαντιριά τους πάλι ουπώω, βρήκαν μνιά μπάμπου πόκιγειν φούρνουν εικείν την ώρα, κι την λεν: «Α μπάμπου συχαρίκια, γινηήθηκεν ου Χριστός που καρτιρούσσι τόσα χρόνια!». Αυτή μάνι - μάνι κουλουργιάζει στη χόβουλι ντιγιό τρία κουλίκια κι τους δίνει πισκέσι. Κι' απού τότε δίνουν σί μικρά σπίτχια κουλίκια μικρά.

Κι' αυτοινοί πρώτα άναψαν φουτχιά για να Ζησταθεί ου Χριστός μέσα στη μπιστηριά, κι απού τότε ανάφτουμι κι τουν καρτσιούνον τα Χριστούγεννα.

Απήδουλας

Το τραγούδι

Δεν έχουν μόνο οι άνθρωποι ιστορίες και περιπέτειες. Έχουν και τα άλλα τα ζωντανά και τα άψυχα. Ακόμη και τα παραμύθια και τα τραγούδια.

Πέρασαν από τότε χρόνια και χρόνια. Κόσμος πέρασε, πολιτείες χαλάστηκαν, σπίτια γκρεμίστηκαν και πολλά ξεχάστηκαν. Κι όμως έρχονται στιγμές που ζωντανεύουν όλα στη μνήμη. Κλείνοντας τα βλέφαρα, βλέπεις να διαβαίνουν όλα μπροστά σου. Πρόσωπα και πράγματα που σου 'δωσαν χαρά κάποια στιγμή...

Βαρυχειμωνιά, κι' όλοι γύρω στο τζάκι στον καλόν οντά με το ξυλοκεντημένο ταβάνι. Τα παραμύθια είχαν αποσωθεί κι οι ξωτικές είχαν μπερδευτεί και χόρευαν με τις φλόγες στα κούτσουρα. Κανένας δεν μιλούσε. Και ξαφνικά η θειά Φανή άρχισε σιγανά ένα μακρόσυρτο τραγούδι. Ένα παράπονο για το χωρισμό. Δεν ήταν καλλιφώνη η θειά Φανή. Το τραγούδι της όμως ανέβαινε σιγά - σιγά, σεμνόπρεπα...

Παίρνει του Τούρκου τ' άλογο, του Φράγκου το καπέλο,
παίρνει και ένα νιούτσικο και μια Βεροιωτοπούλα.

Νύχτα σελώνει τ' άλογο, νύχτα το καλιγώνει.

θάζει ασημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια

και τα καλιγοσούρτια του όλο μαργαριτάρι.

Κι η κόρη που τον αγαπά κι η κόρη που τον θέλει

ολόρθη τον παράστεκεν και τον βαριοξετάζει.

«ΞΕΝΕ Μ', ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΠΑΣ ΕΣΥ, ΘΑ ΡΘΩ ΚΙ ΕΓΩ ΜΑΖΙ ΣΟΥ.

να φτιάχνω δείπνο να δειπνάς, γιόμα να γιοματίζεις,

να πλένω τα ποδάριά σου σε αργυρό λιόνι

και το νερό που τα 'πλυννα, να σκούβω να το πίνω».

«Κόρη μ', εκεί που πάνω εγώ, κοράσι δε διαβαίνει,

γιατ' έχει Φράγκους με σπαθιά και Τούρκους με ντουφέκια.

Κι αν σε ρωτήσει η Φραγκιά, πές είμαι αδερφός σου.

κι αν σε ρωτήσει η Τουρκιά, πές είμαι σύντροφός σου».

Κι ύστερα όλα χάθηκαν. Η θειά Φανή με τον καλό τον λόγο, η κοσμογυρισμένη, που δεν παράτησε τη ντόπια φορεσιά και την φορούσε περήφανα στις μεγάλες πολιτείες και στα ξένα, έσθισε κάποια μέρα, όπως έσθισε και το τζάκι του καλού οντά.

Το τραγούδι της όμως έμεινε. Γραμμένο θιαστικά σ' ένα φύλλο από παιδικό τετράδιο κρύφτηκε μέσα σε ένα κόκκινο βιβλίο: «Η Σχολή των Ροδινώνων» του Ιουλίου Βέρν. Κι ήρθαν χρόνια δύσκολα. Δικτατορίες, κατακτητές, αντίσταση, ξεσπίτωμα, πυρπολήσεις. Τόσα και τόσα. Ποιός να θυμηθεί το τραγούδι. Κάπου κάπου μιλώντας για τα παλιά μνημονεύαμε και τη θεία Φανή. Μα για το τραγούδι, τίποτα.

‘Ωσπου κάποια μέρα το τραγούδι γλίστρησε απ’ το παιδικό βιβλίο, πού ‘χε - για σκέψου! - περισωθεί.

ΤΟ ΚΩΜΙΚΟ ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Πράγματι έτσι είναι. Μπορείτε να κατηγορήσετε κάποιον ότι είναι καυγατζής, σπαγγοραμμένος θλάκας, χοντράνθρωπος: μπορεί να το υποφέρει. Πέστε του όμως πως δεν έχει την αίσθηση του χιούμορ: μανιάζει. Φανταστείτε τώρα ότι συνέβει αυτό το γεγονός στον πιο τέλειο χιουμορίστα, τον Τσάρλυ Τσάπλιν. Στήθηκε λοιπόν ένα παιχνίδι από μια παρέα, στο οποίο βαθμολογούσαν την «αίσθηση του χιούμορ», συμπληρώνοντας ένα ερωτηματολόγιο. Επίτηδες λοιπόν βαθμολόγησαν τον «βασιλιά του χιούμορ» με έξι με άριστα το δέκα. Εξοργίστηκε αφάνταστα σε σημείο που τον εμπόδισε να καταλάβει πως επρόκειτο περί αστείου.

Στο άρθρο αυτό θα ασχοληθούμε με το γέλιο, την καταγωγή του, τη σχέση του με τη ζωή και την κοινωνική πραγματικότητα,

«Τίποτα δεν ερεθίζει περισσότερο έναν άνθρωπο από το να του πεις πως δεν έχει αίσθηση του χιούμορ»¹

πως αυτό ξεπηδά μέσα από τον κινηματογράφο και κατ' επέκταση ποιός ο κοινωνικός του ρόλος.

Το γέλιο ως εκδήλωση του κωμικού ανήκει αποκλειστικά στον άνθρωπο απ' όλες τις ζωντανές υπάρξεις. Τα ζώα δεν γελούν, ούτε βέβαια αναγνωρίζουν μια εκδήλωση όπως το γέλιο.

Ερευνώντας πιο συγκεκριμένα την καταγωγή, την πηγή του κωμικού θα λέγαμε ότι είναι πάντα μια σύγκριση.

Ο Φρόυντ γράφει: «Κωμικό είναι κάτι σε σχέση και σύγκριση με κάτι άλλο, ποτέ από μόνο του». Για παράδειγμα βλέπουμε σε εικόνες διαδοχικές τα πρόσωπα διαφόρων πολιτικών. Ξαφνικά παρεμβάλλεται μια εικόνα με το κεφάλι ενός βοδιού. Παράγεται γέλιο γιατί αυτόματα γίνεται η σύγκριση. Από μόνες του οι εικόνες δεν θα λειτουργούσαν κωμικά.

Το κωμικό παράγεται γιατί στην πραγματικότητα - τη φυσική και την κοινωνική - τίποτα δεν είναι τέλει, ομοιογενές, πλήρες. Πάντοτε παρεμβάλλεται μια μόνιμη ατέλεια στη βιολογική ανάπτυξη, στα μεγέθη, στην αντίληψη, στην ομορφιά, στη γνώση. Χάσματα ρήξεις, ανομοιοότητες, παρεκτροπές, δυσαρμονία συνεπώς διαφορά και ρέπουν προς το κωμικό. Βλέποντας κάποιος μια ψηλή γυναίκα να βαδίζει χέρι - χέρι με ένα κοντό άνδρα σχο-

λιάζει: «Ταιριαστό ζευγάρι». Αυτή λοιπόν η ατέλεια στην πραγματικότητα εξασφάλισε στον άνθρωπο το γέλιο.

Σ' αυτό το σημείο χρειάζεται να πούμε ότι το κωμικό αποτέλεσμα δεν είναι πάντα το γέλιο, αλ-

Του Γιάννη Βυθούλκα

λά και μια κατάσταση ψυχικής ευφορίας και διανοητικής ιλαρότητας, το χαμόγελο και η απλή ευθυμία. Ο Αριστοτέλης ανάγει τη λειτουργία του κωμικού στο ψυχολογικό επίπεδο. Υποστηρίζει ότι γελάμε με ένα πρόσωπο, ένα γεγονός ή ένα πράγμα όταν δεν συνοδεύεται από «οδύνη», «θλάση», ταραχή ή αναστάτωση της ψυχής.² Ο Νίτσε παρόμοια υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος ανακουφίζεται, χαλαρώνει, γελά απ' την ώρα που αρχίζει να απαλλάσσεται απ' το βιολογικό φόβο και την αναμονή του κινδύνου.³

Κανένας όμως από τους θεωρητικούς του κωμικού δεν επιχείρησε και σωστά έπραξε, να δώσει την οριστική διατύπωση της έννοιάς του.

Το κωμικό δεν αποτελεί μια άποψη, αλλά συστατικό μέρος της πραγματικότητας. Κατά συνέπεια δεν θα μπορούσε να αποφύγει την καλλιτεχνική του έκφραση. Στη λογοτεχνία στο θέατρο, τη ζωγραφική, τη μουσική, τον κινηματογράφο.

μικός. Με κάποιες ανατροπές της αφήγησης και μια σκόπιμη χρησιμοποίηση του μοντάζ, τα σοβαρότερα γεγονότα μπορεί να μεταλλαχθούν σε κωμικά. Στον κινηματογράφο μπορεί να νοηθεί η «γραφή» της ιστορίας της ανθρωπότητας ως ανεξάντλητης κωμωδίας.

Υλικά έκφρασης και φιλμικοί κώδικες

Το κωμικό μέσα στο φιλμικό σημαίνεται με όλα τα υλικά έκφρασης της κινηματογραφικής γλώσσας. Τους θορύβους, τις εικόνες, τις γραφικές παραστάσεις, την ανθρώπινη φωνή, τη μουσική, τα τεχνητά εφέ. Κωμικό δεν παράγουν μόνο οι εικόνες, ούτε μόνο ο λόγος που εκφέρεται μέσω του φωνητικού ήχου. Όλα τα υλικά έκφρασης συνδυάζονται σ' ένα φιλμ γι' αυτό το σκοπό. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το καλαμπούρι, το αστείο δεν πρέπει να

εξοστρακίζει τα κωμικά γεγονότα και τις πράξεις που αναπαρί-

Ο κινηματογράφος, μια μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που αναπαριστά συγκεκριμένα και διαπλάθει, πολ/ζει την πραγματικότητα, είναι από τη φύση του κωστούν εικόνες. Ο θεατής δεν πηγαίνει στον κινηματογράφο για να ακούσει ένα ραδιοφωνικό διάλογο ή μερικά επιθεωρησιακά ανέκδοτα, αλλά να δει μια ταινία. Το ανεξάντλητο γέλιο των μη ηχητικών κωμικών ταινιών πηγάζει από την κωμική φιγούρα των ηθοποιών και τα εικονικά συμβάντα. Δεν είχε καν την ανάγκη των ήχων, άρα και του διαλόγου. Στην εποχή του ήχου δεν θα αποκλείσουμε βέβαια αυτό το πλούσιο και σύνθετο υλικό έκφρασης από την κωμική διαδικασία. Εκείνο, όμως, που πρέπει να γνωρίζουμε είναι ότι το φιλμικό κωμικό είναι κυρίως εικονικό. Παράδειγμα

στις «Διακοπές του κ. Ουλώ» του Ζακ Τατί, ο Ουλώ φτάνει φορτωμένος με ένα βαρύ σάκκο στο ορειβατικό καταφύγιο. Του προσφέρουν κάτι να πιεί. Από τη διασύνη του να το κατεβάσει μονορούφι, γέρνει τόσο που ο σάκος τον παρασύρει προς τον κατήφορο. Το επόμενο πλάνο δείχνει τον Ουλώ να ανεβαίνει ξανά. Χωρίς την εικονική σύνδεση αυτή, το κωμικό στη συγκεκριμένη σκηνή δεν θα λειτουργούσε. Εξ άλλου, τον Τζέρι Λιούις, τον Ζακ Τατί, τον Μελ Μπρούξ, τον Πιέρ Ετέξ τους θυμόμαστε για όσα έδειχναν και έκαναν μέσα στις ταινίες τους. Όχι για όσα έλεγαν. Το ίδιο ισχύει σε μεγάλο βαθμό και για τον Γούντυ Άλλεν και τους Μόντυ Πάιθανς, που ιδιαίτερα φρόντισαν και το λεκτικό κωμικό.

Το κωμικό για την κοινωνία ή το κωμικό για το κωμικό;

Το κωμικό στον κινηματογράφο διακρίνεται στο κωμικό με σημασία και στο κωμικό που αρκείται στον εαυτό του (= το κωμικό για το κωμικό).

Το πρώτο πέρα από την απόλαυση και την ψυχαγωγία που παρέχει, προβληματίζει τον θεατή. Δεν εξαντλείται στην παραγωγή ουδέτερου γέλιου, αλλά ε-

πιχειρεί να περάσει και ένα μήνυμα. Εισχωρεί κάτω από την επιφάνεια των γεγονότων και των καταστάσεων αποκαλύπτοντας τη διασύνδεσή του με το ορμητικό ρεύμα της ζωής. Τη σοβαρότητα, τη δραματικότητα, την τραγικό-

θρώπων, καταστάσεων και ιδεών. Το κράτος, η αστυνομία, η εκκλησία, η εκπαίδευση, ο γάμος, η εργασία, η ταξικότητα, η επιστήμη, πλήθος άλλων κοινωνικών ακδηλώσεων, αποτέλεσαν στόχους του φιλικού κωμικού. Με συνέπεια

πραγματικότητα δεν είναι τέλεια, αλλά άνετα μπορεί να διακωμωδηθεί, αποτελεί θετικό αποτέλεσμα για το θεατή. Τον απομακρύνει και τον βοηθά να αντιληφθεί ότι η πραγματικότητα αυτή μπορεί να είναι και αλλιώτικη, κωμική.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

τητά της, πλάι στη γελοιότητα και την κωμικότητά της. Δένεται με την κοινωνία και τις αντιθέσεις της. Σκοπεύει μέσα από το κωμικό στην κατανόηση της πραγματικότητας. Στο κωμικό με σημασία υπάγεται ο κινηματογράφος του Τσάρλυ Τσάπλιν, του Τζέρι Λιούις, του Γούντνι Άλλεν.

Το δεύτερο - το κωμικό που αρκείται στον εαυτό του - είναι επινοημένο, αναστρέφεται στον εαυτό του και παράγεται για να ψυχαγωγήσει. Αποθλίβει στη δημιουργία μιάς εύθυμης κατάστασης, στη στιγμιαία απόλαυση, στο μηχανικό γέλιο. Υπόκειται στον ψυχικό μηχανισμό της εκτόνωσης. Υπακούει στον κανόνα της ουδετερότητας του θεάματος. Ο θεατής είναι ένα «ζώνον γελαστικό» και ο κινηματογράφος μια γελοιοποιός μηχανή. Το γέλιο είναι και το μήνυμα. Εδώ υπάγονται διάφορες φαρσοκωμωδίες.

Το κωμικό ως κοινωνικός καταλύτης

Μια άλλη σύνθετη, κοινωνική λειτουργία του φιλικού κωμικού είναι η προκλητικότητα, η επιθετικότητα και η σκοπιμότητα που το διακρίνουν. Με το άλλοθι και την αμνήστευση του γέλιου χωρίς ψυχολογικούς ή νομικούς περιορισμούς, το κωμικό έχει ξεκινήσει μια «επανάσταση» πάνω από μισό αιώνα. Μια διαρκή, αναρχική επανάσταση εναντίον θεσμών, αν-

θέθαια όχι την κατάλυσή της, αλλά τη διάθρωσή τους. Η «επανάσταση» του φιλικού κωμικού δεν αποτελεί άμεσα το κοινωνικό καθεστώς, απλά και εύθυμα το υπονομεύει. Ο Ρ. Μπενίτι στο «Διαβολάκο» θίγει το θεσμό της εκκλησίας και κανένας Καντιώτης δεν του επιτίθεται.

«Βρισκόμαστε στην εκκλησία. Ο κόσμος έχει μαζευτεί και περιμένει τη Θεία Λειτουργία. Ο παπάς όμως είναι άρρωστος και δεν μπορεί να κάνει την τελετή. Αναλαμβάνει οικειοθελώς ο Μπενίτι άσχετος περί τα εκκλησιαστικά. Σε λίγο η εκκλησία μετατρέπεται σε πασσαρέλα όπου οι εκκλησιαζόμενοι γίνονται μοντέλα».

Η αναγνώριση ότι η σοβαρή

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ορισμένα είδη κωμικών ταινιών λειτούργησαν ως συντηρητικά των θεσμών και του κοινωνικού στάτους. Ο κανόνας όμως είναι η αμφισβήτηση. Αμφισβήτηση που αρχίζει απ' τη διατάραξη της γαλήνης του βλέμματος του θεατή και φθάνει ως τη βάνουση προσβολή αρχών και αξιών.

Το φιλικό κωμικό δεν είναι ο απελευθερωτής του ανθρώπινου γένους, είναι όμως σε μεγάλο βαθμό ένας ταπεινός σύμμαχος της κοινωνικής απελευθέρωσης του ανθρώπου. Πολύ όμορφα γράφει ο Μακ Σένετ:

«Δεν υπάρχει Αμερικανός, που στα παιδικά του χρόνια, να μην ονειρεύτηκε να εκτονωθεί πάνω στο κράνος ενός αστυφύλακα, που με μια δυνατή σφαλιάρα, να το χώσει μέχρι τ' αυτιά. Οι περισσότεροι από μας δεν έχουμε ξε-
Συνέχεια στη σελίδα 192

Ποιήματα - στίχοι

Οι στίχοι γράφτηκαν για να μελοποιηθούν από Αθηναίο συνθέτη και σύντομα θα κυκλοφορήσουν σε δίσκο.

Η μικρή αυτή εισαγωγή, θα πρέπει ίσως να ακουστεί μισοτραγουδισμένη από διάφορες φωνές, με υπόκρουση τους θορύβους του δρόμου (κλάξον, μαρσαρίσματα, σειρήνες κ.λ.π.), σφυρίγματα αστυνομικών και λέξεις όπως «τρέξε», «φύγε», «τα χαρτιά σου», «απόψε στις εννιά», «όχι δεν θα έρθω», καθώς και οι φράσεις στα Αλβανικά, Ρουμούνικα κ.λ.π.

ΡΑΝΤΕΡΟΥ ΣΤΟΥ ΜΠΑΚΑΚΟΥ

Έξω απ' του Μπακάκου στη γωνιά
μόνος κι απόψε περιμένω
θα με γνωρίσεις απ' τη μοναξιά
και το τσιγάρο το σθημένο.

Γωνία Αγίου Κωνσταντίνου και Ομόνοια
έλα και θα σε σεργιανίσω
στα στέκια της πλατείας τα κρυφά
σε τύπους σκοτεινούς θα σε συστήσω.

Σε τούτη την πολύβουη γωνιά στην Ομόνοια
έλα και θα σου δείξω
τα μυστικά, τα φανερά,
τα πάνω και τα υποχθόνια
κι' ακόμα πως η ζωή είναι εδώ,
όχι αλλού, θα σ' αποδείξω.

Εδώ θα θρεις ό,τι ζητάς για τη ζωή την άδεια.
Οι νύχτες 'δω πέρα έχουνε πιά άγρια φεγγάρια.
Θα δεις ανθρώπους που έχουνε της μοίρας τα
(σημάδια
και στέκονται παράμερα, με φόβο, στα σκοτάδια.
Αυτός ο κύκλος είν' αγκαλιά γεμάτη με ναυάγια.

Έξω απ' του Μπακάκου στις εννιά
μέσ' στην πολύβουη ερημιά
και στου μυαλού την καταχνιά
στέκουν σα νά 'ναι σ' εκκλησιά.

Σαν τσίρκο προπατορικό μοιάζει αυτή η πλατεία
οι ακροβάτες είναι εδώ, έτοιμοι για θυσία.
Και τους πολιτάτσους θα τους δεις κρυμμένους στη
(γωνία

κάτω από τα νεοκλασσικά παλιά ξενοδοχεία
ζητούν απ' τους περαστικούς δυο δράμια σωτηρία.

Έξω απ' του Μπακάκου θα με θρεις
έλα το θράδυ και θα δεις
θα πάθεις, θα μάθεις, θα φθαρείς,
θα θρεις το νόημα της ζωής.

Θαντάροι, αστυφύλακες, υποψιασμένοι νέοι,
επαρχιώτες μοναχοί. Παράξενοι κι' ωραίοι
αυτοί. Περαστικοί και έντρομοι νοικοκυραίοι.
Όλους εδώ θα τους θρεις και το νερό να ρέει
αλήτες, πόρνες, μαστροποί, του Βάρναλη οι
(Μοιραίοι.

Όλοι εμείς οι κολασμένοι γιό χό χό
σ' ένα βαθύ πηγάδι
θά πάρουμε έτσι αγκαλιασμένοι γιό χό χό
το τραίνο για τον Άδη.

ΟΙ ΑΚΡΟΒΑΤΕΣ

Στην κόψη του καλού και του κακού θαδίζουν
ανάμεσα φθοράς και αφθαρσίας προχωρούν
τον μαύρο δαίμονα απ' τη μια μεριά αγγίζουν
τον άγγελό τους απ' την άλλη προκαλούν.

Μύστες μυστήριας λατρείας
του πόθου αντικείμενα αξίας
ιερουργοί μιάς άλλης σωτηρίας
λάτρευες του τρόμου και της θίας.

Μπορεί στην τσέπη τους να κρύβουν το μαχαίρι
στο στήθος νά 'χουνε κρεμασμένο το σταυρό
ποιός θα το πει, ποιός θα το δει και ποιός να ξέρει
το σώμα τους ανίερο είναι ή είναι ιερό;

Είν' το σπαθί μιάς θείας δίκης
καρποί αιώνιας καταδίκης
κατάρρα και ψαλμός ουρανομήκης
εξομολογητής και στρατοδίκης.

Εξόριστοι από την κοινωνία
μια ανάσα συντροφιάς ψάχνουν να θρουν
χαμένοι στη σκιά και στην παρανομία
σε τούτη την πλατεία ακροβατούν.

ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ

Πηγάδι η Ομόνοια
έλα να με δροσίσεις.
Από τα χέρια σου τα δυό
άν πιώ τ' αθάνατο νερό
ζωή θα μου χαρίσεις.

Περβόλι η Ομόνοια
έλα να σεργιανίσεις.
Κι' άν έρεις το δέντρο το κρυφό
και φας το μήλο το πικρό
το νού σου θα φωτίσεις.

Έρημος η Ομόνοια
κοίτα μη ξεστρατίσεις.
Μη σου θολώσει η όραση
και δεν θα έρεις την όαση
και θα με λησμονήσεις.

Ρωλόγι η Ομόνοια
κι' εμείς είμαστε οι δείχτες.
Ο ωροδείκτης είμαι εγώ
και συ ο λεπτοδείκτης.
Τη μια απομακρυνόμαστε
την άλλη συναντιόμαστε
ποτέ όμως δε χανόμαστε
γιατί πολύ αγαπιόμαστε.

Μία καρδιά χτυπά για μας κι' ένας ρυθμός μας
(δένει
το βλέπεις, άλλο τίποτα για μας τα δυο δεν μένει
απ' το παιχνίδι τούτο 'δω του χρόνου που σωπαίνει.

ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

Μια Κυριακή απόγευμα
στο καφενείο «ΝΕΟΝ»
'φτάσαν μ' εντούρο μηχανή
δυό Μακεδόνες στρατηγοί
και ο Αλέξανδρος καβάλα
σε έναν τούρμπο Βουκεφάλα.

Κουβέντιασαν για μηχανές
κι' ήταν το θέμα αχανές
Γιαμάχα, Καθασάκι, Μερσεντές

τί χάσαμε να μη το λες.

Ντίνος Πορφυρογέννητος
Μπίλι ο Βουλγαροκτόνος
μαζί κι' ο Ακρίτας Διγενής
σα γέροντας ομογενής
καβάλα σε μια λιμουζίνα
τί να γυρεύουν στην Αθήνα;

Είδανε στην ΤΙ ΒΙ όλα τα ματς
του μπάσκετ, του θόλλεϋ και του κατς,
φουτ μπωλ, γουότερ μπώλ και χαντ μπωλ
μας θάλανε και άλλο γκόλ.

Τώρα σε βλέπω να γελάς
το κέφι μη μου το χαλάς
πάμε να κάτσουμε κι' εμείς
και ξέχνα τί ήθελες να πεις
για στρατηλάτες ξακουστούς
για ήρωες Βυζαντινούς
ό,τι σου λέω να τ' ακούς.

Έρθαν και δυό οπλαρχηγοί
τρεις Ηπειρώτες προεστοί
πέντε αρματολοί γενναίοι
και κάποιοι Κολοκοτρωναίοι
τρεις καπετάνιοι του ΕΛΑΣ
σου ξαναλέω μη γελάς.

Κάθισαν και ήπιανε φραπέ μαζί
κάπνισαν MARLOBORO τσιγάρο
κι' όταν φισκάρισε το μαγαζί
όλοι μαζί το ρίξαν στο κουμάρο.

Κι εσύ μιάς μαύρης μοίρας φουκαράς
για την Ελλάδα πάλι μου μιλάς
κι' αναθυμιέσαι δόξες μακρυνές
κι' άς είναι τώρα να την κλαίς
τα καλοκαίρια να την καίς
και το χειμώνα να τηνε φασκελώνες.

Απ' την Ελλάδα πέρασαν κατακτητές
κι' όμως δεν την κατάκτησαν.
Τώρα για μιάς καραμέλλας γλύψιμο
οι Έλληνες την πάτησαν.

Από την «Ιδέα της Πρωτεύουσας»

στην «Ιδέα της Αποκέντρωσης»

Δεν νομίζω να υπάρχει άλλη περίπτωση χώρας στην Ευρώπη, τα Βαλκάνια ή την Μεσόγειο που το κράτος να διαμορφώθηκε και να λειτουργεί με ορίζοντα τις «ανάγκες» και τα συμφέροντα της πρωτεύουσας και όχι του έθνους. Δεν θάταν υπερβολή αν ισχυριζόμασταν ότι στην Ελλάδα η έννοια του Έθνους - Κράτους έχει ιστορικά περιθωριακό χαρακτήρα, αφού κυριαρχεί η έννοια του Κράτους - Πρωτεύουσας.

Το «Εθνικό» δεν παράγεται σαν ανώτερη ενότητα - σύνθεση των πόλεων ή περιφερειών, αλλά σαν διαδικασία υποταγής της περιφέρειας στους μηχανισμούς αναπαραγωγής της πρωτεύουσας.

Αυτή η περίεργη ιστορική - κοινωνική - πολιτική μορφή που άκουγε στις αρχές του αιώνα στο όνομα «κράτος των Αθηνών» εμφανίστηκε σαν απότοκος της παραμόρφωσης των εθνικοανεξαρτησιακών και κοινωνικών αγώνων στις αρχές του 19ου αιώνα.

Ο βασικός εθνοποιητικός κανόνας του Ελληνισμού είναι η «Ολομέλεια» των περιφερειών του. Η ιστορική πορεία και η συνέχεια του εξασφαλίζεται όταν υπάρχει η δημιουργική αντιπαράθεση - ενότητα των περιφερειών του. Μακεδονία - Μωριάς - Ρούμελη - Κρήτη - Κύπρος - Δωδεκάνησα - Κυκλάδες - Ήπειρος (Βόρεια, Νότια) - Θράκη (Ανατολική - Δυτική) - Ιωνία - Πόντος κ.τ.λ.

Πριν απ' τον σχηματισμό του

«σύγχρονου» ελλαδικού κράτους, οι διάφορες μορφές «κράτους» που δημιουργούσαν οι αυτόνομες πόλεις στην αρχαιότητα ή περιφέρειες στο Βυζάντιο όπως αμφικτυονίες - Κοινά - Πανελλήνιες Ενώσεις κλπ. ήταν οργανισμοί που συνέθεταν μια ανώτερη πολιτική δικαιοσύνη των πόλεων - μελών. Δεν

ΤΟΥ ΔΗΜ. ΜΑΡΤΟΥ Αρχιτέκτονα

καταργούσαν την τοπική αυτονομία, αλλά την προστάτευαν και την προήγαγαν. Το Κράτος δηλ. ήταν μηχανισμός ελεγχόμενος από την ολομέλεια των πόλεων ή περιφερειών που αποφάσιζαν το πλαίσιο της λειτουργίας του. Η γραφειοκρατία δεν ήταν ανεξάρτητη ούτε αυθαίρετη.

Η δημιουργία του ελλαδικού κράτους μετά την επανάσταση του 21 δεν ακολούθησε την ιστορική πορεία ούτε αποτέλεσε την ιστορική, πολιτική σύνθεση των εθνικών περιφερειακών κινήματων και αιτημάτων - όπως έγινε π.χ. στην Ιταλία με το RISORGIMENTO - παρ' όλο που ο χαρακτήρας της ελληνικής επανάστασης ήταν πρώτα και κύρια περιφερειακός (τοπικιστικός).

Το Ελλαδικό Κράτος δεν συνέθεσε δομές και μορφές θεσμών που στήριξαν την επανάσταση, αλλά δημιουργήθηκε ενάντια σ' αυτές, γι' αυτό ο διαρθρωτικός και

διαπλαστικός χαρακτήρας του ήταν χειρότερος απ' τον χαρακτήρα κρατών Βοναπαρτικών, τριτοκοσμικών ή σταλινικών.

Ήρθε απ' έξω και διέπλανε την ελληνική κοινωνία σύμφωνα με τα «γούστα» των ξένων δυνάμεων (εξασφάλιζε την υποτέλεια) αλλά ταυτόχρονα ενσωμάτωνε την κοινωνία στα συμφέροντα της Βαυαροκρατίας και της πλουτοκρατίας.

Το Κράτος αυτό ενσωμάτωνε στις δομές του βίαια τον λαό της περιφέρειας, ενώ αποκτούσε την συναίνεση των στρωμάτων εκείνων που προστάτευε τα οικονομικά συμφέροντά τους και την κοινωνική τους θέση. Εννοούμε την νέα υπαλληλική τάξη που οργανώθηκε γύρω από τα συμφέροντα του θρόνου, τα οικονομικά τζάκια που εγκαθίστανται στην «νέα πρωτεύουσά» και το παροικιακό κεφάλαιο που ανέλαβε την χρηματοδότηση κάποιων έργων στην πρωτεύουσα με όρους αποικιακούς. Αυτές βέβαια οι κατηγορίες αποτελούν μέσες - άκρες την «άρχουσα τάξη» που οργανώνει και σήμερα την «ανάπτυξη» δηλ. την ληστεία του λαού («Όμιλοι - Ανώτεροι υπάλληλοι της Αθήνας - Ξένοι και ντόπιοι «επενδυτές» και λοιπά).

Ενώ στην Ελλάδα υπήρχαν οι ιστορικές εμπειρίες, θεσμοί και συστήματα αποκέντρωσης «τα οποία έδωσαν την δυνατότητα στον ελληνικό λαό καθώς τα χαρακτη-

ριζε πνεύμα της βελτιώσεως και του νεωτερισμού, να επιστρατεύσει όλη την δύναμή τους εναντίον των Τούρκων», όπως λέει ο ιστορικός Φίνλαιν, όλα αυτά ακυρώθηκαν λόγω της επιλογής των «κυριάρχων» τότε για το περίεργο ιστορικά «Βασίλειο του Βασιλιά της Αθήνας».

Έτσι ο κοινοτισμός σαν σύστημα διοικητικής και κοινωνικής οργάνωσης και η «Κοινή Συντροφιά» των Αμπελακίων σαν οργάνωση του κεφαλαίου - εργασίας, όχι μόνον δεν ολοκληρώθηκαν, αλλά καταργήθηκαν λόγω της δεύτερης πολιτισμικής και πολιτικής κατοχής της Δύσης που οδήγησαν σε οπισθοδρόμηση την ιστορική εξέλιξη. Η φεουδαρχία, η βασιλεία, η αριστοκρατία (τζάκια ευεργέτες) - φοροκρατία, αποτελούν και σήμερα τις πολιτικές ταξικές κοινωνικές θέσεις που οργανώνεται το ελληνικό κράτος. Απλώς άλλαξαν το στυλ και οι ταμπέλες, οι προσφωνήσεις και τα ρούχα.

Η έννοια της «συνοχής» του Έθνους καθώς και η «Μεγάλη Ιδέα» δεν θεσπίστηκαν σε επαρκείς θιώσιμους, ιστορικούς κώδικες και διαμεσολαθήσεις αλλά στην εισαγωγή μιάς ανιστόρητης έννοιας. Της «Κεντρικής Διοίκησης». Αυτή όμως αντί για την «συνοχή» και την «απελευθέρωση» οδήγησε στην αποδιάρθρωση εθνικών γαιών στο «κουτσουρεμένο έθνος» και στη σημερινή παραφροσύνη των πολιτικών και αναπτυξιακών δομών της Ελλαδικής κοινωνίας.

Και αυτό γιατί το «Κράτος του Βασιλιά της Αθήνας» φανταζόταν τις ανάγκες του έθνους σαν επέκταση των δικών του αναγκών, σαν οργάνωση ζωτικού χώρου της πρωτεύουσας και όχι θέβαια σαν ιστορικές ανάγκες των περιφερειών του Έθνους.

Την απελευθερωτική διαδικασία την εννοούσε σαν «προσάρτηση» νέων εδαφών και όχι σαν «απελευ-

θέρωση».

Γι' αυτό το 1854 και το 1878 θα υπονομεύσει τις απελευθερωτικές διαδικασίες στη Θεσσαλία - Ήπειρο - Μακεδονία - Κρήτη, λόγω του απελευθερωτικού (μη ελεγχόμενες απ' τούς ξένους - τζάκια - Κεντρική Διοίκηση) χαρακτήρα και όχι προσαρτηστικού. Η ιστορική διαδικασία θα οδηγηθεί σε οπισθοδρόμηση ακόμη μια φορά. Με τους Βαλκανικούς πολέμους τελικά η αντιπαλότητα, Προσάρτηση - Απελευθέρωση, θα κριθεί υπέρ της πρώτης ιστορικής κατηγορίας. Οι υπερβατικές του Κράτους των Αθηνών προτάσεις όπως «Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης», «Κράτος Ιωνίας» κλπ. επειδή ήταν δι-ογκωμένες ιστορικά, θα οδηγηθούν σε χρεωκοπία δίνοντας ευκαιρία στην «άρχουσα τάξη της Αθήνας» να ελέγξει τις απελευθερωμένες περιοχές από τους Τούρκους με τα παλιά Βαυαρικά συστήματα διοίκησης όπως των Νομαρχών και των Επαρχών.

Το εξαρτημένο Κράτος της Αθήνας, δεν έπαιξε μόνον αρνητικό ρόλο στις απελευθερωτικές διαδικασίες στα Βαλκάνια ενάντια στους Τούρκους, αλλά και στην εσωτερική συγκρότηση. Ο «τοπικιστικός» χαρακτήρας της επανάστασης και η παραδοσιακή κουλτούρα της Αυτοδιοίκησης, αμφισβητούσαν την σταθεροποίηση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας της πρωτεύουσας στις υπόλοιπες πόλεις που απαιτούσαν περιφερειακή ισονομία - και δίκαιη κατανομή των πόρων. Οι ξένες δυνάμεις - οι βασιλείς, τα οικονομικά τζάκια βρήκαν βολικό να ταυτίσουν την έννοια του εκσυγχρονισμού - εξευρωπαϊσμού με την έννοια της «Αποτελεσματικής Κεντρικής Διοίκησης», αφού αυτό οδηγούσε στην απονομιμοποίηση των ιστορικών δικαιωμάτων των άλλων πόλεων και στην ιδεολογική επιβολή των Βαυαρικών θε-

σμών και ιδιαίτερα του «Νομαρχη». Ο θεσμός αυτός υπάρχει και σήμερα ακριβώς γιατί διατηρούνται ανέπαφοι οι λόγοι της εισαγωγής του δηλ. η αναπαραγωγή της ιδεολογίας της «πρωτεύουσας» και η κυριαρχία της στις άλλες πόλεις. Δυστυχώς υπάρχει και βασιλεύει και τις καρδιές κυριεύει, των μεσαίων στελεχών των διαφόρων αθηναϊκών κομμάτων.

Από το 1833 (Κατάργηση κοινοτισμού - Εισαγωγή θεσμού Νομαρχη), μέχρι σήμερα η έννοια της ανάπτυξης του έθνους περιορίστηκε στο «φτιάξιμο της πρωτεύουσας».

Οι παραδοσιακές πόλεις και περιφέρειες που ήταν σε θέση να ισορροπήσουν την οικιστική δομή και την ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού (σαν ιστορική ουσία - σαν ολομέλεια περιφερειών), οδηγήθηκαν στον αφελληνισμό τους μετά τα «λάθη» του Κράτους των Αθηνών. Οι πόλεις που μπορούσαν ν' αμφισβητήσουν την ηγεμονία των Αθηνών, Σμύρνη - Κωνσταντινούπολη - Μοναστήρι, κατέληξαν στο να αποτελέσουν την πληθυσμιακή βάση μιάς νέας συσσωρεύσης στην Αθήνα και του παρά φύση πληθυσμιακού γιγαντισμού της. Όμως και στο εσωτερικό επίπεδο η κυριαρχία της Αθήνας περνούσε μέσα από μια υπονόμηση του οικονομικού δυναμισμού πόλεων, που μπορούσαν να απορροφήσουν την δυναμική του εξαρτισμού. Έτσι είχαμε την υπονόμευση του εμπορικού δυναμισμού της Σύρας, Γαλαξειδί για χάρη του Πειραιά και των Βιομηχανικών Κέντρων Νάουσας, Έδεσσας κλπ. για τους βιομήχανους της Αττικής.

Γι' αυτό η έννοια της αστικοποίησης στην Ελλάδα δεν είναι προϊόν μόνο αγροτικής εξόδου, αλλά είναι και αποτέλεσμα της κατάρρευσης της προεπαναστατικής περιφερειακής δομής και των

μεγάλων αστικών κέντρων δηλ. έχουμε αστικοποίηση λόγω αστικής εξόδου.

Γι' αυτό στην Ελλάδα το σύστημα αναπαράγεται κάτω από μια ιστορική αντίφαση. Όταν συρρικνώνεται το έθνος, γιγαντώνεται η Αθήνα. Γι' αυτό αυτή η πόλη με τους απέραντους προσφυγικούς καταυλισμούς γύρω της, ήταν πάντοτε αντιπαθητική στους νέους κατοίκους της. Και εκεί θρίσκει η αδυναμία των κατοίκων για προγραμματικές συμφωνίες. Υπάρχει ψυχολογία της προσωρινότητας, ανοχής, νοσταλγίας και τάση αυτοκαταστροφής μέσα από την μεγέθυνση αυτής της πόλης.

Οι βασικοί μηχανισμοί υποκαταστατισμού του Έθνους από την πρωτεύουσα τότε και σήμερα είναι:

α. Το συγκεντρωτικό διοικητικό σύστημα που κινείται γύρω από τον Βαυαρικό θεσμό του Νομάρχη. Την μεγάλη ντροπή. Οι Νομάρχες είναι όργανα του «Κράτους των Αθηνών», διασφαλίζουν τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης της πρωτεύουσας ελέγχοντας και καταστέλοντας τους λαϊκούς αντίπαλους θεσμούς.

β. Το ειδικό φοροκρατικό σύστημα - κατάλοιπο της οθωμανικής κουλτούρας - που διασφαλίζει την υποταγή στην πρωτεύουσα και περιφερειακές ανισότητες. Οι «εφορίες» είναι μηχανισμοί της «πρωτεύουσας» που διασφαλίζουν τους οικονομικούς όρους της κυριαρχίας της στην ενδοχώρα και τους όρους αναπαραγωγής της ληστρικής άρχουσας τάξης.

γ. Τα «Μεγάλα Έργα» στην Αθήνα που αποτελούν τον βασικό μηχανισμό της απόσπασης πλεονάσματος από την περιφέρεια στο κέντρο και καθοριστικό τομέα οργάνωσης της «άρχουσας τάξης». Η μπετονοποίηση του οικονομικού πλεονάσματος στην Αθήνα, η οποία χρειάζεται αποκέντρωση, α-

πλότητα, πράσινο είναι λειτουργία φαύλη, σπάταλη και επόμενα λειτουργία ελλειμματοφόρα και χρεοβόρα.

Αυτοί οι μηχανισμοί οδήγησαν τις άλλες πόλεις σε μαρασμό, λόγω της στέρησης οικονομικών πόρων που ήταν απαραίτητοι για την αξιοποίηση της προεπαναστατικής βιοτεχνικής εμπειρίας και για έργα υποδομής στην ύπαιθρο που θα εξασφάλιζαν την πρωταρχική αναπτυξιακή συσσώρευση.

Αντί γι' αυτό οι προτεραιότητες ήταν οι Βασιλικοί κήποι, τα Δημόσια κτίρια της Αθήνας, η κοινωνική ανάδειξη της υπαλληλοκρατίας, η οικονομική απολυταρχία των τζακιών. Ακριβώς το ίδιο γίνεται και σήμερα.

Αυτή η άνιση κατανομή και οι ληστρικές σχέσεις, πρωτεύουσας - περιφερειών δημιούργησε το γνωστό αίσθημα μίσους ενάντια στο κράτος των Αθηνών που εκφράστηκε κατά την έξοδο των βασισμένων χωρικών, οι οποίοι είτε γίνονται «ληστές», είτε όπως συμβαίνει σήμερα «μετανάστες».

Οι «εθνικές μας κακοδαιμονίες» έχουν τη βάση τους σ' αυτούς που ζουν, δουλεύουν - κερδίζουν ή πολιτεύονται με τα υλικά του εκφυλισμένου «Κράτους των Βαυαρών».

Οι προϋπολογισμοί του Κράτους πυροδοτούσαν ένα πρωτοφανή οικοδομικό οργανισμό στην πρωτεύουσα, είτε για να στεγάσουν τους βασιλικούς αξιωματούχους, είτε για να καταστήσουν την Αθήνα πρωτεύουσα «αντάξια της φήμης και της ιστορίας της».

Σ' αυτόν τον οικοδομικό οργανισμό γεννήθηκαν και οι σύγχρονες «ιδέες» της κερδοσκοπίας, των σκανδάλων και της πολιτικής λοβιτούρας. Οι πολιτικοί, οι επιστήμονες, τα τζάκια, οι «ευεργέτες» είδαν στη «χάραξη των δρόμων», στην οικοπεδοποίηση, στον εργολαβισμό, την πλέον κερδοφόρα επιχείρηση και κατέκτησαν την Αθήνα

σήμερα, μια πόλη χωρίς Θεούς, χωρίς ουρανό, χωρίς δομή, αντιπολη με την ιστορία και το περιβάλλον. Αυτή η πόλη δεν λατρεύει την Αθήνα, αλλά το μπετόν - αρμέ. Δεν ερωτεύεται στον αττικό ουρανό, αλλά στο αττικό «Νέφος».

Και αν μέχρι το 1922 η «ιδέα της μεγάλης πρωτεύουσας» αντισταθμίζονταν κάπως απ' την «Μεγάλη Ιδέα» του Έθνους, μετά την Μικρασιατική καταστροφή (ακύρωση της Μεγάλης Ιδέας), αποτέλεσε την μόνη εθνική μας «έμπνευση» και «στρατηγική». Από τότε η Αθήνα επέβαλε απόλυτα το δικό της «δίκαιο». Αθηνοποίησε πλήρως την κουλτούρα και τις λειτουργίες της υπόλοιπης χώρας. Οι ιδιαιτερότητες των περιφερειών που εκφράζονταν στην αρχιτεκτονική, την γλώσσα, τις παραδόσεις, την απασχόληση, στις κοινωνικές σχέσεις θεωρήθηκαν ύποπτα «υπολείμματα» και καταστάθηκαν. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική αισθητική κ.λ.π. κατηγορήθηκε για οθωμανισμό, τα γλωσσικά ιδιώματα σαν «αντιεθνικά». Η όποια ανάπτυξη της περιφέρειας συνδέεται με οικονομικούς παράγοντες και συμφέροντα της Αθήνας.

Οι περιφέρειες σαν ιστορική κατηγορία καταλύθηκαν από την συστηματική επιθετικότητα του Αθηναϊκού Ιμπεριαλισμού στο πολιτιστικό επίπεδο.

1. Η «Αθήνα» στερεί από τη Σύρα τις απαραίτητες πιστώσεις για ανανέωση (ατμοκίνηση) του εμπορικού της στόλου τις οποίες διοχετεύει στους Υδραίους και Πειραιώτες καπεταναίους. Δεν αναγνωρίζει επίσης στη Σύρα το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας, επιβάλλοντας μεγάλους δασμούς.

2. Η Νάουσα ήταν το μεγαλύτερο Βιομηχανικό Κέντρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 1870 έως το 1912. Η βολκανική λύση που επέβαλαν οι Μεγάλες Δυνάμεις τερμάτισε την αγορά της (Βαλκάνια). Ήρθε κατόπιν και επέβαλε δασμούς προστατεύοντας έτσι την αθηναϊκή βιομηχανία και οδηγώντας σε χρεωκοπία την Μακεδονική. Το βιομηχανικό σύμπλεγμα Νάουσα - Βέροια - Έδεσσα - Θεσσαλονίκη, συναγωνίζονταν το Μάντσεστερ και το Ρουρ τότε.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΙΩΝ

Η μόνη αισθητική εγχείρηση που γίνεται συνήθως σε παιδιά είναι η ωτοπλαστική. Κι αυτό γιατί τ' αυτιά φθάνουν πολύ κορίς στη σχεδόν τελική φάση ανάπτυξης. Αυτός είναι ένας λόγος που σ' ένα αναπτυσσόμενο παιδικό κεφάλι, δύο μεγάλα και πεταχτά αυτιά, φαίνονται πολύ πού άσχημα απ' ότι σ' ένα ενήλικο. Με τον όρο αυτό εννοούμε τη χειρουργική αποκατάσταση των διαταραχών της ανάπτυξης και τελικής διαμόρφωσης των πτερυγίων των ώτων, του εξωτερικού δηλαδή τμήματος των αυτιών.

Σ' ένα φυσιολογικό αυτί διακρίνουμε τα εξής ανατομικά στοιχεία (σχήμα 1)

- 1) Την έλικα
- 2) Την ανθέλικα
- 3) Την κόγχη
- 4) Το σκαφοειδές βόθριο
- 5) Τον τράγο
- 6) Τον αντίτραγο
- 7) Το λοβίο.

Οι διαταραχές στη μορφολογία των πτερυγίων των αυτιών είναι συνήθως οι εξής:

- α) Αφαστώτα ότα (πεταχτά) (σχήμα 2)

β) Κυπελλοειδές αυτί

γ) Μικρωτία

δ) Μακρωτία

ε) Κρυπτωτία

στ) Ανωτία

ζ) Προτωϊαία επάρματα και συρτίγια.

Τα αφαστώτα αυτιά είναι η πιο κοινή δυσμορφία των πτερυγίων. Η γωνία που σχηματίζεται φυσιολογικά μεταξύ της οπίσθιας επιφάνειας

**Του Κων/νου Τζαμάλη
Δρ Χειρουργού - Ωτορ/γου**

ας της ανθέλικας και του κρανίου είναι μεταξύ 20 και 30 μοίρες. Όταν η γωνία αυτή είναι πάνω από 40 μοίρες θεωρείται αισθητικά μη αποδεκτή. Η δυσμορφία αυτή είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας της έλικας να πτυχθεί (αναδιπλωθεί). Εμφανίζεται σε ποσοστό 75%. Άλλες φορές ένα πεταχτό αυτί οφείλεται σε μία μεγάλη κόγχη που προσκολλάται στο κρανίο με μεγάλη γωνία (90 μοιρών) και συνοδεύεται από προεταμένο λοβίο.

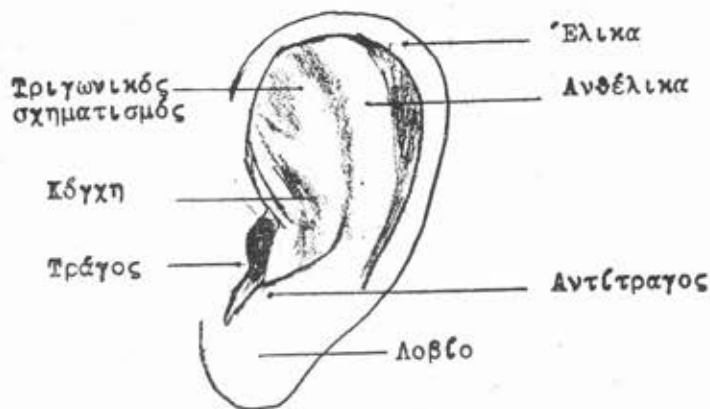
Το κυπελλοειδές αυτί είναι μία άλλη δυσμορφία όπου το επάνω και

Σχήμα 2

μέσο τμήμα του πτερυγίου παίρνει σχήμα φλυτζανικού, ενώ το κάτω τμήμα παραμένει φυσιολογικό. Σε σπάνιες ευτυχώς περιπτώσεις η δυσμορφία αυτή φθάνει σε σημείο να καλύπτει, πέφτοντας προς τα εμπρός και κάτω, εντελώς την κόγχη και το στόμιο του έξω ακουστικού πόρου.

Η μικρωτία παρουσιάζει ποικίλες μορφές υποπλασίας του πτερυγίου, η οποία συνδυάζεται συνήθως με ατρησία του έξω ακουστικού πόρου. Συχνά εμφανίζεται σαν μία αναδιπλώση του δέρματος μέσα στο οποίο περικλείονται ασχημάτιστα υπολείμματα χόνδρου. Συνήθως έχει τη μορφή S. Στη διαδικασία ανακατασκευής του πτερυγίου το μόνο ανατομικό στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί είναι το λοβίο, που τις πιο πολλές φορές υπάρχει. Άλλες φορές πάλι υπάρχει ολόκληρο το πτερύγιο, αλλά σε μικρογραφία και συνήθως συνοδεύεται από ένα πολύ στενό έξω ακουστικό πόρο. Σπάνια η δυσπλασία αυτή συνοδεύεται από ταυτόχρονη δυσπλασία του ζυγωματικού και κροταφικού οστού,

Σχήμα 1

Πριν την εγχείρηση

Μετά

καθώς και της κάτω γνάθου, με συνοδό ατρησία του έξω ακουστικού πόρου.

Στην κρυπτοτία το άνω τμήμα του αυτιού είναι συνήθως κλάα αναπτυγμένο, αλλά προσκολλάται απ' ευθείας στο κρανίο χωρίς να υπάρχει ανάμεσα κανένα διάστημα.

Η αισθητική χειρουργική ασχολείται κυρίως με την πρώτη περίπτωση των αριστόχειρων πτερυγίων. Με τις υπόλοιπες συγγενείς δυσμορ-

φίες δεν υπάρχει κανείς περιορισμός. Τα παιδιά της προσχολικής ή της πρώτης σχολικής ηλικίας είναι η κατάλληλότερη ηλικία με την προϋπόθεση να έχουν καταλάβει τη χρησιμότητα της επέμβασης και να είναι ικανά να συνεργαστούν. Στην ηλικία αυτή τα πειράγματα των συμφορητών τραβούν την προσοχή του παιδιού σ' αυτά του, διεγείροντας ταυτόχρονα τον ψυχισμό του και το κάνουν να συ-

Πριν την εγχείρηση

Μετά

νείδωτοποιεί το πρόβλημα. Η πρώτη εγχείρηση θα απαλλάξει το παιδί από ένα ψυχολογικό αντίκτυπο που μπορεί πολλές φορές να είναι σοβαρός.

Τα αριστόχειρα (παταχτά) αυτιά έχουν κληρονομική προέλευση. Αποτελούν τη συνηθέστερη δυσπλασία κεφαλής και τραχήλου. Συναντάται σε ποσοστό 5% στη λευκή φυλή. Κάθε προσπάθεια στη βρεφική ηλικία να πάρουν φυσιολογική θέση (σκούφος, δέσιμο, κόλλη στο κρανίο κ.τ.λ.) θα αποδειχθεί άκαρπη.

Βασική αρχή των εγχειρήσεων για την αποκατάσταση αυτών των δυσμορφιών είναι η επέμβαση να γίνει όχι μόνο πάνω στο δέρμα, αλλά και στο χόνδρο.

Σ' ότι αφορά το χρόνο που θα

κλειστοποιεί το πρόβλημα. Η πρώτη εγχείρηση θα απαλλάξει το παιδί από ένα ψυχολογικό αντίκτυπο που μπορεί πολλές φορές να είναι σοβαρός.

Οι έφηβοι κι οι ενήλικες καταφεύγουν στον πλαστικό χειρουργό,

που κατά κανόνα είναι Ωτορινολαρυγγολόγος, όχι για ν' απαλλαχθούν από κάποιο ψυχολογικό σύμπλεγμα, αλλά κινούμενοι από την επιθυμία ν' απαλλαχθούν από κάτι άσχημο και να το αντικαταστήσουν με κάτι ωραίο.

Όπως και στην περίπτωση της ρινοπλαστικής ο ενδιαφερόμενος επισκέπτεται το γιατρό του και συζητάει κτενώς το πρόβλημα μαζί του. Εκτιμάται η περίπτωση και ενημερώνεται σχετικά με την επέμβαση, την μεταεγχειρητική πορεία και το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Η φωτογράφιση πριν και μετά την εγχείρηση είναι, όπως και στη ρινοπλαστική, απαραίτητη τόσο για την εκτίμηση του μεταεγχειρητικού αποτελέσματος όσο και για την προεγχειρητική μελέτη και επιλογή της κατάλληλης χειρουργικής μεθόδου από τον χειρουργό.

Η αναισθησία είναι τοπική ή γενική. Όταν πρόκειται για παιδιά κάτω των 12 ετών είναι πάντοτε γενική. Για μεγαλύτερα παιδιά ή ενήλικες είναι, είτε τοπική, είτε γενική, ανάλογα και με την επιθυμία του χειρουργούμενου.

Οι χειρουργικές τεχνικές είναι αρκετές αν λάβει κανείς υπόψη και τους πιθανούς αυτοσχέδιους που πηγάζουν από την εμπειρία του κάθε αισθητικού χειρουργού. Οι βασικές τεχνικές είναι του Mustarde, του Pitanguy, του Converse, του Stenstrom και Bergstrom.

Η διάρκεια της εγχείρησης είναι περίπου 1 ώρα και η παραμονή στο

Πριν την εγχείρηση

Μετά

Νοσοκομείο 3-4 ημέρες.

Μετά την επέμβαση τοποθετείται αυτοκόλλητος επίδεσμος που παραμένει στη θέση του για 10 ημέρες. Στη συνέχεια αφαιρούνται οι γάζες και τα ράμματα. Μετεγχειρητικά ο χειρουργημένος καλύπτεται με αντιδισκτικά και παυσίπονα σε περίπτωση πόνου.

Τ' αυτιά παραμένουν πριζμένα και ευαίσθητα για 1 μήνα. Συνιστάται στον χειρουργημένο να φοράει

τη νύχτα ένα ειδικό δίχτυ που συγκρατεί τ' αυτιά κολλημένα στο κράνιο. Αυτό γίνεται για 2 περίπου μήνες.

Οι επιπλοκές της επέμβασης είναι πάρα πολύ σπάνιες. Το αποτέλεσμα φαίνεται οριστικά μετά από 3 μήνες.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η επεξεργασία αυτή δεν δικαιολογεί τη φήμη της ότι είναι πολύ εύκολη. Το συμφέρον του υπο-

ψηφίου είναι να διαλέξει ένα ικανό χειρουργό που ταυτόχρονα να του εμπνέει εμπιστοσύνη. Μετά από μια επιτυχημένη κοπιητική επέμβαση παρατηρείται μεταβολή στη φυσιογνωμία του ατόμου που μεταβάλλεται σ' ένα χαρούμενο, με κέφι για ζωή και δραστηριότητα άνθρωπο. Η εμπειρία μιας τέτοιας ψυχικής μεταβολής είναι συχνά για το χειρουργό η ωραιότερη αμοιβή για τους κόπους του.

Το κωμικό στον κινηματογράφο

Συνέχεια από τη σελίδα 183
περάσει αυτό το συναίσθημα. Όλοι μας σχεδόν ζούμε με την κρυφή ελπίδα ότι κάποια μέρα, προτού πεθάνουμε, θα τα καταφέρουμε να μπατσίσουμε το αστυνομικό κράνος και να το χώσουμε βαθιά στο κεφάλι του αστυφύλακα. Επειδή μας λείπει όμως το κουράγιο και η ευκαιρία, μας αρέσει να το βλέπουμε στον κινηματογράφο».⁴

Βιβλιογραφία

1. Αϊζενστάιν «Σκέψεις μου για

τον κινηματογράφο. Εκδ. Μορφές.

2. Περί πολιτικής, 1449α, 33 - 36.
3. Παρατίθεται στην ΕΠ. Παπανούτσου, αισθητική. Εκδ. Ίκαρος (1956) σελ. 297.
4. Γ. Σολδάτος «Οι μεγάλοι κωμικοί του κινηματογράφου» σελ. 9.
5. Ν. Κολοβός. «Το κωμικό στον κινηματογράφο». Οθόνη. Τεύχος εκτός σειράς.

Σημ. Ο Γ. Βυθούλκας είναι γιατρός στο Νοσοκομείο Νάουσας

AIDS

Το χρονικό ενός προαναγγελλθέντος θανάτου

Την ονόμασαν «η κατάρα του 2.000». Τη θεώρησαν νόσο, που χτυπούσε σα θεία δίκη ομοφυλόφιλους και τοξικομανείς. Σήμερα, εννιά μόλις χρόνια πριν το τέλος του αιώνα, όλες αυτές οι θεωρίες έχουν καταπέσει. Το AIDS, είναι υπόθεση όλων μας. Τα στοιχεία που παραθέτουν οι επιδημιολογικές μελέτες που ανακοινώθηκαν στο τελευταίο Διεθνές Συνέδριο για το AIDS, επιβεβαιώνουν ότι η νόσος θα πλήξει ετερόφυλους, γυναίκες και παιδιά, με την ίδια συχνότητα αν όχι μεγαλύτερη. Διατρέχουμε όλοι λοιπόν τον ίδιο κίνδυνο, είτε το έχουμε συνειδητοποιήσει, είτε όχι.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που ανακοίνωσε η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, σήμερα υπάρχουν 10 εκ. φορείς, που στο τέλος του 2000 θα έχουν τετραπλασιαστεί και 500 χιλ. νοσούντες. Το μεγαλύτερο ποσοστό νοσούντων και φορέων, περίπου έξι εκατ., συναντάται στην Αφρική. Ακολουθούν Βόρεια και Νότια Αμερική με 2 περίπου εκ. Δυτική Ευρώπη και Ν.Α. Ασία βρίσκονται στην τρίτη θέση με 500.000 φορείς. Τελευταίες στην παγκόσμια κατάταξη βρίσκονται η Αυστραλία, η Β. Αφρική και η Μ. Ανατολή με 30.000 φορείς. Στη Σοβ. Ένωση και την Αν. Ευρώπη αναφέρονται μόνο 20.000 θύματα, αλλά στα πλαίσια της γενικής ανακατάταξης ηθών και πολιτείας, αναμένεται ότι ο αριθμός τους θ' αυξηθεί συνταρακτικά, στα επόμενα χρόνια.

Τα περισσότερα κρούσματα εμφανίζονται στην ηλικία των σαράντα με σαράνταπέντε και απ' αυτούς η πλειονότητα είναι ομοφυλόφιλοι ή αμφιφυλόφιλοι. Στην αμέσως επό-

μενη θέση, βρίσκονται η ετερόφυλοι και ακολουθούν πολυμεταγγιζόμενα άτομα και τοξικομανείς. Μια ξεχωριστή κατηγορία, διόλου ευκαταφρόνητη, αποτελούν άτομα που η ζωή τους πρακτικά δεν τους κατατάσει στις ομάδες υψηλού κινδύνου κι όμως είναι φορείς.

Οι ανά τον κόσμο κοινωνιολόγοι, που βρήκαν ένα θαυμάσιο θέμα έρευνας, διαπιστώνουν ότι ο πληθυσμός δεν αντιδρά με τον συνήθη υστερικό τρόπο. Οι νέοι είναι θαυμάσια, πληροφορημένοι, οι καμπάνιες των προηγμένων χωρών απέδωσαν κι όλοι ξέρουν πώς να προστατεύσουν τον εαυτό τους, αν και...μόνο το 17% χρησιμοποεί προφυλακτικό. Οι γυναίκες όμως της Ευρώπης και των ΗΠΑ, όπως έδειξαν πρόσφατες μετρήσεις, μάλλον αδιαφορούν για τα τραγικά νούμερα και αλλάζουν με την ίδια μεγάλη ευκολία του παρελθόντος, σεξουαλικούς συντρόφους.

Το Διεθνές Συνέδριο για το AIDS που πραγματοποιήθηκε στη Φλωρεντία, στα τέλη Ιουνίου, αποτέλεσε σταθμό από πλευράς επιστημονικών ανακοινώσεων. Την παράσταση όμως, ας μου επιτραπεί η έκφραση, -έκλεψε ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου της Νάπολης δρ. Μαρτσέλο Πιάτσα.

«Ένα παθιασμένο φίλι, μπορεί ν' ανοίξει το δρόμο για τη μετάδοση του ιού HIV. Δεν ήταν η πρώτη φορά, που ο ίδιος άνθρωπος επεσήμανε αυτό το ενδεχόμενο. Το 1988 είχε δημοσιεύσει μια έρευνα στην οποία αποδείκνυε ότι «το μισό τουλάχιστον υγιές κομμάτι του πληθυσμού, έχει στο σώμα του ελάχιστη ποσότητα αίματος. Η ποσό-

τητα αυτή αυξάνεται όταν το φίλι έχει περισσότερο του θάνατος και πρέποντος, πάθος, πράγματα που προκαλεί ρίξη των αιμοφόρων αγγείων, του βλεννογόνου του στόματος».

Στα τρία χρόνια που πέρασαν ο δρ. Πιάτσα, ασχολούμενος κατόπιν με μολυσμένους πλέον ασθενείς, παρατήρησε ότι ο βλεννογόνος του

Επιμέλεια του Αναστάση Κτώνα

στόματος τους γίνεται ακόμα πιο ευαίσθητος, άρα η ποσότητα αίματος στο σώμα τους, αυξάνεται. Η έρευνα αυτή τον οδήγησε και μέχρι τη Φλωρεντία όπου ανακοίνωσε: «Μόλις 5 εκ. σώλου, φτάνουν για να μολύνουν 50 άτομα. Υπάρχουν βέβαια και ακραίες εκθέσεις περιπτώσεις, όπου η δόση του ιού στο σώμα είναι τόσο δυνατή που μπορούν να μολυνθούν μέχρι και 450 άτομα».

Την έρευνα Πιάτσα, ήρθαν να επιβεβαιώσουν την επόμενη της ανακοίνωσής του, μέρα και Αμερικανοί έρευνητές, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί παγκόσμιος σάλος.

Στον αντίποδα Ιταλών και Αμερικανών ερευνητών, φαίνεται πως βρίσκεται ο δικός μας αναπληρωτής καθηγητής Στοματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γεώργιος Λάσκαρης ο οποίος επισημαίνει: «Μέχρι σήμερα κανένα περιστατικό μετάδοσης του ιού δεν έχει καταχωρηθεί επίσημα, με κύρια αιτία το φίλι, εκτός αν υπάρχει αμυχή στο στόμα και των δύο ερωτικών συντρόφων. Εξ άλλου απ' το 1985 είναι γνωστό ότι ο ιός σπάνια και μόνο σε αδρανοποιημένη μορφή (λόγω της φυσικής ικανότητάς του),

βρίσκεται στο σάλλιο. Επίσης δεν υπάρχουν επαρκείς επιστημονικές έρευνες, που ν' αποδεικνύουν ότι ο βλεννογόνος του στόματος των ασθενών από AIDS, γίνεται εύθραυστος, ούτε ότι η ποσότητα του αίματος αυξάνει στο σάλλιο των ασθενών. Τέλος η ίδια η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, δεν αναφέρει το φιλί μέσα στους τρόπους μετάδοσης της νόσου».

Ένα σημαντικό επίσης θέμα που απασχόλησε το συνέδριο είναι αυτό της κατασκευής του εμβολίου και του απαγορευτικού σχεδόν κόστους «θεραπείας» της.

Σήμερα περισσότερα από 600 εργαστήρια σε όλο τον κόσμο, εργάζονται πυρετωδώς για την παρασκευή εμβολίου, κατά του AIDS. Οι μέχρι σήμερα γνωστοί τρόποι παρασκευής εμβολίων με εξασθενημένους ζωντανούς ιούς ή με αδρανείς, δεν μπορούν να βοηθήσουν, γιατί ίσως ο ιός καταφέρει να ξυπνήσει μέσα στον οργανισμό, πράγμα που θα ήταν εγγλεγματικό. Ο ιός HIV, ακόμα και σε ελεύθερη κατάσταση, έξω απ' το κύτταρο, έχει τρομακτικές αμυντικές ικανότητες. Για την παρασκευή του λοιπόν, οι επιστήμονες επέλεξαν τη μέθοδο της επανασυνθετικής γενετικής. Αυτό σημαίνει ότι χρησιμοποιούνται μικρά μέρη του ιού, μία πρωτεΐνη ή ένα μέρος αμινοξέων, ικανά να προκαλέσουν αντισώματα.

Ένα σημείο, που αναγκαστικά επιδημιολόγοι και ερευνητές, σηκώνουν τα χέρια ψηλά είναι αυτό της έλλειψης εθελοντών πειραματόζωων. Οι ερευνητές πιστεύουν ότι ο πειραματικός εμβολιασμός πρέπει να ξεκινήσει απ' τα κράτη εκείνα που το πρόβλημα έχει πάρει διαστάσεις μεσαιωνικής πανούκλας (Αφρική). Αυτό όμως δημιουργεί ένα τεράστιο πρόβλημα ηθικής τάξης, που θα κλιθεί γρήγορα να λύσει η ΠΟΥ, υπεύθυνη όπως είναι για τους όρους που γίνονται τα πειράματα.

Με τα σημερινά δεδομένα, η παρασκευή ενός εμβολίου, δεν φαίνεται πιθανή πριν το πέρας μιας δεκαετίας. Κι όταν ακόμα το εμβόλιο παρασκευαστεί, θα πρέπει να περάσουν άλλα τόσα χρόνια για να διατεθεί σε χαμηλό κόστος.

Κι εδώ αγγίζουμε ένα άλλο μεγάλο θέμα, το κόστος θεραπείας. Ο μόνος μέχρι σήμερα γνωστός τρόπος θεραπείας είναι η λήψη AZT, του οποίου, αποκλειστικός κατασκευαστής είναι η Αμερικανική φαρμακευτική εταιρεία Μπάροους-Γούελακμι. Το AZT ανακαλύφθηκε το 1964, λόγω όμως της μεγάλης του τοξικότητας, μέχρι το 1974 δεν χρησιμοποιήθηκε. Το 1984 στα πλαίσια μιας έρευνας του Αμερικανικού Αντικαρκινικού Ινστιτούτου ν' ανακαλύψει ένα φάρμακο κατά των ρετροϊών (ο HIV είναι ρετροϊός), η Μπάροους-Γούελακμι, βρέθηκε να έχει το AZT. Το 1985, το Ινστιτούτο πειραματίστηκε με το φάρμακο, πάνω σ' ασθενείς με AIDS κι ανακάλυψε ότι το AZT δρούσε ενάντια στις ευκαιριακές μολύνσεις. Η κοινή παρουσίαση εταιρείας και Ογκολογικού Ινστιτούτου,

αυτών των αποτελεσμάτων, έδωσε από τότε στη Μπάροους-Γούελακμι την ευκαιρία να μονοπωλήσει την παρασκευή και διάθεση του φαρμάκου, με αποτέλεσμα τα κέρδη της μόνο απ' αυτό ν' ανέρχονται στα 350 εκ. δολάρια το χρόνο.

Αυτή τη στιγμή κάθε ασθενής που θέλει να θεραπευτεί με AZT κοστίζει στις ΗΠΑ, 2.200 δολ. το χρόνο. Το κόστος για μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων είναι απαγορευτικό. Γι' αυτό, και μια ομάδα πασχόντων κατέθεσε μήνυση κατά της εταιρείας, ισχυριζόμενη ότι την έρευνα πραγματοποίησε το Ογκολογικό Ινστιτούτο, άρα η φαρμακευτική εταιρεία δεν έχει κανένα δικαίωμα να μονοπωλεί την αγορά. Ήδη κι άλλες εταιρείες έχουν καταθέσει αίτηση παρασκευής του AZT και τη λύση αναμένεται να δώσουν τα δικαστήρια.

Το ίδιο φάρμακο στην Ελλάδα, στοιχίζει 61.000 το μπουκάλι και κάθε ασθενής χρειάζεται περίπου ενόμιστη μπουκάλι το μήνα. Αυτό σημαίνει ότι το κόστος, φαρμακευτικής μόνο αγωγής, ξεπερνά τις 800.000 δραχ. το χρόνο.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Η γεωργία, η φυτοπροστασία και η σύγχρονη

Από τη μελέτη της ιστορίας είναι φανερό ότι, οι σπουδαίοι πολιτισμοί αναπτύχθηκαν στο πέρασμα των αιώνων χάρη σε μία πλούσια γεωργία. Στην αρχαία Αίγυπτο π.χ. η γη ήταν εύφορη γιατί πλουτιζόταν από την ιλύ που έφερνε ο Νείλος σε κάθε ετήσια πλημμύρα. Σήμερα, αντίθετα, από τότε που έγινε το φράγμα του Ασουάν, η γη δεν τοποδοτείται, όπως παλιά, πτωχάει, το ίδιο και ο πολιτισμός. Οι αρχαίοι Σουμεριοί, του σημερινού Ιράκ, οι Ινδοί, οι Μάγια της Γουατεμάλα, οι Αζτέκοι του Μεξικού, οι Ινκας των Άνδεων, οι Χιέρ στην Καμπότζη ανέπτυξαν σπουδαί-

θεώρησή τους

ναι η πολυπληθέστερη χώρα του κόσμου, ξεπερνώντας το ένα δισεκατομμύριο κατοίκους. Το παράδειγμα αυτό φέρνει ελπίδα ότι η εκτεταμένη υποθέτηση βιολογικών μέτρων μπορεί να βοηθήσει στην καθυστέρηση της καταστροφής του περιβάλλοντος που έχει επέλθει από την άσκηση της σύγχρονης γεωργίας.

Στόχος μας πρέπει να είναι να πετύχουμε μια αυξημένη παραγωγή στηρίζομενη στα υπάρχοντα μέ-

επέκταση αυτή είναι περιορισμένη: α) διότι δεν υπάρχει κατάλληλη διαθέσιμη γη και β) ο ανεφοδιασμός των υδροφόρων στρωμάτων γίνεται με αργό ρυθμό και λιγιστό νερό. Επίσης τα άλατα που συγκεντρώνονται στην αρδεύσιμη γη μπορεί να απομακρυνθούν μόνο με την αυξημένη χρήση νερού.

Όσο πιο αλατισμένο είναι το έδαφος ή το νερό, τόσο περισσότερο νερό απαιτείται για να ξεπλυθούν τα άλατα από τις ρίζες. Αυτό συνεπάγεται μια αυξημένη δαπάνη ενέργειας για τον ανεφοδιασμό με νερό.

Η αύξηση της καλλιεργήσιμης γης με την καταστροφή δασικών εκτάσεων έχει επίσης περιορισμένες δυνατότητες. Το μακροχρόνιο πρόβλημα ξηρασίας σε περιοχές της Βόρειας Αφρικής, που ήταν κάποτε πολύ παραγωγικές, ενώ σήμερα οι πληθυσμοί της πεθαίνουν από πείνα, οφείλεται στην καταστροφή των δασών.

Το σύγχρονο δράμα των κατοίκων της Σαχελίας μας αφυπνίζει για τον τρομερό κίνδυνο που μας απειλεί. Μετά την καταστροφή των δασών επέρχεται διακοπή του κύκλου του νερού στην ατμόσφαιρα, μείωση των αποθεμάτων νερού στο έδαφος, διάβρωση του πολύτιμου καλλιεργήσιμου εδάφους, ξηρασία, έρημος και τελικά πείνα.

Η δυτικού τύπου γεωργία με τη μεγάλη παραγωγή είναι γεωργία που δαπανά πολλή ενέργεια για το σκοπό αυτό. Παράδειγμα είναι οι αποδόσεις των σιτηρών της πράσινης επανάστασης που έφθασαν σε ύψη με την αυξημένη χρήση λιπασμάτων νερού και βελτιωμένων ποικιλιών (οι νέες ποικιλίες είχαν κοντό βλαστό και έτσι ήταν λιγότερο επιρρεπείς στο πλάγιασμα από τις ποικιλίες με συνηθισμένο ύ-

Της Ειρήνης Σγουρού — Καραγιάννη Γεωπόνου — φυτοπαθολόγου M. SC Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δένδρων

ους πολιτισμούς βασιζόμενοι στη γεωργία. Μητέρα και τροφή των άλλων επιστημών θεωρούσαν οι Έλληνες τη γεωργία από τα πανάρχαια χρόνια. Από τη γεωργία άντλησε ζωή ο Ελληνισμός κατά τις τρεις και πλέον χιλιάδες χρόνια της ιστορικής του ανάπτυξης.

Όταν η γεωργία έγινε μη παραγωγική, από διάφορες αιτίες όπως είναι, η διάβρωση του εδάφους, τα προβλήματα στο σύστημα αρδεύσεων, η καταστροφή των δασών και η εναλάτωση του εδάφους, ακριαίοι πολιτισμοί έδυσαν ή εξαφανίσθηκαν εντελώς.

Η αρχαία Κίνα αντιμετώπιζε προβλήματα διάβρωσης των εδαφών αλλά με την προστασία των δασών και άλλες ενέργειες τα διέσωσε. Ανάπτυξε με την πάροδο του χρόνου μία γεωργία εντατικοποιημένη που βασιζόταν στη βελτίωση του εδάφους με τη χρήση οργανικών ουσιών. Σήμερα η Κίνα είναι αυτάρκης σε τρόφιμα παρά το γεγονός, ότι εί-

σα και πηγές ενέργειας.

Η επιτυχία της σύγχρονης γεωργίας στο να παρέχει τροφή, για τον συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό της γης, οφείλεται κυρίως στην αυξημένη χρήση ενέργειας από φυτικά απολιθώματα και στην αύξηση των καλλιεργησιμών εκτάσεων. Οι δυνατότητες εφοδιασμού με ενέργεια, στο μέλλον, είναι εντούτοις περιορισμένες, όπως έχει γίνει γνωστό από τον οργανισμό χωρών εξαγωγής πετρελαίου.

Η πρόκληση που αντιμετωπίζει η γεωργία σήμερα είναι να βρή τρόπο να διατηρήσει τουλάχιστον, (αν όχι να αυξήσει) την παραγωγή, χωρίς να έχει μεγαλύτερες απαιτήσεις σε πηγές ενέργειας, που είναι περιορισμένες και μη ανανεώσιμες, όπως το πετρέλαιο.

Η επέκταση της γεωργίας θα ξερικές και ημιξερικές περιοχές με τη βοήθεια της άρδευσης εξαρτάται από την καταβολή ακριδής ενέργειας για την άντληση του νερού. Η

φος). Πέρασαν οι ημέρες που το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο ήσαν άφθονα για την παραγωγή φθηνών αζωτούχων λιπασμάτων. Τα έξοδα από τώρα και εμπρός για αγορά ενέργειας μόνο θα αυξάνονται. Αυτό το γεγονός επιβάλλει έναν οικονομικό περιορισμό στις δυνατότητες παραγωγής των περισσότερων καλλιεργειών.

Κάθε μέρα παραγωγική γη χάνεται κάτω από νέους οικισμούς και ασφαλτοστρώσεις. Γόνιμο έδαφος επίσης χάνεται, κυρίως με τη διάβρωση. Υπολογίζεται ότι χιλιάδες τόνοι επιφανειακού γόνιμου καλλιεργήσιμου εδάφους πηγαίνουν στη θάλασσα κάθε χρόνο. Αν και οι πηγές πλούτου μειώνονται, ο ανθρώπινος πληθυσμός αυξάνεται απαιτώντας αυξημένες συγκεντρώσεις καλλιεργειών. Πρέπει να βρεθούν λοιπόν τρόποι να αυξησουμε ή τουλάχιστον να διατηρήσουμε το επίπεδο παραγωγής των τροφίμων ανά μονάδα γης, ενώ συγχρόνως πρέπει να προστατεύσουμε και να διατηρήσουμε τους πλουτοφόρους φυσικούς πόρους που λιγοστεύουν ή δεν ανανεώνονται (νερό, πετρέλαιο).

Η γεωργία μπορεί να γίνει περισσότερο παραγωγική, αλλά πρέπει να καταβληθεί μεγαλύτερη προσπάθεια για τη βελτίωση της υγείας, και, κατά συνέπεια, της παραγωγικότητας των φυτών.

Η καταπολέμηση των φυτικών ασθενειών είναι ένας από τους πιο σημαντικούς τρόπους που ακόμα απομένουν για να αυξηθεί η παραγωγή και η βιολογική καταπολέμηση πετυχαίνει αυτό το στόχο με τρόπο οικονομικό και το σπουδαιότερο, διαρκή.

Βρισκόμαστε στην Εποχή των φυτών. Τώρα οι άνθρωποι έχουν πείρα πολλών άλλων εποχών, όπως η εποχή του Ατόμου, η εποχή του Διασπόμενου. Η αναγνώριση της Εποχής των Φυτών ήλθε στη δεκαετία του 1970 με την ενεργειακή κρίση πετρελαίου. Η πλήρης εξάρ-

τηση των πολιτισμών από την παραγωγή των πράσινων φυτών φαίνεται τώρα καθαρά.

Δεν μπορούμε στο εξής να θεωρούμε τα φυτά και ιδίως την υγεία των φυτών ως δεδομένα. Η υγεία των φυτών είναι πρωταρχικής σημασίας για τη δική μας υγεία και επιβίωση. Η προστασία των φυτών από εχθρούς και ασθένειες εξελίχθηκε.

Στις δεκαετίες του 1950, 1960 τα συνθετικά παρασιτοκτόνα ήταν η υπ' αριθμόν ένα επιλογή των αγροτών για την καταπολέμηση των εχθρών και ασθενειών των καλλιεργειών, πράγμα που σκιδάει ακόμη και σήμερα σε πολλές χώρες. Το κοινό, οι καταναλωτές δεν είχαν ή δεν έχουν αντιρρήσεις. Πολλά ήταν τα πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου προστασίας των φυτών όπως: αυξημένη παραγωγή, βελτιωμένη ποιότητα προϊόντων, εξασφαλισμένη απόδοση, που παρέχαν δυναμικά κίνητρα για την ευρεία χρησιμοποίησή της στη γεωργία. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, κυρίως στις ΗΠΑ, ο κόσμος άρχισε να ανησυχεί για το πρόβλημα της μόλυνσης του περιβάλλοντος και για τις υψηλές συγκεντρώσεις τοξικών χημικών ουσών στην αλυσίδα των τροφίμων που παρέχει η φύση.

Το εκκρεμές της κοινής γνώμης, που έκλεινε κάποτε υπέρ αυτής της φθηνής και ταχείας μεθόδου καταπολέμησης των εχθρών και ασθενειών, άρχισε να κλείνει προς την εντελώς άλλη άκρη που διατείνεται ότι η μέθοδος αυτή πρέπει να απαγορευθεί εντελώς.

Παράλληλα, με την προσέγγιση του περιβάλλοντος από τον κόσμο, οι επιστήμονες, εντομολόγοι, φυτοπαθολόγοι, τοξικολόγοι κλπ., άρχισαν να κατανοούν ότι η διαταραχή της βιολογικής ισορροπίας, στα οικοσυστήματα της φύσης, μπορεί να οδηγήσει σε ξαφνική εμφάνιση σοβαρών και νέων επιδημιών των φυ-

τών.

Το ενδιαφέρον για την πρακτική εφαρμογή της βιολογικής καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών, άρχισε να αυξάνεται κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Σήμερα γνωρίζουμε ότι τα συνθετικά παρασιτοκτόνα υπόκεινται σε ισχυρούς περιορισμούς διότι:

α) Προκαλούν βλάβες στο περιβάλλον, στην υγεία του παραγωγού και των καταναλωτών,

β) Μερικοί εχθροί (έντομα, μύκητες, βακτήρια), αναπτύσσουν ανοθετικές φυλές σ' αυτά,

γ) Τα χημικά φάρμακα γίνονται μέρα με τη μέρα δαπανηρότερα.

Οι παραπάνω έννοιες καθόρισαν μία νέα πορεία στη γεωργία. Οι σκοπόμενοι αγρότες στις προηγμένες χώρες έχουν ένα σπουδαίο στόχο όταν εφαρμόζουν διάφορες πρακτικές για την προστασία των καλλιεργειών τους: να μειώσουν ή να αποφύγουν πολλά από τα φάρμακα που κάποτε μπορεί να χρησιμοποιούσαν. Στη δεκαετία του 1980 αναπτύχθηκαν και διαδόθηκαν μέθοδοι βιολογικής καταπολέμησης και πρακτικές μέθοδοι καλλιεργείας, για την αντιμετώπιση των εχθρών και ασθενειών. Αυτές οι μέθοδοι προσφέρουν στους παραγωγούς εναλλακτικές λύσεις αντί της τελείας εξάρτησης από τα συνθετικά παρασιτοκτόνα. Έτσι ο συνδυασμός της βιολογικής και χημικής μεθόδου οδηγεί στην ολοκληρωμένη καταπολέμηση, η οποία επωφελείται στο έπακρο από τους φυσικούς παράγοντες, για τη θανάτωση των εχθρών, όπως βιολογικές καταπολέμησης και κατάλληλες περιβαλλοντικές και κλιματολογικές συνθήκες. Σε μερικές περιπτώσεις η ολ. κατ. εισάγει, διατηρεί ή πολλαπλασιάζει αρπακτικά, παράσιτα ή φυσικούς ανταγωνιστές. Άλλοι τρόποι εξαρτώνται περισσότερο από καλλιεργητικές τεχνικές.

Η ολοκληρωμένη καταπολέμηση

Συνέχεια 1στη σελίδα 198

Η ΣΤΕΡΝΗ ΥΠΟΘΗΚΗ ΕΝΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Πιστεύω ότι αξίζει να αφιερώσει τη «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» μερικές από τις πολύτιμες σελίδες της στη σύντομη αμύλλα που εκφώνησε ο τ. Γυμνασιάρχης του Λάμπειου Γυμνασίου της Νέουσας κ. Χαράλαμπος Ιωσηφίδης στους αποφοίτους της σχολικής χρονιάς 1971 - 1972 και στους καθηγητές τους, με την ευκαιρία

Παρουσίαση Θωμά Γαβριηλίδη

της συμπλήρωσης είκοσι χρόνων από τότε, στα πλαίσια μιας εγκάρδιας συνεντεύξεως σε οικογενειακό Κέντρο της πόλης μας την 29η Αυγούστου 1992, γιατί περιέχει «της καρδιάς τα λόγια» ενός εκπαιδευτικού της «παλιάς γενιάς», από εκείνους που δεν είχαν τίποτε άλλο στο νου τους παρά μόνο τη μετάδοση των γνώσεών τους στους μαθητές τους, της πολύτιμης πείρας τους στους συναδέλφους τους και ενός υποδείγματος ανθρώπου σε καθηγητές και μαθητές, ενός εκπαιδευτικού που πάλαψε να είναι σύμφωνος με τον όρκο που έδωσε όταν ανέλαβε υπηρεσία στο Δημόσιο, αλλά και με τα πιστεύω του ως ελεύθερης προσωπικότητας, πράγμα καθόλου εύκολο.

Γιατί είναι γνωστό ότι από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους συχνά - πυκνά δοκιμάζεται ο Έλληνας εκπαιδευτικός από το πνεύμα της αδιαφορίας ή και της αντιπαλότητας ακόμη εκείνων που θα έπρεπε να είναι οι θερμότεροι συμπαραστάτες στο έργο του, ενός έργου από του οποίου την επιτυχία εξαρτάται, χωρίς υπερβολή, η συνέχεια της ύπαρξης του Ελληνισμού.

Όμως ας ακούσουμε τον ίδιο τον κ. Χαράλαμπο Ιωσηφίδη, τον Έλληνα Εκπαιδευτικό, κι ας στοχαστούμε μετά, μαθητές και γονείς

και εκπαιδευτικοί, τί μπορούμε να κάνουμε, έστω και τώρα, για να μην αποτελεί στο άμεσο μέλλον ρομαντική ανάμνηση «ο ιδεολόγος εκπαιδευτικός της παλιάς γενιάς».

Η ΟΜΙΛΙΑ

Αγαπητοί μου συνάδελφοι,

Με ανεπίπτωτη χαρά σας ξαναβλέπω στην πλειονότητα, όταν υπηρετούσαμε μαζί στο Λάμπειο Γυμνάσιο. Από τότε πέρασαν δέκα εννέα (19) χρόνια, όταν τον Νοέμβριο του 1973 πήρα την σύνταξή μου. Εύχομαι από καρδιάς να έχετε την ίδια με μένα πορεία και να τερματίζετε ικανοποιημένοι την εκπαιδευτική σας σταδιοδρομία.

Αγαπητές μου μαθήτριες,

Αγαπητοί μου μαθητές,

Με πολλή χαρά και συγκίνηση δέχτηκα τη πρόσκλησή σας, να βρεθώ στην όμορφη αποψινή σας συγκέντρωση.

Σας ευχαριστώ πολύ γι' αυτό. Πιό πολύ ακόμα, σας ευχαριστώ, γιατί, καθώς βρίσκομαι ανάμεσα σας μέσα σ' αυτή την ωραία ατμόσφαιρα, η μνήμη με φέρνει είκοσι χρόνια πίσω. Με φέρνει στα χρόνια της αποστολής μου, ως Γυμνασιάρχη, τότε, που μέσα στην ψυχή μου, εφώλιαζε η χαρά κι' ολόθερμη η ελπίδα να αμιλέψω τη ψυχή και το πνεύμα των νεαρών μου μαθητών και μαθητριών.

Αλήθεια, τί γλυκές που είναι οι θύμησες!

Πραγματικά είναι πολύ όμορφα να κρύβεις στην ψυχή σου πλούσιες αναμνήσεις από τη καθηγητική σου γενικά ζωή, για να τις ανιστορείς και να τις νιώθεις, όταν γερασμένος πιά, με πολλά τα χρόνια στο κεφάλι, δεν έχεις τη δύναμη, που μαζεύει λουλούδια της νότης, για την άχαρη ερημιά, που τη λένε γε-

ράματα.

Κι' ακόμα πιό ωραία να μπορείς να βγάζεις από το θιχτητικό σου εικόνες της δουλειάς σου, όταν αποσταγμένος και αδυνατισμένος καθίζεις στον ήσκιο των χρόνων σου για να ξεκουραστείς και να δυναμώσεις.

Αυτή είναι η μοίρα του δασκάλου.

Γι' αυτό, αν είναι να κλάψετε στη ζωή σας, τα δάκρυά σας για το δάσκαλο κρατείστε. Γιατί ο δάσκαλος δεν έχει αίμα στη καρδιά του, έχει φλόγα και κάθε - κάθε ολόγυρά της, στο τέλος καίεται κι' αυτή.

Έγινα δάσκαλος. Σας αγάπησα και σας αγάπησα πολύ. Σ' αυτό είχα ανοιχτά πάντα τα μάτια της ψυχής μου. Σας έβλεπα ν' ανοίγετε μπροστά μου την ψυχή σας δοσιμένη για μάθηση. Έτσι έπρεπε να σας μάθω γράμματα, μα τά γράμματα είναι ένα μέσο, δεν είναι σκοπός.

Γι' αυτό για μένα, τον Γυμνασιάρχη και τους παρακαθήμενους καθηγητές, άσβεστος πόθος και σείγα στη στάθμη της σύλληψης της ανώτερης, της ιδανικής μορφής του ανθρώπου.

Κι' αυτήν την ιδανική μορφή του ανθρώπου, βάλαμε στόχο να δώσουμε σε σας και ανηλώνοντάς την και ευρύνοντάς την αδιάκοπα μπροστά στα μάτια σας, χωρίς να το καταλαβαίνομε, πλάθαμε και την ιδική μας μορφή, τη μορφή του δασκάλου, του πραγματικού δασκάλου.

Η προσπάθειά μας να δημιουργήσουμε ιδανικούς ανθρώπους στη ζωή πέτυχε και το βλέπουμε ολοζώντανα στα πρόσωπά σας και γι' αυτό χαιρόμαστε, γιατί βγάλαμε ένα λιθάρι μαζί με τους γονείς σας στο ολόλαμπρο οικοδόμημα των επιτυχιών σας.

Οι επιτυχίες σας στη ζωή είναι

και δικές μας επιτυχίες.

Οι χαρές σας είναι και δικές μας χαρές.

Και τώρα υποταγμένος εγώ στον σκληρό και αδυσώπητο φυσικό νόμο της φθοράς, νιώθω ικανοποιημένος, γιατί πέτυχα τον σκοπό μου.

Τελειώνοντας σας δίνω τη τελευταία μου συμβουλή, στη στερνή μου υποθήκη.

Αν στο δρόμο σας μέσα στη ζωή, σκοντάψετε, μη σταματάτε, αλλά σηκωθείτε και με τη ψυχή στητή και ολόβη συνεχίστε τον δρόμο σας,

να είστε βέβαιοι πως κάποτε θα φθάσετε στη κορφή, θα βρείτε τον στόχο σας, θα πετύχετε.

Και τώρα υψώνοντας το ποτήρι σας, ας πιούμε με την ολόθερμη ευχή: Υγεία πρώτα, χαρά και ευτυχία αταίριατη και οικογενειακή.

Η γεωργία, η φυτοπροστασία και η σύγχρονη θεώρησή τους

Συνέχεια από τη σελίδα 196

χρησιμοποιεί συνθετικά παρασιτοκτόνα μόνον όταν ο πληθυσμός του εχθρού είναι πάνω από το ανεκτό επίπεδο. Η φιλοσοφία της ο. κ. θεωρεί ότι τα συνθετικά παρασιτοκτόνα είναι η τελευταία λύση βρήθει-ας. Αυτή η άποψη συνήθως οδηγεί σε μειωμένη χρήση φαρμάκων. Για παράδειγμα, η χρήση των φαρμάκων μειώθηκε κατά 45% από τους καλλιεργητές κινυδαλιάς στην Καλιφόρνια όταν υιοθέτησαν την πρακτική της ολοκληρωμένης καταπολέμησης στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Οι ίδιοι παραγωγοί τώρα επιτυγχάνουν καλύτερα αποτελέσματα χρησιμοποιώντας λιγότερα φάρμακα και καλλιεργητική τεχνική που περιλαμβάνει φροντίδες απολύμανσης του σπυρώνα, εντατική παρακολούθηση των πληθυσμών των εντόμων, με συχνές θειματοληψίες κλπ. Οι καλλιεργητές λαχάνων π. χ. κατάφεραν μ' αυτόν τον τρόπο να μειώσουν τους ψεκασιούς κατά των αψίδων από επτά σε έναν ψεκασιό.

Όσον αφορά στις ασθένειες, η καταπολέμηση με μυκητοκτόνα είναι προσωρινή στην πράξη και απαιτεί να επαναλαμβάνεται συχνά. Αντίθετα η βιολογική καταπολέμηση, όταν είναι αποτελεσματική, διαρκεί πολύ περισσότερο. Οι διάφοροι πληθυσμοί μικροοργανισμών με-

τώνονται στον ελάχιστο βαθμό, με τη χρήση χημικών μέσων στο υπέργαιο ή υπόγειο μέρος του φυτού. Διαταράσσεται έτσι η ισορροπία που υπάρχει, δημιουργείται το λεγόμενο «βιολογικό κενό». Νέοι οργανισμοί που εισβάλλουν σ' ένα τέτοιο περιβάλλον μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρές ασθένειες, γιατί δεν υπάρχουν άλλοι που θα τους κρατούσαν υπό έλεγχο. Στην πράξη, ο γεωργός λίγα πράγματα μπορούν να κάνουν για ν' αλλάξουν τη θερμοκρασία, την υγρασία, τη σύνθεση του αέρα της ατμόσφαιρας ή το ποσό του φωτός. Πολλά μπορούν να κάνουν όμως καλλιεργώντας, λιπαίνοντας, αρδεύοντας, στραγγίζοντας με τον κατάλληλο τρόπο για να βελτιώσουν τη δομή, τη γονιμότητα, τον αερισμό και τη θερμοκρα-

σία του εδάφους, σε τρόπο ώστε να μην ευνοούνται οι ασθένειες.

Η βιολογική καταπολέμηση άρχισε να θεωρείται μέρος των προγραμμάτων καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών σε πολλές προηγμένες χώρες, διότι ταιριάζει ιδιαίτερα στη σύγχρονη, εντατικής μορφής γεωργία, που είναι σε θέση να αντιμετωπίσει το κόστος ενός μακροχρόνιου, αλλά επωφελέους σχεδιασμού.

Η ολοκληρωμένη καταπολέμηση προσπαθεί να κάνει έναν άριστο συνδυασμό, της χημικής και βιολογικής μεθόδου. Η εφαρμογή της στο μέλλον εγγυάται την παραγωγή πολλών και καλών τροφίμων και τη μείωση των κινδύνων που συνδέονται με την αποκλειστική χρήση συνθετικών φυτοφαρμάκων.

ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΗΣ «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ»

Ο Σύλλογος Αποφοίτων και το περιοδικό του «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στεγάζονται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Ώρες λειτουργίας:

Κάθε Παρασκευή 6 - 8.30 μ.μ.

